

ปฏิมากรรม

รูปเปรียบเทียบหรือรูปแทนองค์พระพุทธรเจ้า คือ พระพุทธรูป เรียกว่า พระพุทธรูปปฏิมาหรือพระพุทธรูปปฏิมากร เช่น พระพุทธรูปมหาเมธาธิรัตนปฏิมากร พระพุทธรูปปฏิมาในประเทศไทยมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามคตินิยมของแต่ละยุคสมัย เช่น สมัยสุโขทัย สมัยเชียงแสน สมัยอยุธยา และวัสดุที่ใช้ในการสร้างก็แตกต่างกันไป เช่น ทำด้วยทองคำได้แก่ พระพุทธรูปในวิหารวัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร กรุงเทพมหานคร ทำด้วยสัมฤทธิ์ได้แก่พระศรีศากยทศพลญาณ ประธานพุทธมณฑลสุพรรณบุรี จังหวัดนครปฐม ทำด้วยหยกได้แก่พระพุทธรูปหยก วัดธรรมมงคล กรุงเทพมหานคร.

ปลิว

ส่วนท้ายเรือพระราชพิธี มีที่ยืนสำหรับนายท้ายเรือ ๒ คน เฉพาะเรือที่มีไชนเรือจะมีที่นั่งสำหรับนักสราชนั่งเชิงธงสามชายด้วย

คำนี้มีปรากฏใน*พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา* เล่ม ๒ แผ่นดินพระเจ้าทรงธรรมว่า “ขณะนั้นพี่พายเอาดอกเลาปักปลิวเรือชัยทอดพระเนตรเห็นตรัสว่างามดีอยู่ ครั้นเสด็จกลับถึงกรุงสั่งให้แปลงปลิวเรือชัยเป็นเรือกิง”.

ประกิดปูน

การปั้นประดับหรือการตกแต่งด้วยปูนให้เป็นรูปหรือลวดลายต่าง ๆ บนผนังปูน เช่น ลายประดับผนังด้านหน้าและด้านหลังวิหารวัดไผ่ จังหวัดลพบุรี และที่ผนังด้านข้างวิหารวัดนางพญา จังหวัดสุโขทัย

๕๐๘

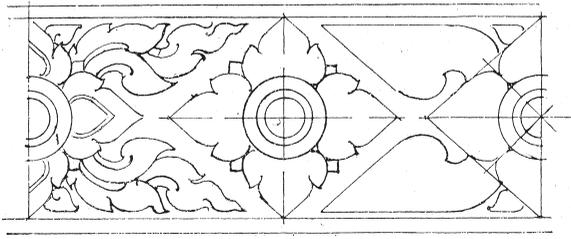

ลายปูนปั้นที่วิหารวัดไผ่ จังหวัดลพบุรี

คำประกิดปูนนี้เป็นศัพท์ช่างในสมัยโบราณ ปัจจุบันใช้ว่า ปั้นปูน.

ประจํายาม

ลายไทยแบบหนึ่ง มีต้นเค้ามาจากลายในศิลปะอินเดียสมัยโบราณ ลายประจํายามมีอีกชื่อหนึ่งเรียกว่า *ลายดอกสี่กลีบ* เพราะเป็นลายที่มีเกสรตรงกลาง กลีบแยกออกเป็น ๔ กลีบอยู่ในรูปทรงสี่เหลี่ยมทแยงมุม มีผู้อุปมาลายประจํายามว่าเป็นสัญลักษณ์ของโลก วงกลมที่อยู่ตรงกลางเป็นประจําพุทธภูมิ แวดล้อมด้วยทวีปต่าง ๆ ๔ ทวีปในทิศทั้ง ๔ ดังปรากฏใน*เตภูมิกถา*หรือ*ไตรภูมิ*

ลายประจำยาม

พระร่วง คือ อุตรรุทวิปในทิศเหนือ บุพวิเทท-
ทวิปในทิศตะวันออก ชมพูทวิปในทิศใต้ และอมร
โคยานทวิปในทิศตะวันตก

ลายประจำยามใช้เขียนเป็นแม่ลายคือที่
ออกลาย ใช้เป็นดอกลอย หรือเป็นที่ห้ามลายก็ได้
ส่วนลายประจำยามที่เขียนบนหน้ากระดานจะวาง
เรียงกันเป็นแถวและใช้ตัวกระหนกซึ่งมีลักษณะ
ดั่งกำมปูแทรกระหว่างลายเรียกว่า *ประจำยาม*
กำมปู หากมีลายลูกฟักคั่นด้วยก็เรียกว่า *ประจำ*
ยามลูกฟักกำมปู.

ประแจจีน

ลายแบบจีน ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมหักมุมไขว้กัน
เขียนได้หลายแบบ ลักษณะที่สำคัญตัวลายต้อง
เป็นรูปสี่เหลี่ยมหักมุมเป็นมุมฉาก ลักษณะคล้าย
ลูกประแจจีนเขียนต่อเนื่องกัน นิยมใช้เป็นลาย
ขอบของสิ่งต่าง ๆ ลายกรอบ ลายกรอบนอกของ
เพดาน ลายขอบหน้าต่าง ชายเสื่อ ดังจะเห็นได้
จากลายฉลุไม้ประกอบโต๊ะ เครื่องตั้งบูชาแบบจีน
ลายเขียนตามศาลเจ้าจีนทั่วไป ขอบเสื่อผ้าเทวรูป
แบบจีน แจกัณกระถางเครื่องลายคราม เป็นต้น

ลายประแจจีนนี้ช่างไทยได้นำมาใช้เขียน
ประกอบกับลายไทยด้วย.

ประณีตศิลป์

ดู *จุลศิลป์*.

ประติมากรรม

ศิลปะประเภทหนึ่งในสาขาทัศนศิลป์ มีรูปทรงเป็น
๓ มิติ ทำขึ้นด้วยวัสดุหลายชนิด เช่น ดินเหนียว
ไม้ หิน โลหะ โดยกรรมวิธีต่าง ๆ มี ปั้น แกะสลัก
หล่อเป็นรูปคน รูปสัตว์ ลวดลายหรือรูปทรงนาม-
ธรรม เป็นต้น

ประติมากรรมแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท
ใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. **ประติมากรรมลอยตัว** คือ งานประติ-
มากรรมที่สามารถมองเห็นได้รอบด้าน ไม่ติดกับ
พื้นหลัง เช่น พระพุทธรูป รูปเหมือน รูปเคารพ

รูปปั้นอนุสาวรีย์ที่เป็นประติมากรรมลอยตัว

๒. **ประติมากรรมนูนสูง** คือ งานประติมากรรมที่นูนออกมาจากพื้นหลังประมาณครึ่งหนึ่งของรูปทรงที่เหมือนจริง ประติมากรรมประเภทนี้มักปั้นเป็นรูปเหมือนบุคคล ปั้นเป็นประติมากรรมตกแต่งเป็นเรื่องราวต่าง ๆ

๓. **ประติมากรรมนูนต่ำ** คือ งานประติมากรรมที่นูนออกมาจากพื้นหลังน้อยกว่าครึ่งหนึ่งของรูปทรงที่เหมือนจริง มักปั้นเป็นรูปเหมือนบุคคลหรือปั้นเป็นเรื่องราวหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น เทริญกระษาปณ์ เทริญที่ระลึกต่าง ๆ

ประตู

ช่องทางเข้าออกของบ้าน เรือน วัด วัง หรือเมือง เป็นต้น มีบานปิดเปิดได้ ถ้าเป็นประตูของอาคารหรือสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมไทย บานประตูมักเปิดเข้า ประตูมีความกว้างและความสูงแตกต่างกันไปตามชนิดของประตู

ประตูรั้วชานของเรือนไทยภาคกลางจะมีซุ้มประตูเพื่อใช้บังไม่ให้บานประตูถูกแดดหรือฝน ทั้งประตูรั้วชานและประตูเรือนจะมีกรอบเซ็ดหน้า

ประตูเมืองโคราช จังหวัดนครราชสีมา

ประตูวัด วัง พระบรมมหาราชวัง เป็นประตูขนาดใหญ่มีความกว้างและความสูงมาก มักมีซุ้มประตูแบบต่าง ๆ อยู่ด้านบน ส่วนประตูเมืองมีขนาดใหญ่ มีความแข็งแรง เป็นแบบที่มีซุ้มและไม่มีซุ้ม เช่น ประตูเมืองโคราช ประตูเมืองเชียงใหม่.

ประภาคาร

ดู *กระโจมไฟ*.

ประภามณฑล

ขอบเขตของรัศมีที่เรียกว่า *ฉัพพรรณรังสี* ซึ่งแผ่ออกมาโดยรอบเป็นรูปวงกลมปรากฏอยู่รอบพระเศียรของพระพุทธรูปหรือผู้ศักดิ์สิทธิ์ ในงานประติมากรรมจะทำเป็นแผ่นกลม ๆ อยู่เบื้องหลังพระเศียร แต่ถ้าเป็นภาพจิตรกรรมจะวาดเป็นรูปวงกลมโดยมีทิวภาพพระชนงของพระพุทธรูปหรือรูปผู้ศักดิ์สิทธิ์เป็นจุดศูนย์กลางของวงกลมนั้น ต่อมาภายหลังมีการทำประภามณฑลให้เป็นรูปโค้งตามรูปทรงของศิราภรณ์ ประภามณฑลนี้ในทางจิตรกรรมช่างเขียนเรียกว่า *สินเทา* ก็มี. (ดู *ฉัพพรรณรังสี* ประกอบ).

ประสา

กรรมวิธีโบราณในการทำให้ฝาผนังอาคารที่เป็นปูนหมดความเค็มและไม่ดูตลึก่อนที่จะเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยนำใบขี้เหล็กสดมาโขลกผสมน้ำเล็กน้อยแล้วคั้นเอาแต่น้ำทาผนังจนผนังแห้งแล้วทดลองเอาขมมันชันขี้ตูด ถ้ายังเป็นสีเข้มต้องทาน้ำใบขี้เหล็กซ้ำอีก ๒-๓ ครั้ง แล้ว

ทดลองขีดอีก ถ้าสีของขมิ้นจางลงมากแสดงว่าผนังหมดความเค็มแล้ว จึงใช้น้ำล้างออก แล้วใช้กระดาษทรายหรือหินฟองน้ำขัดดูทำความสะอาดเพื่อเตรียมพื้นสำหรับเขียนภาพหรือลวดลายตามกรรมวิธีขั้นต่อไป.

ประลัก

ไม้หมุดสำหรับใช้ตอกตรึงวงเรือ หรือโครงสร้างของอาคารต่าง ๆ ที่สร้างด้วยไม้ เช่น เครื่องบนของหลังคาโบสถ์ วิหาร ศาลา เรือนเครื่องลับ เรือนเครื่องผูก ประลักส่วนใหญ่ทำด้วยไม้จริงแห้งยาวเหลาให้กลมพอดควร มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง

ประลักสำหรับตอกวงเรือ

ประมาณ ๑-๒.๕ เซนติเมตร ตอนปลายเหลาให้เรียวเล็กน้อย เมื่อตอกแน่นดีแล้วจึงสกัดด้วยสิ่วให้เรียบเสมอผิวพื้น ส่วนที่เหลือเหลาปลายให้เรียบเพื่อใช้งานต่อไป ประลักของวงเรือทำด้วยแก่นไม้แลมसार มีขนาดใหญ่กว่าประลักอื่น ๆ ประลักของเรือนไทยทำด้วยไม้สัก ส่วนประลักของเรือนเครื่องผูกใช้โคนหรือแขนงไม้ไผ่ที่มีขนาดเล็กและแก่จัด ประลักนี้มักเรียกว่า ลูกประลัก หรือเรียกว่า ลูกสลัก ก็มี.

ปรางค์

เจดีย์แบบหนึ่งรูปทรงส่วนยอดคล้ายฝักข้าวโพดหรือวงาเนียม โดยหลักเกณฑ์แล้วปรางค์ประกอบด้วยส่วนหลัก ๓ ส่วนคือ ส่วนฐาน ส่วนกลางที่เรียกว่าเรือนธาตุ และส่วนยอด

รูปทรงของปรางค์ได้รับอิทธิพลศิลปะจากปราสาทแบบขอมซึ่งมีลักษณะเป็นเรือนชั้น สังกะสีได้เด่นชัดที่ส่วนยอดของปราสาทแบบขอมซึ่งก่อเป็นชั้นซ้อนลดหลั่น ลักษณะของส่วนยอดนี้ยังเหลือเค้าปรากฏที่ปรางค์แบบไทยทั้งในศิลปะสมัยอยุธยาและศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ในสมัยอยุธยา เช่น พระปรางค์วัดราชบูรณะ พระปรางค์วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม พระปรางค์วัดราชบูรณะ (วัดเสียบ) กรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ยังมีปรางค์ที่เรียกชื่อตามตำแหน่งที่ตั้ง เช่น ปรางค์ทิศ ปรางค์ประธาน ปรางค์มุม ปรางค์ราย.

พระปราสาทวัดอรุณราชวราราม กรุงเทพมหานคร

ปราสาททิศ

เจดีย์ทรงปราสาทที่สร้างไว้ประจำทิศทั้ง ๔ ของเจดีย์ประธาน โดยสร้างให้มีขนาดเล็กกว่าเพราะนับเป็นเจดีย์บริวาร เช่น ที่ปราสาทวัดมหาธาตุ จังหวัดราชบุรี.

ปราสาทประธาน

เจดีย์ทรงปราสาทที่มีขนาดใหญ่และอยู่ในตำแหน่งที่สำคัญกว่าเจดีย์อื่นๆ ภายในวัด เช่น ที่วัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

๕๑๒

พระปราสาทวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปราสาทมุม

เจดีย์ทรงปราสาทที่สร้างไว้ประจำมุมทั้ง ๔ ของเจดีย์ประธาน โดยสร้างให้มีขนาดเล็กกว่าเพราะนับเป็นเจดีย์บริวาร เช่น ที่ฐานไพทีพระปราสาทวัดอรุณราชวราราม กรุงเทพมหานคร.

ปราสาทราย

เจดีย์ทรงปราสาทที่มีขนาดเล็ก สร้างไว้ตามตำแหน่งต่างๆ นอกเหนือจากตำแหน่งประจำทิศ ตำแหน่งประจำมุม เรียกว่า *ปราสาทบริวาร* ได้เช่นกัน เช่น ปราสาทรายนอกระเบียงคด วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

ปราสาท

เรือนตั้งแต่ชั้นเดียวขึ้นไปที่มีหลังคาซ้อนกันหลายชั้นเป็นยอดแหลมทรงจอมแห ใช้เป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินหรือที่ประดิษฐานของลึงค์ดีลึงธิ์ ปราสาทประกอบด้วยบันแถลง ชุ่มรังไก่อ นาคปัก นาคมุข องค์กระฆัง บัวกลุ่ม เหม ปลียอด เม็ดน้ำค้าง รองรับช่อทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เรียกชื่อปราสาทตามจำนวนช่อนของหลังคา โดยนับจำนวนชั้นของเชิงชายหรือเชิงกลอน เช่น ปราสาท ๕ ชั้น ปราสาท ๗ ชั้น

ลักษณะของปราสาทซึ่งตั้งอยู่บนหลังคาจัตุรมุขหรือเป็นหลังคาโดยตรงที่ดงาม เช่น

๑. ปราสาทบนหลังคามณฑปพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี
๒. ปราสาทบนหลังคาพระมณฑป หลังปราสาทพระเทพบิดร ในพระบรมมหาราชวัง
๓. ปราสาทบนหลังคาจัตุรมุขพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

๔. ปราสาท ๓ ยอด บนหลังคาจัตุรมุขพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

๕. ปราสาท ๕ ยอด บนหลังคาจัตุรมุขพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท

ปราสาทที่มีขนาดใหญ่ เรียกว่า “มหาปราสาท” บางองค์มีลักษณะพิเศษเฉพาะ เช่น พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท มีลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างศิลปะยุโรปกับศิลปะไทย.

ปราสาทพระเทพบิดร

อาคารทรงจัตุรมุขยอดปราสาทตั้งอยู่บนฐานไพทีในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง มุขด้านทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันออกมีความยาวเท่ากัน ส่วนมุขด้านทิศตะวันตกสั้นกว่ามุขด้านอื่น เฉพาะมุขด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นทางเข้าสำคัญเป็นมุขลดโดง ฐานอาคารเป็นแบบฐานสิงห์ เสาอิงและเสาลอยเป็นเสาย่อมุมหลังคา ๔ ชั้น ช่อ ๓ ตับ ยอดปราสาทมีมิ่งกุฎอยู่

พระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

ปล้องไฉน

เหมือนภคกุล ตัวอาคารก่ออิฐฉาบปูน ประดับกระเบื้องเคลือบสีทั้งผนังอาคาร เสา และยอดปราสาท ชุ่มประดูและชุ่มหน้าต่างเป็นทรงมงกุฎปิดทองประดับกระจก บานประตูและบานหน้าต่างเป็นลายรดน้ำทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เทพนม

ภายในอาคารตรงกลางมีฐานย่อเก็จแบบฐานสิงห์รูปแปดเหลี่ยมประดิษฐานพระบรมรูปสมเด็จพระบรมมหาราชเจ้าแห่งบรมราชจักรีวงศ์ รวม ๘ พระองค์ กลางเพดานเหนือฐานนี้แขวนนพปฎลมหาเศวตฉัตร ผนังภายในเขียนลายอุณาโลมในทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่ง

ปราสาทพระเทพบิดรนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ในคราวบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระราชทานนามว่า *พระพุทธปราสาท* ด้วยเดิมมีพระราชประสงค์ที่จะให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหารัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) เมื่อมีการพระราชพิธีสำคัญ ๆ แต่การก่อสร้างยังไม่ทันแล้วเสร็จพระองค์ได้เสด็จสวรรคตเสียก่อน ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติจึงโปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามต่อจนเสร็จบริบูรณ์ ซึ่งในครั้งนั้นได้ตกแต่งพระพุทธรูปปราสาทเช่นประดับมุกบานประตูจนแล้วเสร็จด้วย แต่เนื่องจากอาคารคับแคบไม่เหมาะแก่การพระราชพิธีจึงมิได้อัญเชิญพระแก้วมรกตมาประดิษฐานไว้

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๖ เกิดเพลิงไหม้เครื่องบนของหลังคาพระพุทธรูปปราสาท เป็นเหตุให้ต้องย้ายบานประตูประดับมุกไปไว้ที่พระอุโบสถ

๕๑๔

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่แล้วให้อัญเชิญพระบรมรูปสมเด็จพระบรมมหาราชเจ้าจากพระที่นั่งศิวาลัยมหาปราสาทมาประดิษฐานไว้ในพระพุทธรูปปราสาทนี้เพราะเห็นว่ายังว่างอยู่ และโปรดให้เปลี่ยนชื่อจากพระพุทธรูปปราสาทเป็น “ปราสาทพระเทพบิดร”.

ปราสาทพระเทพบิดร ในพระบรมมหาราชวัง

ปล้องไฉน

ส่วนยอดของสถูปเจดีย์ทรงกลม ทรงระฆัง หรือทรงลังกา อยู่ระหว่างบัวฝาละมิกับปลีหรือปลียอดตามหลักของสถาปัตยกรรมไทย ปล้องไฉนมีลักษณะเป็นแฉกกลม ๆ มีเส้นลวดทั้งด้านบนและด้านล่างซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป แต่ละปล้องมีท้องไม้คั่น ทำ

ให้มีรูปร่างคล้ายปล้องของปีไฉน ปล้องไฉนนี้เป็นส่วนเดียวกับบัวกลุ่มของยอดเจดีย์เหลี่ยมย่อมุม ปล้องไฉนมีอีกชื่อหนึ่งว่า *มาลัยเถา* โดยมักเรียกควบกันไประยะว่า *ปล้องไฉนมาลัยเถา*.

ปล้องไฉนของเจดีย์พระศรีสรรเพชญ์
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปลิง

๑. วัสดุสำหรับยึดโครงสร้างหรือส่วนประกอบของอาคารและสิ่งปลูกสร้างให้ติดกัน และมีความมั่นคงแข็งแรง ทำด้วยโลหะ หิน ไม้ ดินเผา มีรูปร่างต่าง ๆ กัน เช่น ปลิงที่ทำด้วยโลหะมีลักษณะเป็นเหล็กเส้น ปลาย ๒ ข้างแหลม ตัดโค้งเป็นมุมฉาก ใช้ยึดโครงสร้างหรือส่วนประกอบที่เป็นไม้

ปลิงที่อุโบสถเก่าวัดป่าเกต จังหวัดสมุทรปราการ

ของอาคารสถาปัตยกรรม เช่น ใช้ยึดลายสาหร่ายและลายรวงผึ้งกับกระจิงฐานพระ ยึดแผงหน้าบันแผงอุดปีกนก แผงหน้าอุตุเต้า.

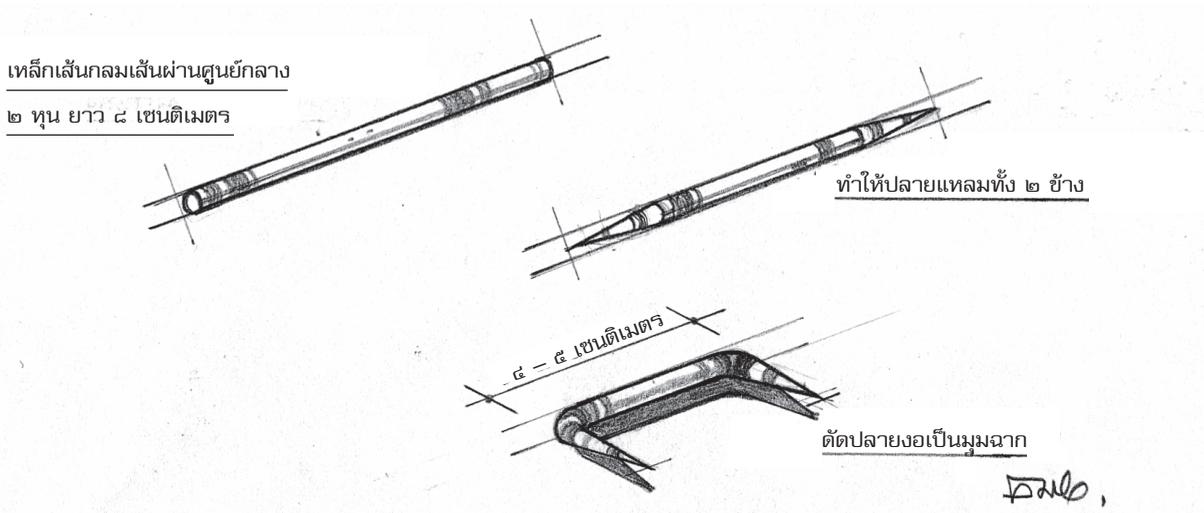
๒. ส่วนบนและล่างของตัวรอยหรือตัวล่ายองที่ติดกับซ่อฟ้าและหางหงส์หรือนาคเบือน มีลักษณะเป็นพื้นเรียบ ดูคล้ายเป็นตัวยึดซ่อฟ้ากับตัวรอยหรือตัวล่ายอง และยึดตัวรอยหรือตัวล่ายองกับหางหงส์ ส่วนที่เหลือตรงกลางระหว่างปลิงตกแต่งให้มีเส้นขอบและนูนเป็นสันตรงกลาง.

ปลี

ส่วนปลายของยอดเจดีย์เหลี่ยม ยอดหลังคามณฑปที่ซ้อนกันหลายชั้น และยอดหลังคาบุษบก มีรูปร่างเป็นแท่งกลมปลายเรียวอยู่เหนือบัวกลุ่ม ถ้าเป็นเจดีย์ทรงกลมปลีจะอยู่เหนือปล้องไฉนและบัวกาบปลีหรือบัวรองรับปลี

ความงามของเจดีย์ หลังคามณฑป หรือหลังคาบุษบกขึ้นอยู่กับรูปทรงของปลีด้วย ดังนั้น

ปะกน-ปะรำ

ปลิงที่ใช้ยึดโครงสร้าง

ปลิงที่ดังมาจะต้องได้สัดส่วนพอเหมาะกับส่วนสูงของตัวเจดีย์ หลังคามณฑป หรือหลังคาบุษบก โคนปลิงต้องมีขนาดไม่ใหญ่กว่าขนาดของบัวกลุ่มหรือปล้องโฉน ส่วนปลายเรียวแหลมขึ้นไป แต่ถ้ามีเม็दन้ำค้างส่วนปลายจะต้องเรียวแหลมและผายออกเล็กน้อยเพื่อรองรับเม็दन้ำค้าง

ในการออกแบบเจดีย์ มณฑป หรือบุษบกที่มีขนาดใหญ่และสูงมาก ส่วนที่เป็นปลิงจึงต้องมีความสูงมากเช่นเดียวกัน ซึ่งอาจทำให้มองดูไม่งดงาม ช่างจึงต้องใช้วิธีใส่ลูกแก้วคั่นทำให้ปลิงแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนบนเรียกว่า *ปลียอด* ส่วนล่างคงเรียกว่า “ปลี” ตามเดิม.

ปะกน

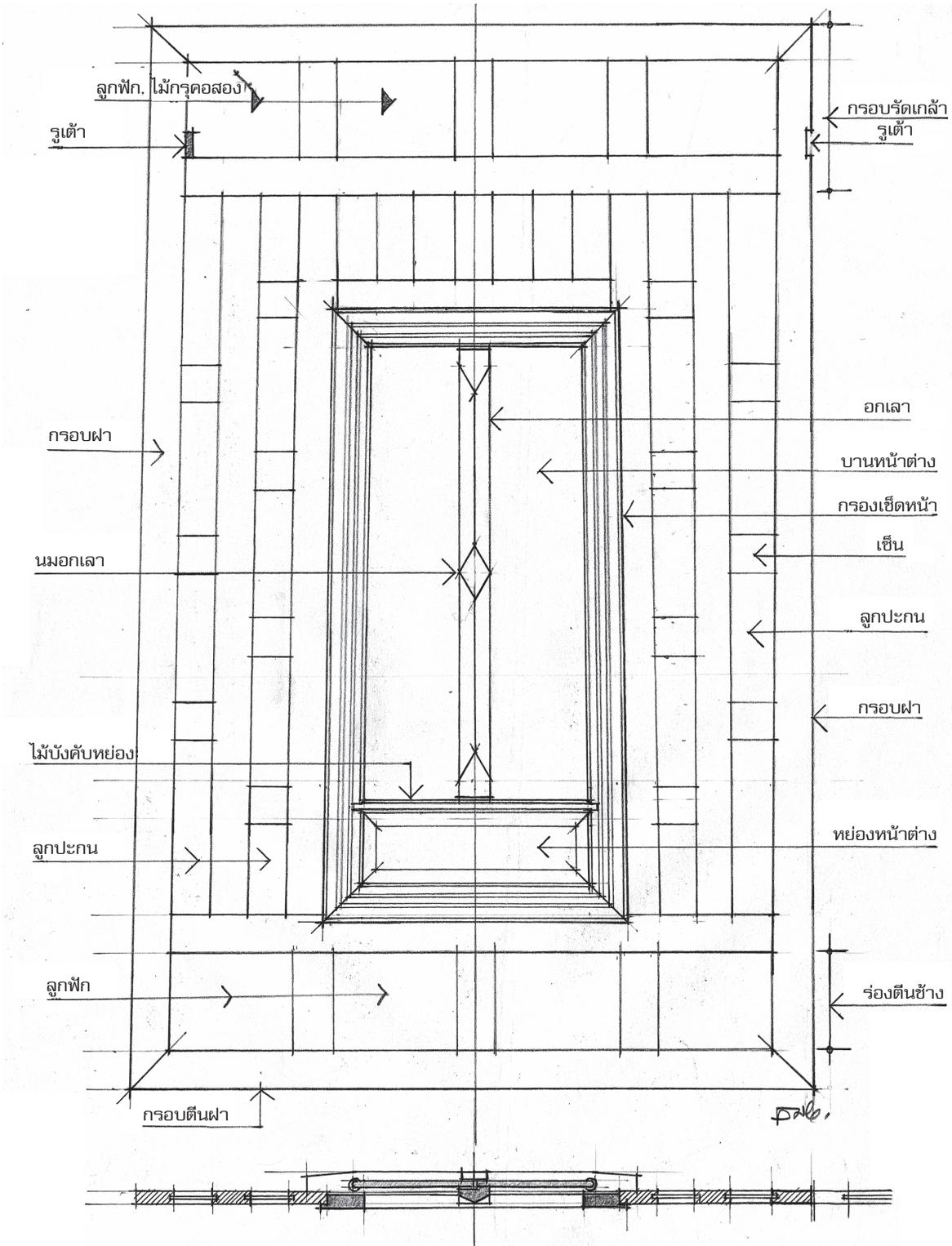
ชื่อฝาประเภทหนึ่งของเรือนไทยภาคกลางที่มีลูกพักบรรจุในกรอบลูกตั้งและลูกนอน ลูกพักที่อยู่บนฝาประเภทนี้เท่านั้นเรียกว่า *ลูกปะกน* จึงอาจเรียกฝาประเภทนี้ว่า *ฝาลูกปะกน*

ฝาปะกนหนึ่งกระเบาะจะประกอบด้วย กรอบฝา รัตเกล้า ลูกตั้ง ลูกนอน ลูกปะกน ร่องตีนข้าง บานหน้าต่าง บานประตู ลูกกรงไม้ กรอบเข็ดหน้า และหย่องหน้าต่าง

ลูกปะกนมีลักษณะเป็นแผ่นไม้บาง ๆ โดยทั่วไปหนาประมาณ ๑ เซนติเมตร ส่วนลูกปะกนแบบกระดานคันทนาประมาณ ๑.๕ เซนติเมตร กว้างประมาณ ๑๐-๑๒ เซนติเมตร ความยาวขึ้นอยู่กับการแบ่งช่องของลูกนอน ริมลูกปะกนจะบรรจุอยู่ในร่องของลูกตั้งและลูกนอน.

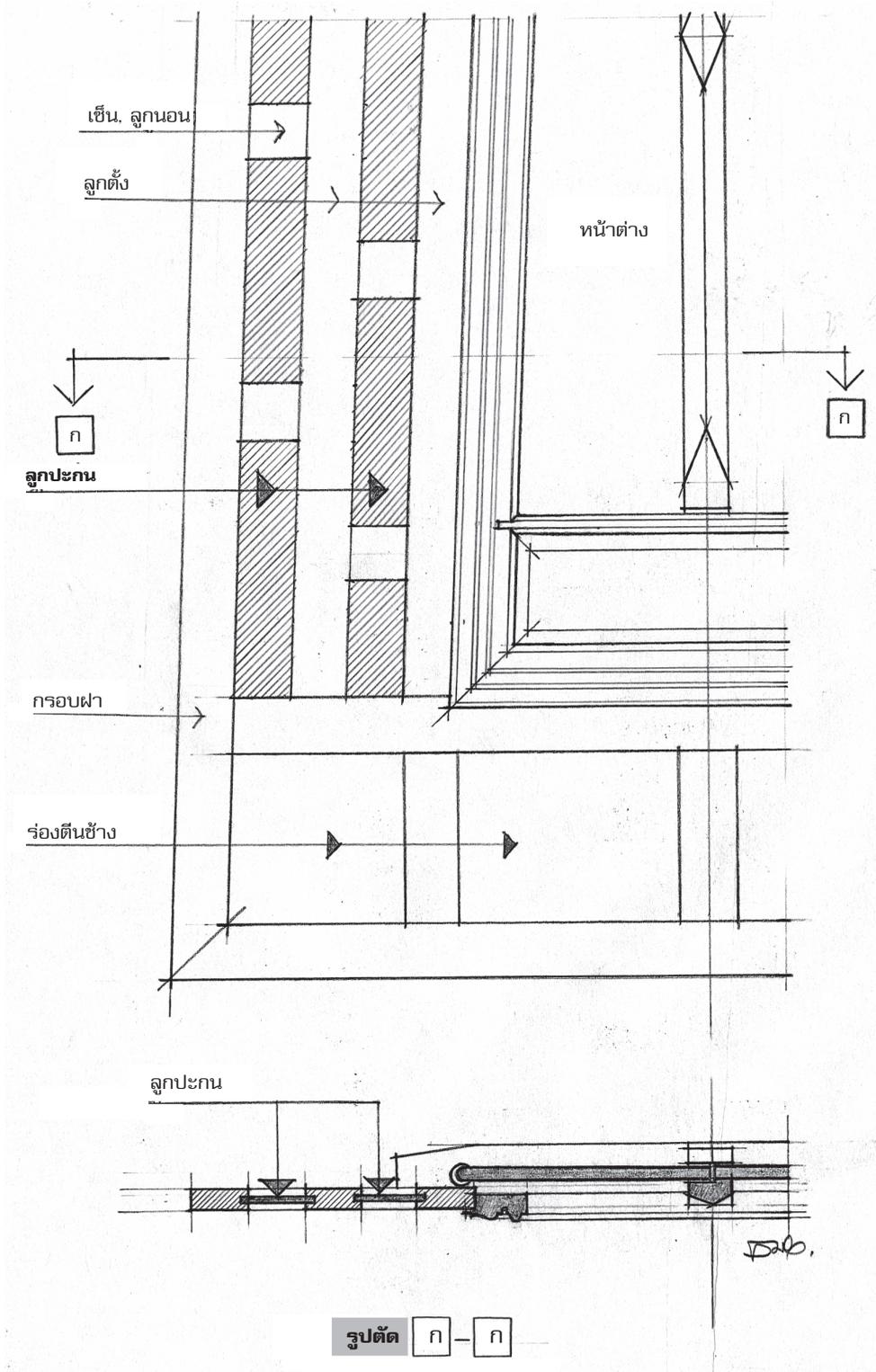
ปะรำ

ลิ่งปลุกสร้างที่สร้างขึ้นชั่วคราว มีเสา หลังคาแบน าดาดด้วยผ้าหรือใบไม้ อาจมีการประดับตกแต่งได้หลายอย่าง เช่น ยกพื้น เสาหุ้มผ้าติดม่าน ติดลายดาวที่เพดาน มีระบายชายคา ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ เช่น ปะรำประดิษฐานพระพุทธรูปสังฆะซึ่งอัญเชิญมาในงานประเพณีวันสงกรานต์ หรือใช้ในงานโกน

ฝาระกบ (ฝาระกบกลองด้านซ้ายมือ)

ลูกปะกน

จุก โคนผมไฟ บวชนาค เผตพ เป็นต้น ปะรำ
สำหรับใช้เป็นที่ประทับในการพระราชพิธีเรียกว่า
พลับพลา

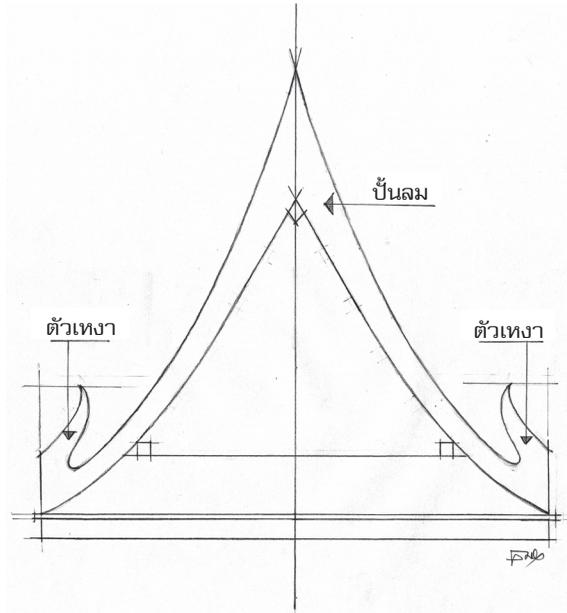
ภาษาถิ่นอีสานเรียกปะรำว่า ผาม.

บันลม, ป้านลม

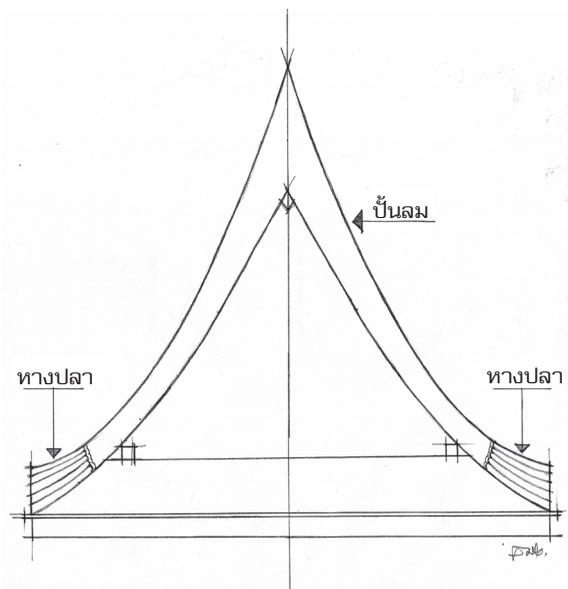
ไม้ซึ่งทำหน้าที่ปิดริมเครื่องมุงของเรือนพักอาศัย
ด้านชักราหน้าจั่ว เพื่อป้องกันมิให้ลมตีเครื่องมุง
เปิดหรือหลุด

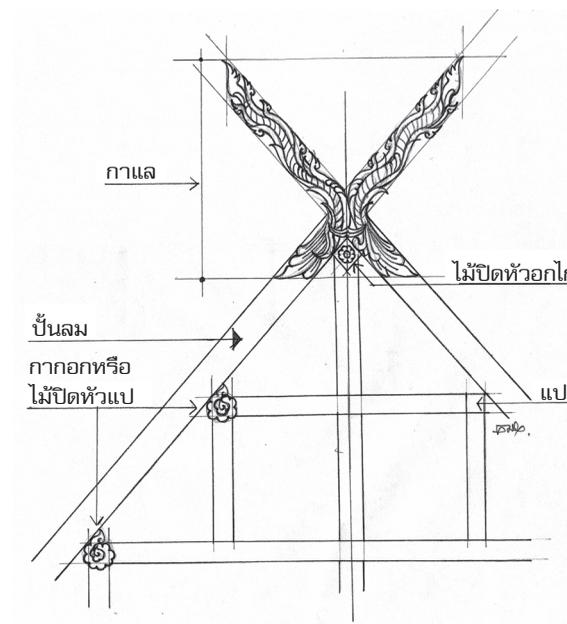
บันลมของเรือนเครื่องมุง

บันลมแบบตัวเหงา

บันลมแบบหางปลา

บันลมแบบล้านนา

บันลมของเรือนเครื่องมุงใช้ไม้ไผ่ทั้งลำหรือ
ผ่าครึ่ง โดยนำส่วนโคนขึ้นพาดไขว้กันบนนอกไก่
เหลือส่วนปลายสุดไว้ให้เลยขึ้นไปพอประมาณ ไม้

บ้านยา-ปาง

บ้านลมนี้วางพาตไปตามแปลานและแปหั่วเสา

บ้านลมของเรือนไทยภาคกลางทำด้วยไม้ แผ่นหนา ๒.๕-๓ เซนติเมตร ตกแต่งให้มีความอ่อนช้อยเข้ากับทรงของจั่ว ปลายบนสุดพนมเข้าหากันจนเป็นยอดแหลม วางพาตอยู่บนแปหั่วเสาแปลานทุกตัว และอกไก่ ปลายล่างวางอยู่บนเชิงกลอน การยึดจะใช้ตะปูจันตอกจากใต้แปลานทะลุขึ้นไปยึดกับท้องแป ส่วนการยึดตรงแปหั่วเสาและอกไก่ใช้ตะปูตอกจากริมของบ้านลมลงไป บ้านลมมีทั้งแบบที่ปลายเรียบ ๆ เรียกว่า *บ้านลมแบบหางปลา* และแบบที่นำไม้มาต่อทำเป็นตัวเหงา เรียกว่า *บ้านลมแบบตัวเหงา* สำหรับเรือนไม้จริงของล้านนา บ้านลมที่พาตไขว้กันตรงเหนืออกไก่จะปล่อยให้เลยขึ้นไปแล้วตกแต่งเป็นลวดลายสวยงามเรียกว่า *กาแล* หรือ *กำแล* บางทีก็เรียกเรือนแบบนี้ว่า *เรือนกาแล*.

บ้านยา

รูปทรงแบบหนึ่งของหลังคาอาคารบ้านเรือน ที่ส่วนบนของผืนหลังคาทุกด้านล้มเข้าหากันหรือล้มเข้าหาสันหลังคา หลังคาแบบนี้จึงไม่มีหน้าจั่ว หลังคาทรงบ้านยานี้อาจออกแบบพลิกแพลงเป็นแบบต่าง ๆ ได้หลายแบบ.

ปาง

คำใช้เรียกพระพุทธรูปในลักษณะการต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นตามเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติ เช่น พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพุทธรูปปางบำเพ็ญทุกรกิริยา พระพุทธรูปปางตรัสรู้ พระพุทธรูปปางห้ามญาติ พระพุทธรูปปางนาควาโลก ฯลฯ

๕๒๐

หลังคาบ้านยาแบบต่าง ๆ

พระพุทธรูปปางที่นิยมสร้างกันแพร่หลายมากที่สุดทั้งในประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา เช่น ศรีลังกา พม่า อินเดีย

จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดหนองยาวสูง
จังหวัดสระบุรี

ลาว กัมพูชา อินโดนีเซีย คือพระพุทธรูปปางมารวิชัย ซึ่งเป็นพระพุทธรูปในอิริยาบถนั่งเข้าสมาธิ คือพระหัตถ์ทั้งสองวางหงายบนพระเพลา โดยพระหัตถ์ขวาซ้อนบนพระหัตถ์ซ้าย พระพุทธรูปปางนี้ตรงตามความหมายในพุทธประวัติตอนที่พระพุทธเจ้าทรงเข้าสมาธิก่อนที่จะตรัสรู้ พญามารคือกิเลสได้มาขัดขวางการเข้าสมาธิของพระองค์ พระองค์ได้ทรงเลื่อนพระหัตถ์ขวาไปที่พระขานูข้างขวาโดยปลายพระหัตถ์จดพื้นดิน อันหมายถึงทรงทำพระหทัยให้เข้มแข็งมั่นคงดุจแผ่นดิน ไม่ทรงทอดยในอันที่จะเอาชนะกิเลสต่อไป ในที่สุดพญามารคือกิเลสต้องพ่ายแพ้แก่บารมีของพระองค์

แล้วพระองค์ทรงเลื่อนพระหัตถ์ขวากลับมาซ้อนพระหัตถ์ซ้ายอย่างเดิม แล้วทรงบำเพ็ญสมาธิต่อไปจนได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในที่สุด

ในภาพจิตรกรรมฝาผนังมักทำเป็นรูปพระพุทธรูปประทับอยู่เหนือศิระแม่พระธรณีในตอนที่ถูกมารพจญก่อนจะตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณ ทั้ง ๒ ข้างพระพุทธรูปเจ้ามีพญามารและเสนามารที่ทำทางดุร้ายมาขัดขวางพระพุทธรูปเจ้า พระพุทธรูปองค์จึงทรงชี้พระหัตถ์ขวาลงจนจดพื้นดินเพื่อเรียกแม่พระธรณีมาเป็นพยานในการสั่งสมบุญบารมี แม่พระธรณีก็แสดงให้เห็นด้วยการบีบน้ำจำนวนมหาศาลจากมวยผมจนท่วมทัตพญามารและเสนามารให้พ่ายแพ้ไป แต่โบราณจารย์บ้างก็ตีความว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงกระทำพระหทัยให้หนักแน่นเหมือนแผ่นดินที่ได้มีความยินดียินร้ายเมื่อบุคคลเอาของหอมหรือของเหม็นเทลงไป น้ำจากมวยผมแม่พระธรณีหมายถึงน้ำแห่งเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ทรงมีต่อสรรพสัตว์โดยหวังจะทรงช่วยให้สัตว์เหล่านั้นได้พ้นทุกข์ ส่วนมารก็เปรียบเสมือนกิเลสต่าง ๆ พระพุทธรูปปางนี้จึงได้ชื่อว่า *ปางมารวิชัย* คือปางชนะมารหรือทำให้มารสะดุ้งหวาดกลัวแล้วหนีไป บางคนจึงเรียกว่า *ปางมารสะดุ้ง* แต่บางทีก็เรียกว่า *ปางสะดุ้งมาร* ทั้งนี้มิได้หมายความว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงสะดุ้งกลัวมาร หากแต่หมายถึงทรงทำให้มารสะดุ้ง

การใช้คำว่า “ปาง” โดยไม่ได้เจาะจงเหตุการณ์ในพุทธประวัติก็มีอยู่ด้วย เช่น *ปางไสยาสน์* อาจหมายถึงตอนที่พระพุทธองค์บรรทมด้วยทรงเหนื่อยอ่อนหลังการบำเพ็ญทุกรกิริยาแล้วพระอินทร์

ได้ตีตีพิณสามสายถวาย เป็นนิมิตหมายถึงทางสายกลาง หรืออาจหมายถึงตอนเสด็จสู่มหาปรินิพพาน ส่วนปางลีลา อาจหมายถึงตอนต่าง ๆ ที่มีเหตุการณ์ซึ่งพระพุทธองค์อยู่ในพระอิริยาบถลีลา เช่น เสด็จไปโปรดพุทธบิดา เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หลังเทศนาโปรดพุทธมารดา ด้วยเหตุนี้ พระอิริยาบถ นั่ง ยืน นอน เดิน ก็ตาม จึงไม่สามารถบ่งได้ชัดเจนว่าหมายถึงพุทธประวัติตอนใด และเพื่อให้ความหมายแน่ชัดจึงต้องดูความหมายที่แสดงด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง (คำภาษาล้านสกฤตว่า มุทรา) เช่น ตัวอย่างของพระพุทธรูปในพระอิริยาบถนั่งพระหัตถ์ซ้ายยกขึ้น จีบนิ้วพระหัตถ์เป็นรูปวงกลม พระหัตถ์ซ้ายวางหงายที่พระเพลา หมายถึงตอนแสดงธรรม หรือบางครั้งหมายถึงการแสดงธรรมครั้งแรก (ปฐมเทศนา) อย่างไรก็ตาม รูปแบบและความนิยมของแต่ละสมัยก็มีส่วนทำให้การแสดงพระหัตถ์แตกต่างกันได้ พระพุทธรูปเก่าปางปฐมเทศนามีที่ทำพระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นประคองพระหัตถ์ขวาที่จีบนิ้วเป็นวงกลม โดยมีคำอธิบายว่านิ้วพระหัตถ์ที่จีบเป็นวงกลมหมายถึงกงล้อธรรมจักร ส่วนพระหัตถ์ที่ประคองอยู่หมายถึงการหมุนกงล้อให้เคลื่อนไป

ดังนั้นคำว่า “ปาง” ซึ่งหมายถึงการสื่อความหมายด้วยพระหัตถ์จึงหมายถึงเหตุการณ์ตอนต่าง ๆ ในพุทธประวัติด้วย.

ปิดทองล่องชาด

การปิดทองลวดลายไม้แกะสลัก เช่น แผงหน้าบัน โปสถ์ วิหาร รางระนาด รางฆ้องมอญ ตลอดจนโต๊ะหมู่บูชา เมื่อช่างแกะสลักทำงานเสร็จแล้ว

ช่างปิดทองจะใช้รงซึ่งเป็นยางไม้ชนิดหนึ่งมีสีเหลือง ละลายกับน้ำทาหลาย ๆ ครั้งให้จับเนื้อไม้เฉพาะที่เป็นตัวลาย เพื่อเป็นการรองพื้นในชั้นแรก และช่วยประสานเนื้อไม้กับยางรัก ต่อจากนั้นจึงทายางรักอย่างชั้นเล็กน้อยราว ๒-๓ ครั้ง แต่ละครั้งต้องรอให้ยางรักที่ทาไว้เดิมแห้งเสียก่อน ซึ่งใช้เวลานานนับสัปดาห์ ชั้นสุดท้ายใช้รักน้ำเกลี้ยงทาเพื่อให้เป็นเงา เมื่อรักน้ำเกลี้ยงแห้งพอเหมาะจึงปิดทอง

การปิดทองนี้ต้องปิดให้ทั่ว พื้นรักที่ขึ้นมันจะช่วยให้ทองที่ปิดงามแวววาวยิ่งขึ้น ต่อจากนั้นใช้น้ำมันยางผสมชาดทาพื้นลายและด้านข้างของตัวลายให้เป็นสีแดง หรือใช้สีน้ำมันสีแดงแทนเพื่อเสริมให้ตัวลายที่ปิดทองงามยิ่งขึ้น จึงเรียกกันว่า “ปิดทองล่องชาด” นอกจากนั้นยังมีการล่องพื้นด้วยกระจก เรียกว่า กระจกฉายยา

อนึ่ง คัมภีร์โบลานฉบับที่ตกแต่งขอบคัมภีร์ด้วยการปิดทองที่บชนาบ ๒ ข้างชาดตรงกลาง เรียกว่า ฉบับปิดทองล่องชาด หรือ ฉบับล่องชาด.

ปิ่น

เครื่องประดับสำหรับปักผมที่เกล้าเป็นจุกหรือมวยปิ่นมีรูปร่างเรียวยาวทำด้วยวัสดุต่าง ๆ ตามฐานะ เช่น ไม้ งาช้าง เงิน ทอง

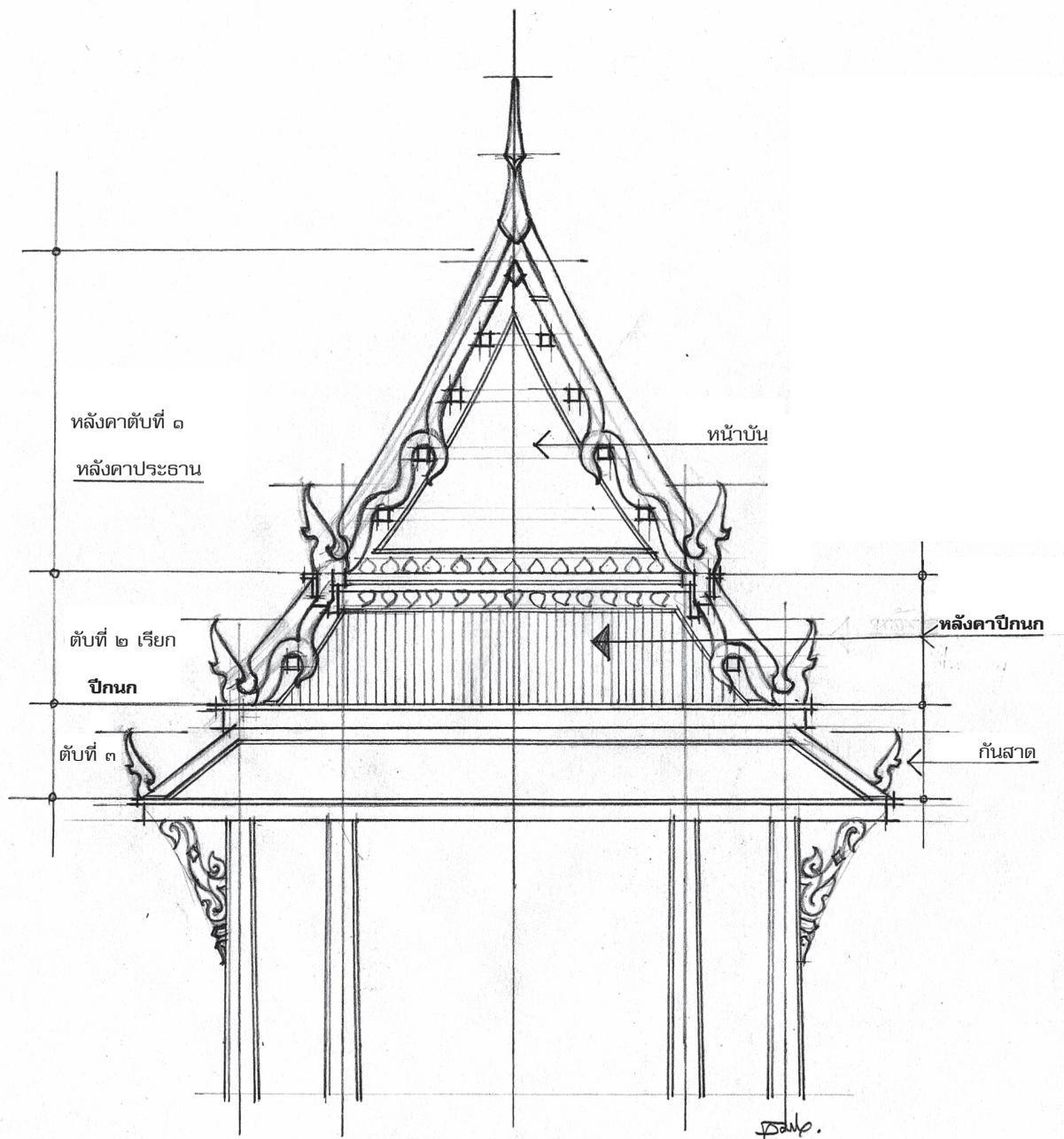
ลักษณะของปิ่นมี ๒ แบบคือ แบบธรรมดา มีรูปร่างคล้ายตะเกียบกลม ปลายเรียวยาวเล็ก ทำแบบเรียบ ๆ อีกแบบหนึ่งทางด้านหัวทำเป็นปุ่ม อาจแกะสลักเป็นรูปทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ทรงมันต์ หรือปริก ประดับเพชรพลอย เรียกปิ่นชนิดนี้ว่า ปิ่นชั้น.

ปีกนก

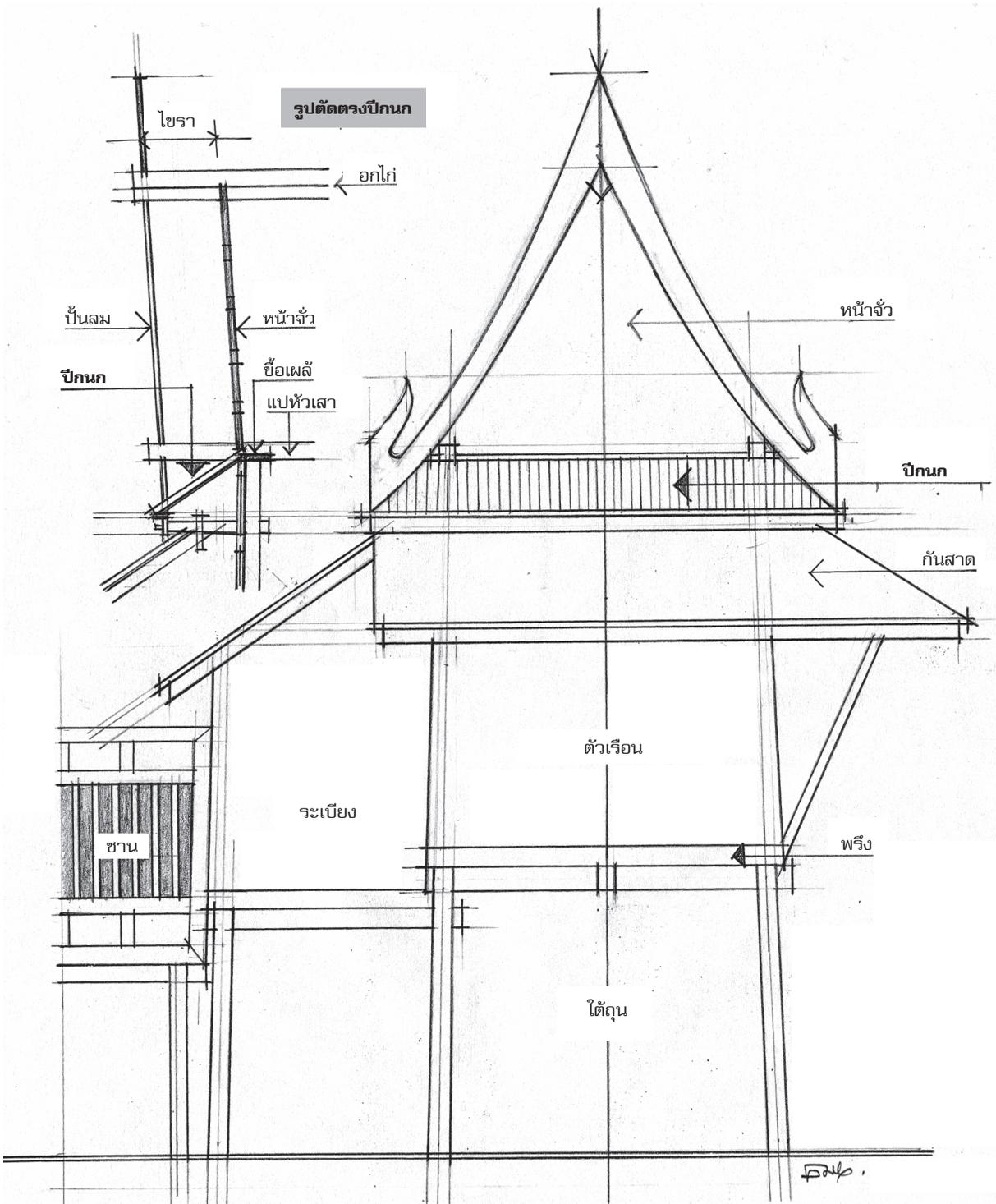
๑. หลังคาส่วนที่อยู่ใต้ชักรางของหน้าบันและหน้าจั่ว ตั้งแต่ระดับช่อเจินถึงเชิงกลอนของเรือนไทยภาคกลาง โบสถ์ วิหาร ศาลาแบบต่าง ๆ โบสถ์และ

วิหารบางแบบ ปีกนกจะเริ่มตั้งแต่กระจิงฐานพระของหลังคาตบที่ ๒ จนถึงเชิงกลอน.

๒. หลังคาตบที่ยื่นออกมาทางด้านข้างและอยู่ถัดจากหลังคาประธานลงมา.

ปีกนกของโบสถ์และวิหาร

ปีกนกของเรือนไทยภาคกลาง

ปูนตั้งอิฐ

ดู *ปูนน้ำมัน*.

ปูนดำ

ปูนที่ใช้ในการฉาบและปั้นลวดลายหรือรูปเรื่องราวต่าง ๆ ปูนชนิดนี้ได้จากปูนขาวที่หมักและกรองจนสะอาดแล้ว ห่อผ้าไว้ให้น้ำตกจนหมด ตำผสมกับสิ่งอื่น ๆ คือ ทรายละเอียด ข้าวเหนียวที่สุกแล้ว และกระดาษฟางที่แช่น้ำจนเปียกชุ่ม ตามสัดส่วนที่เหมาะสมกับความต้องการของช่างแต่ละคน ตำให้ละเอียดเข้ากันจนเหนียวและเหนียวเหมาะแก่การใช้งานแต่ละชนิด ช่างบางคนเรียกปูนดำนี้ว่า *ปูนข้าวเหนียว*

ปูนดำนี้เมื่อนำไปผสมกับน้ำขาว เรียกว่า *ปูนน้ำขาว* ถ้าผสมกับน้ำอ้อยเคี้ยวพอเหนียวเล็กน้อยเรียกว่า *ปูนน้ำอ้อย* ปูนดำที่ได้จากกรรมวิธีนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า *ปูนเพชร* เข้าใจว่าอาจเป็นเพราะปูนชนิดนี้มีคุณลักษณะแข็งแกร่งทนทาน หรืออาจมีที่มาจากช่างเมืองเพชรซึ่งมีชื่อเสียงในด้านนี้เป็นผู้คิดค้นขึ้นจึงเรียกว่า *ปูนเพชร*.

ส่วนผสมของปูนที่ตำเสร็จแล้ว

ปูนน้ำขาว

ดู *ปูนดำ*.

ปูนน้ำมัน

ปูนที่ได้จากการนำปูนขาวหมักมากรองให้สะอาด ทัพน้ำให้หมด ตำผสมกับทรายละเอียดและกระดาษฟางที่แช่น้ำจนชุ่ม แล้วบีบน้ำออกให้หมด ตำผสมกับน้ำมันตั้งอิฐจนเหนียวได้ที่ดีแล้วบรรจุไว้ในภาชนะที่ปิดสนิทเพื่อไม่ให้ถูกอากาศเพราะจะทำให้ปูนแข็ง เวลาใช้ช่างจะนำมาปั้นเป็นก้อนขนาดต่าง ๆ หรือคั่งเป็นเส้นยาวตามความถนัด ปูนน้ำมันจะแห้งภายใน ๑-๑ ๑/๒ สัปดาห์ และทิ้งไว้ประมาณ ๑-๑ ๑/๒ เดือน จะแห้งสนิท ช่างจึงมีเวลาพอที่จะตัดแปลงหรือประดับตกแต่งส่วนละเอียด ได้มากกว่าปูนชนิดอื่น แต่เมื่อแห้งแล้วจะมีความแข็งแกร่งเช่นเดียวกัน

ปูนน้ำมันนิยมใช้ปั้นในงานเฉพาะอย่าง เพราะเนื้อปูนจะไม่ประสานกับปูนดำชนิดอื่น เช่น ปั้นพระพุทธรูป เทวรูป หรือรูปอื่น ๆ ปั้นแผ่นลายที่ใช้ประดับทั้งแผ่น หรือปั้นลวดลายที่ประณีตและหล่อตัวลายในแม่พิมพ์, *ปูนตั้งอิฐ* ก็เรียก.

ปูนน้ำอ้อย

ดู *ปูนดำ*.

ปูนปั้น

งานประณีตศิลป์อย่างหนึ่งที่ได้จากการนำปูนดำ ปูนน้ำมัน หรือปูนซีเมนต์ (ผสมกับทรายและปูนขาว) มาปั้นหรือหล่อเป็นลวดลายหรือภาพต่าง ๆ ใช้เป็นส่วนประดับตกแต่งงานสถาปัตยกรรมทั่วไป

ปูนเพชร-ปูนหลบหลังอกไก่

ทางพระพุทธรูป และปั้นลอยตัวเช่นพระพุทธรูป

งานปูนปั้นที่มีชื่อเสียงว่างดงาม เช่น ลายประดับผนังวิหารวัดนางพญา จังหวัดสุโขทัย ลายประดับปราสาทประธานวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลายประดับผนังด้านหน้าและด้านหลังของวิหารวัดโล้ว จังหวัดลพบุรี.

ปูนเพชร

ดู [ปูนดำ](#).

ปูนรับชายกระเบื้อง

ปูนที่นำมาเสริมบนสะพานหนูให้สูงขึ้นตลอดแนวของหลังคาอาคารสถาปัตยกรรมไทย เพื่อป้องกันไม่ให้ฝนสาดเข้าไปใต้หลังคา การทำปูนรับชายกระเบื้องเป็นการแก้ปัญหาในการมุงกระเบื้องหลังคาเนื่องจากตรงชายคาเมื่อมุงกระเบื้องแผ่นแรกโดยให้ปลายของกระเบื้องวางทาบบนสะพานหนู แล้วมุงกระเบื้องแถวที่ ๒ ปลายของกระเบื้องแถวที่ ๒ จะกระเด็นขึ้นเป็นมุมกว้างมาก แถวที่ ๓ จะกระเด็นน้อยลง เป็นสาเหตุให้ฝนสาดเข้าไปยังใต้หลังคา ที่เกิดการกระเด็นเพราะแนวของสะพานหนูอยู่ต่ำกว่าแนวของระแนง ดังนั้นช่างจึงนำปูนมาเสริมให้สูงขึ้นตลอดแนวสะพานหนู ความสูงหรือความหนาของปูนจะหนุนให้ปลายของกระเบื้องแถวที่ ๑ ขึ้นไปอยู่ในมุมเดียวกับกระเบื้องแถวที่ ๒ ปลายของกระเบื้องแถวที่ ๒ และแถวที่ ๓ ก็จะไม่กระเด็น ช่างนิยมทาสีขาวที่ขอบด้านนอกของปูนรับชายกระเบื้องและทำกันมาเป็นประเพณีจนถึงทุกวันนี้.

๕๒๖

ปูนหลบ

ปูนที่ใช้พอกริมกระเบื้องมุงหลังคาซึ่งมุงติดกับปั้นลม รวย ล้ำยอง หรือใช้พอกตรงสันหลังคา นอกจากนี้ยังใช้พอกใต้หน้าบันทับกระเบื้องหลังคาปีกนก เพื่อป้องกันน้ำฝนรั่ว ริมของปูนหลบจะตกแต่งให้เรียบเป็นแนวเพื่อลดความแข็งกระด้าง และทำให้เกิดความสวยงามด้วย.

ปูนหลบสันหลังคา

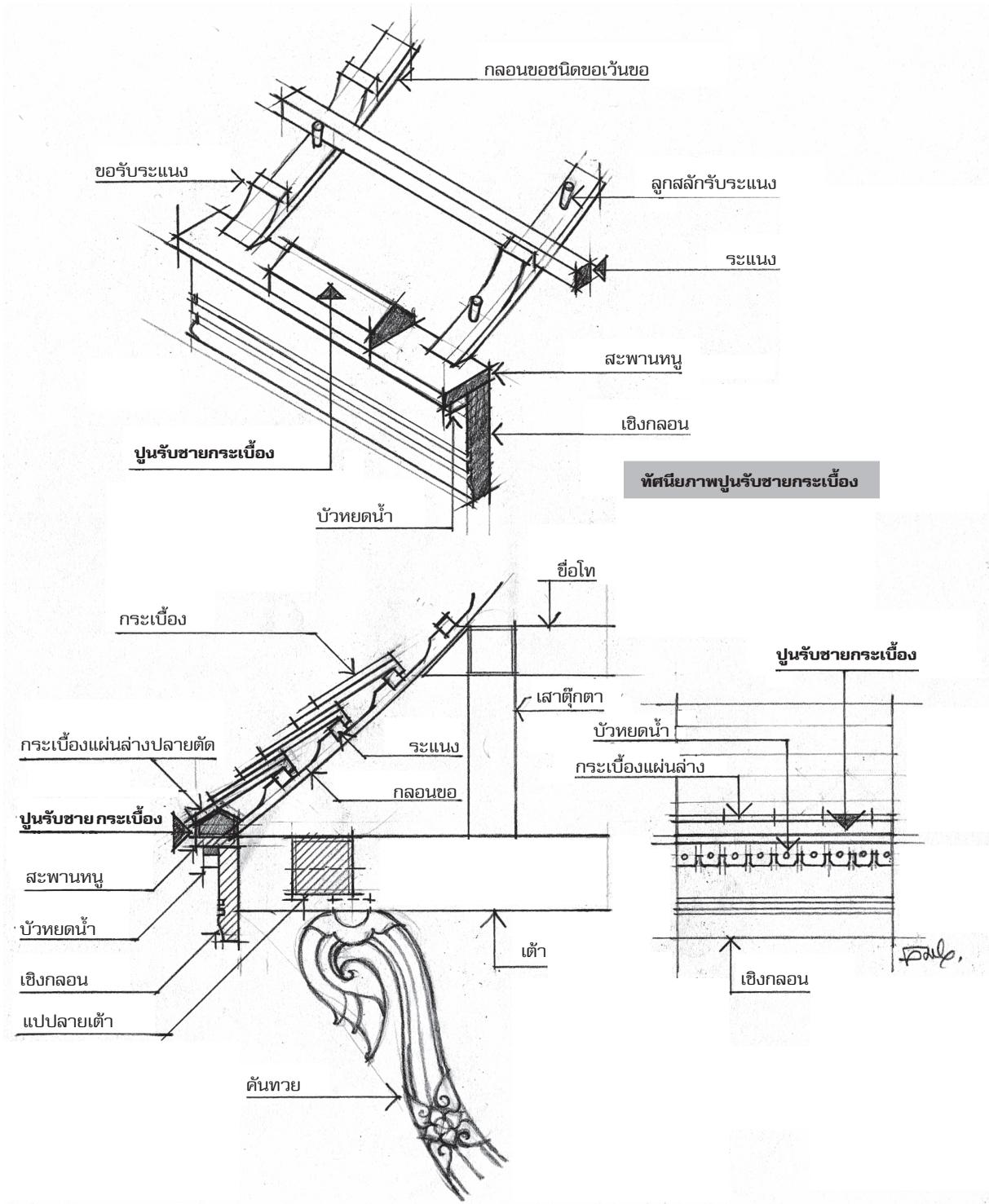
ดู [ปูนหลบหลังอกไก่](#).

ปูนหลบหลังคันทวย

ปูนที่พอกหุ้มคันทวยตั้งแต่หลังช่อฟ้าลาดลงไปจนจุดปูนหลบสันหลังคาหรือปูนหลบหลังอกไก่ การทำปูนหลบหลังคันทวยจะทำหลังจากติดคันทวยกับหลังช่อฟ้าและสันอกไก่แล้ว โดยนำไม้กระดานแผ่นบาง ๆ มาตียึดระหว่างด้านข้างของคันทวยกับด้านข้างของอกไก่เพื่อรองรับปูนหลบด้านข้างเมื่อพอกปูนด้านข้างทั้ง ๒ ด้านจนสูงเหนือสันคันทวยแล้ว นำแผ่นไม้กระดานหนาประมาณ ๑ เซนติเมตร กว้างประมาณ ๑๐-๑๕ เซนติเมตร มาวางทาบระหว่างหลังช่อฟ้ากับหลังปูนหลบหลังอกไก่ แล้วจึงเหยียบแผ่นไม้ให้แอ่นลงทาบกับปูนหลบที่พอกไว้ ถ้าตอนใดปูนหลบกับแผ่นไม้ยังไม่แตะกัน ก็จะต้องพอกปูนเพิ่มขึ้นจนถึงแผ่นไม้ตลอดแนวเพื่อให้ได้แนวปูนหลบที่สวยงาม.

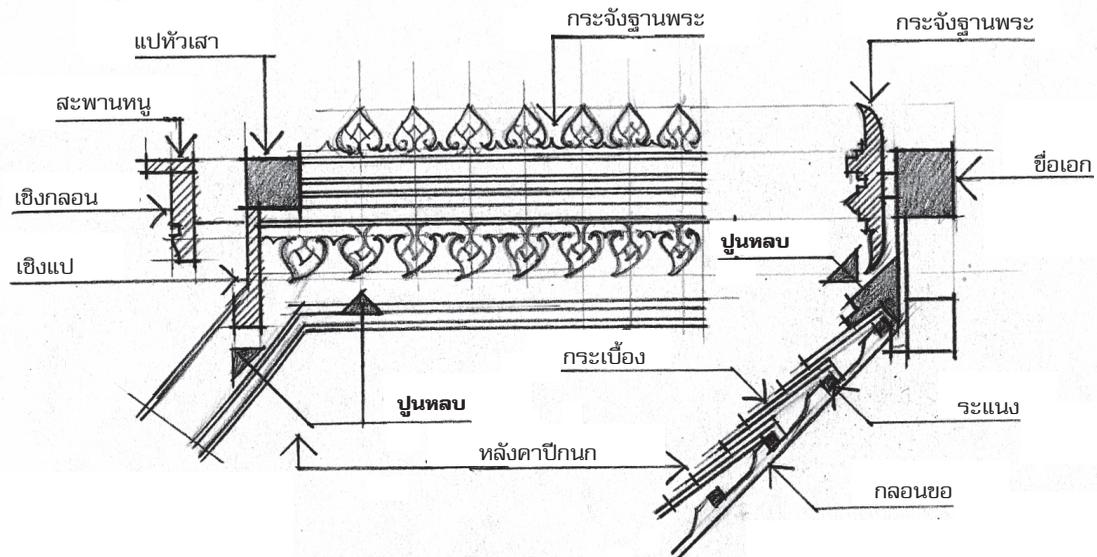
ปูนหลบหลังอกไก่

ปูนที่พอกบนหลังอกไก่ อยู่ระหว่างปูนหลบหลังคันทวยทั้ง ๒ ด้านของสันหลังคา ปูนหลบตรงนี้

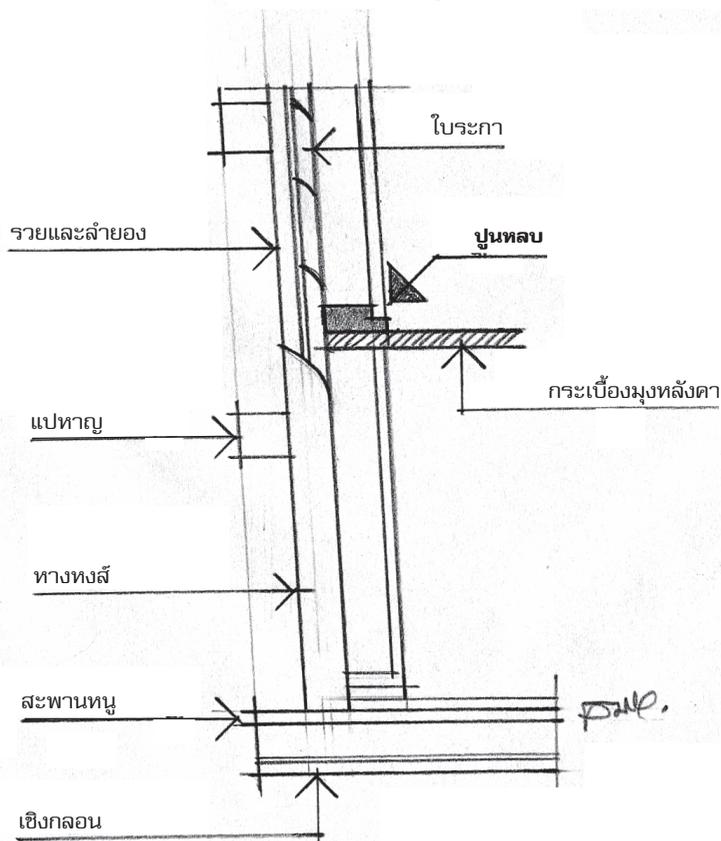

ปูนรับชายกระเบื้องหลังคาเครื่องประดับ

ปูนทลปที่ปีกนก

ปูนทลปที่หลังบ้านลม ระบาย และลำยอง

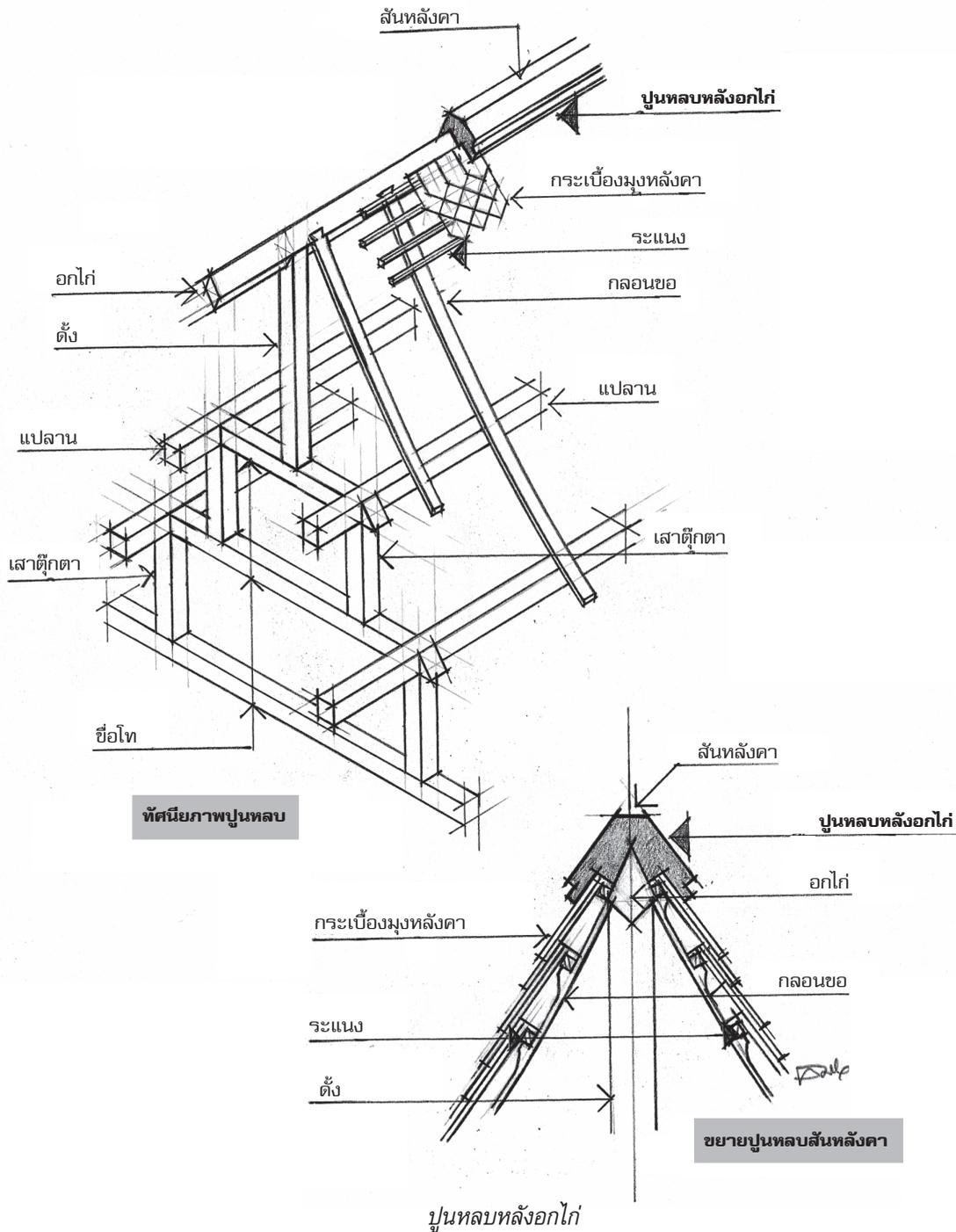

ปุนทลบทหลังอกไก่

ต้องพอกจนทับกระเบื้องหลังคาแถวที่ ๒ แล้วตกแต่งริมของปุนทลบทให้เป็นแนวเล็ก เพื่อความสวยงาม สันของปุนทลบทไม่เป็นมุมแหลมเหมือนสัน

ของอกไก่ แต่เป็นพื้นแบน กว้างประมาณ ๑๐-๑๕ เซนติเมตร ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นทางเดินหรือที่นั่งในการทำงานอื่นต่อไป, ปุนทลบทสันหลังคา ก็เรียก.

เปิดใช้ ไก่ทอด สลัดลอด หมูสี

ข้อกำหนดในการคัดเลือกเสาคเพื่อนำมาปลูกสร้างเรือนไทยภาคกลางชนิดเรือนเครื่องสับ ซึ่งมักเรียกเป็นคำคล้องจองว่า “เปิดใช้ ไก่ทอด สลัดลอด หมูสี” คือเลือกเสาที่ไม่มีตา รู หรือรอยแตก ตรงโคนเสาในระยะพ้นจากพื้นดินขึ้นมาประมาณ ๑ ศอก ช่วงล่างสุดของเสาที่ติดกับดินเป็นระยะที่เปิดใช้หาอาหาร จึงเรียกว่า *เปิดใช้* ช่วงที่สูงขึ้นมาอีกเป็นระยะที่ไก่จิกหาแมลง จึงเรียกว่า *ไก่ทอด* และช่วงที่สูงกว่าระยะไก่ทอดขึ้นไปจนประมาณ ๑ ศอก เป็นระยะที่หมูเอาสีข้างสีเมื่อเกิดอาการคัน จึงเรียกว่า *หมูสี* เสาช่วง ๑ ศอก จากพื้นดินมักผูกร้อนเร็วกว่าส่วนอื่นอันเนื่องมาจากความชื้นของพื้นดินที่เปียก ๆ และ ๆ และแห้ง โดยอาจจะเกิดขึ้นจากการกระทำของสัตว์ทั้ง ๓ ชนิดหรือไม่ก็ได้

ส่วนตรงที่ *สลัดลอด* นั้น ถ้าเสามีรอยแตกหรือเป็นโพรงจะไม่แข็งแรงพอที่จะรับน้ำหนักจากรอด และถ้ามีตาจะทำให้การเจาะรูทะลุยาก.

เป่าเล่น

ดู *เข้าไฟ*.

แป

ส่วนหนึ่งของโครงสร้างหลังคา วางอยู่บนโครงสร้างอื่น ๆ ได้แก่ จันทัน ปลายเต้า เสาตึกตา ปลายช่อ หรือปลายช่อประธาน ทำหน้าที่รับกลอนหรือรับเครื่องมุงโดยตรง แปโดยทั่วไปมีหน้าตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือสี่เหลี่ยมจัตุรัสขึ้นอยู่กับตำแหน่งหรือลักษณะของโครงสร้าง วัสดุที่ใช้ทำ

แปส่วนใหญ่เป็นวัสดุเช่นเดียวกับโครงสร้างหลังคา เช่น ถ้าโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ไผ่ แปจะเป็นไม้ไผ่ ถ้าโครงสร้างเป็นไม้จริง แปก็จะเป็นไม้จริง.

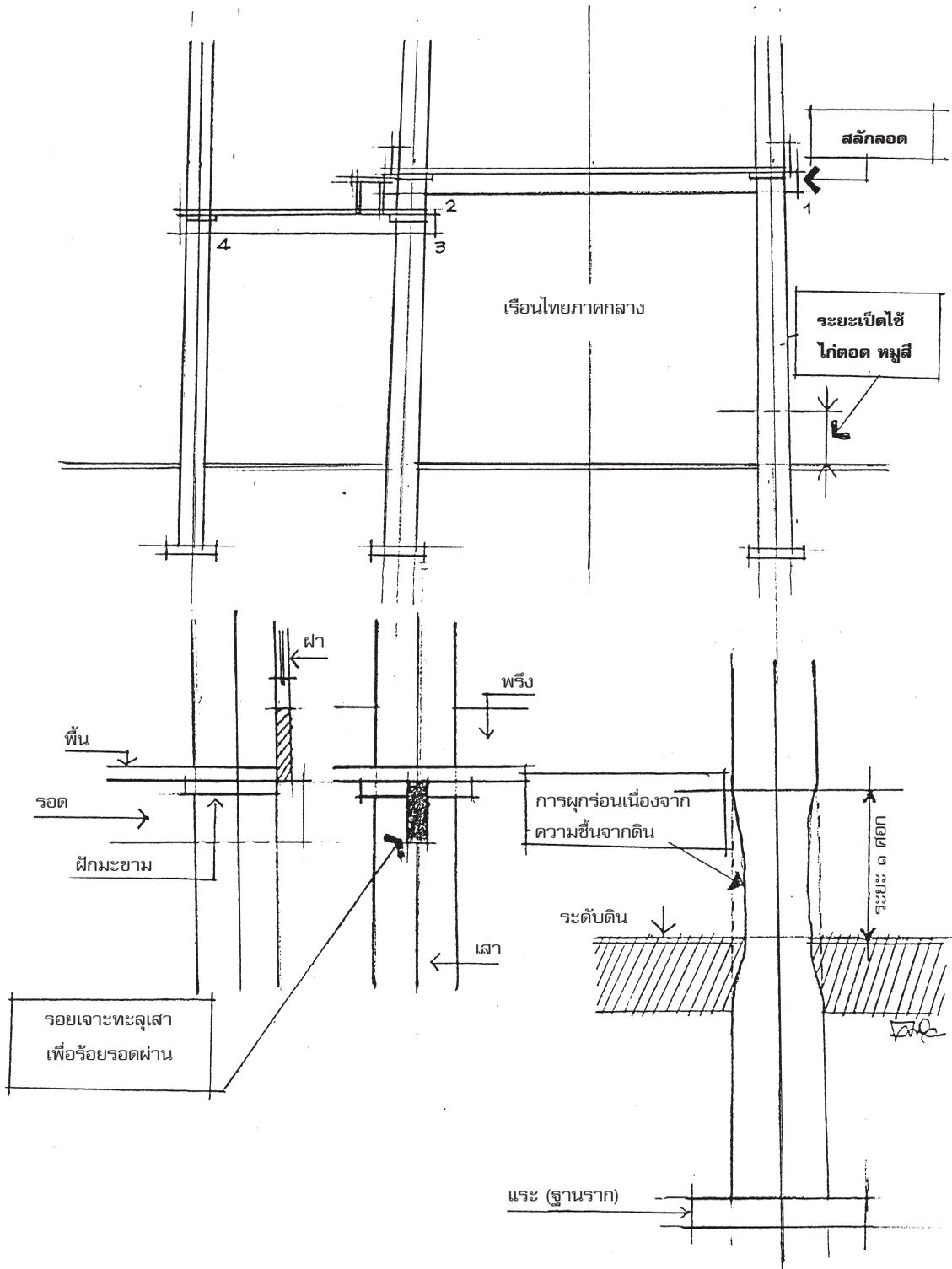
แปปลายเต้า

แปรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสอยู่ตรงปลายของเต้า หรือตรงปลายของช่อแทนเต้าในอาคารสถาปัตยกรรมไทย ที่มีหลังคาตบล่างสุดยื่นเลยฝ้าผนังออกไป เต้าทำหน้าที่รับหลังคาโดยมีคันทวยรองรับอีกทีหนึ่ง แปปลายเต้าจะบากครึ่งแล้วสับอยู่กับเต้า, *แปหัวเต้า* ก็เรียก.

แปร่งเปลือกตันกระดังงา

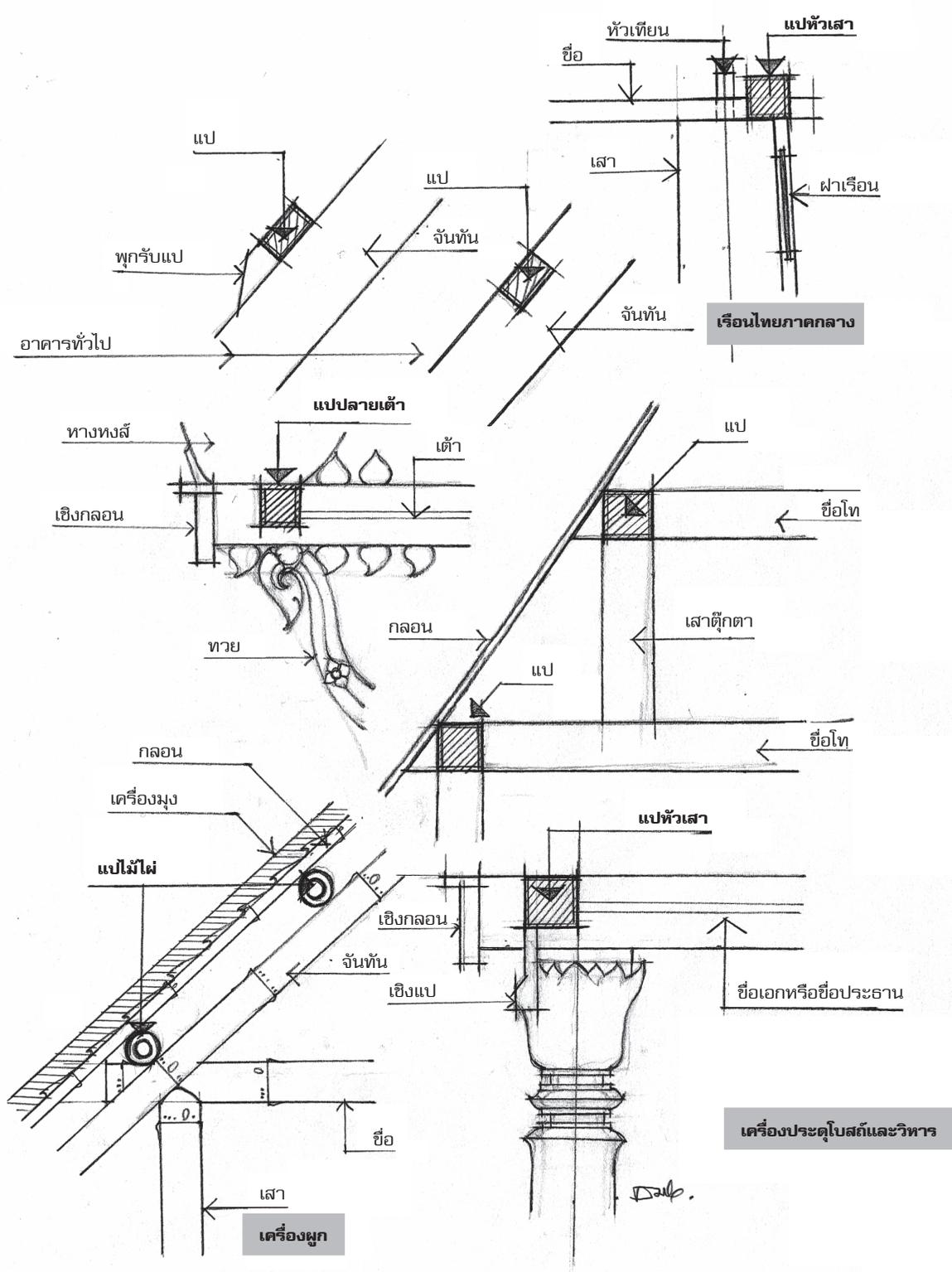
แปร่งขนาดใหญ่ที่ใช้ในงานจิตรกรรมไทย ทำจากเปลือกตันกระดังงาสด โดยการใช้สิ่วหน้าตัดใหญ่ เลาะลอกเปลือกออกมาจากลำต้น แล้วเจียนให้ได้ขนาดเล็กใหญ่ตามต้องการ ตากลมไว้ราว ๑-๒ วัน จากนั้นจึงทุบปลายข้างหนึ่งให้เปลือกแตกออกจนเหลือแต่เส้นใย ตากให้แห้งสนิทแล้วนำไปชุบน้ำเพื่อทุบแต่งเส้นใยอีกครั้ง เมื่อแห้งสนิทแล้วเปลือกไม้จะหดตัว หน้าแปร่งจึงมีรูปร่างโค้งน้อย ๆ และเมื่อต้องการนำไปใช้ต้องชุบน้ำให้เส้นใยนุ่มเสียก่อน เมื่อใช้จุ่มสีอ่อนกระทั่งบนพื้นสีแก่เช่นภาพพุ่มไม้แล้วควรล้างน้ำและบีบสะบัดให้แห้ง

แปร่งเปลือกตันกระดังงาใช้ระบายสีบนพื้นที่กว้าง ๆ และใช้ระบายประสานสี เนื่องจากเส้นใยมักสึกกร่อนจากการใช้จึงต้องทำไว้ใช้คราวละหลาย ๆ อัน.

เปิดใช้ ไก่ตอด สลักลวด หมูสี

แป

แปรงรากลำเจียก

แปรงที่ใช้ในงานจิตรกรรมไทย ทำจากรากค้ำของต้นลำเจียก โดยนำมาตัดแบ่งเป็นซีก ๆ เหลาให้กลม แล้วทุบตรงส่วนปลายให้เป็นฝอย รากดังกล่าวมีเนื้อเยื่อนุ่มและเหนียวพอควร จึงควรทุบเบา ๆ หรืออาจใช้นิ้วบีบขยี้จนนุ่มก็ได้ จากนั้นใช้ด้ามัดส่วนโคนของปลายที่เป็นฝอยไว้ แล้วเอากะดาษหรือชั้นผ้าหุ้มส่วนที่เป็นด้าม แปรงรากลำเจียกมีหลายขนาดเพื่อให้เหมาะกับการเขียนภาพส่วนต่าง ๆ ในงานจิตรกรรมไทย คือใช้จุ่มสีอ่อนกระทั่งบนพื้นสีแก่เช่นพุ่มไม้ และใช้ระบายประสานสีด้วย. (ดู กระทั่ง ประกอบ).

แปรงรากลำเจียก

แปลาน

แปของหลังคาอาคารสถาปัตยกรรมไทย ได้แก่แปทุกตัวที่อยู่เหนือแปวงขึ้นไป ในกรณีที่หลังคามีบันลมเป็นแบบรวรระกา แปทุกตัวตั้งแต่แปหัวเสาจนถึงอกไก่จะเป็นแปลานทั้งหมด แปลานมีหน้า

ตัดเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือสี่เหลี่ยมจัตุรัสขึ้นอยู่กับระบบของโครงสร้างหลังคา.

แปวง

แปที่วางอยู่บนจันทันกันสาดหรือจันทันระเบียงสำหรับเรือนไทย โบสถ์ วิหาร หรือวางอยู่บนจันทันสำหรับอาคารที่มีหลังคาทรงปั้นหยา เหตุที่เรียก “แปวง” เนื่องจากแปแต่ละตัวจะวางต่อกันและมาบรรจบกัน.

แปหัวเต้า

ดู แปปลายเต้า.

แปหัวเสา

แปที่อยู่ตรงหัวเสา เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สำหรับอาคารประเภทโบสถ์ วิหาร แปหัวเสาจะวางลับอยู่บนช่อและยื่นเลยออกไปจากตัวอาคารมากกว่าระยะไซราเล็กน้อย เพื่อรองรับหางหงส์และบังคับดินผี สำหรับเรือนไทยภาคกลาง แปหัวเสาจะวางลับอยู่บนช่อที่มีลักษณะแบน ริมนอกของแปจะเลยออกไปเท่ากับความหนาของฝาเพราะแปนี้ทำหน้าที่กดบังคับฝาให้อยู่กับที่.

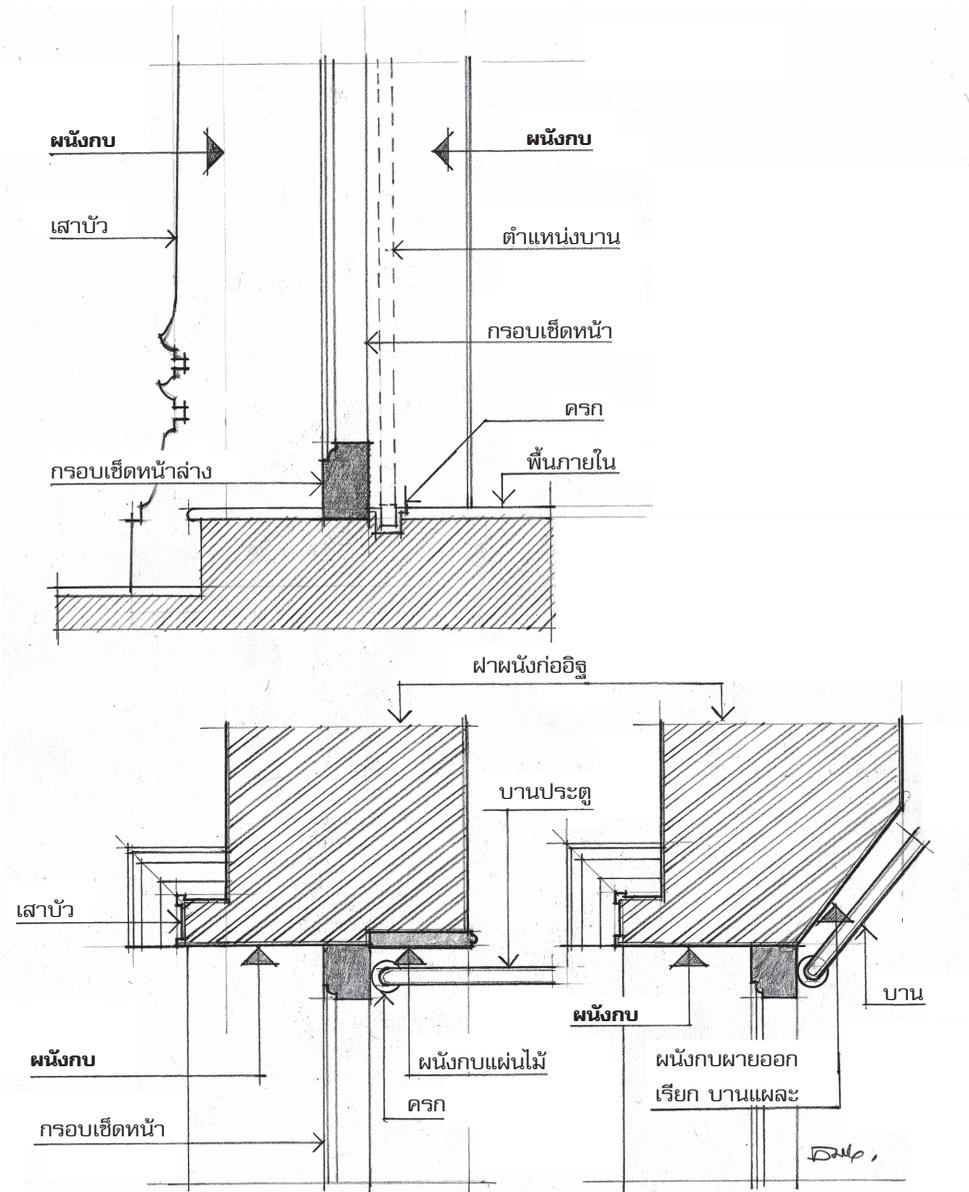
แปหาญ

แปตัวที่อยู่ใต้นาคสะดุ้งของหลังคาอาคารสถาปัตยกรรมไทย โดยทั่วไปจะมีแปหาญข้างละตัว แต่บางที่ก็มีมากกว่านั้น เช่น พระอุโบสถวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี ศาลาการเปรียญวัดป่าโมกวรวิหาร จังหวัดอ่างทอง.

ผนังกบ

ส่วนที่เป็นความหนาของผนังที่เจาะเป็นช่องประตู หน้าต่างทั้งด้านในและด้านนอกของกรอบเข็ดหน้า อาจเป็นปูนหรือแผ่นไม้ก็ได้ มีการตกแต่งด้วย

ลวดลายจิตรกรรม ปูนปั้น และประดับกระจกให้ สวยงามสอดคล้องกับลายที่ตกแต่งบานประตู หน้าต่าง ถ้าเป็นผนังกบด้านในที่ผายออกเพื่อให้ บานไปแนวอยู่ เรียกว่า *บานแฝด*.

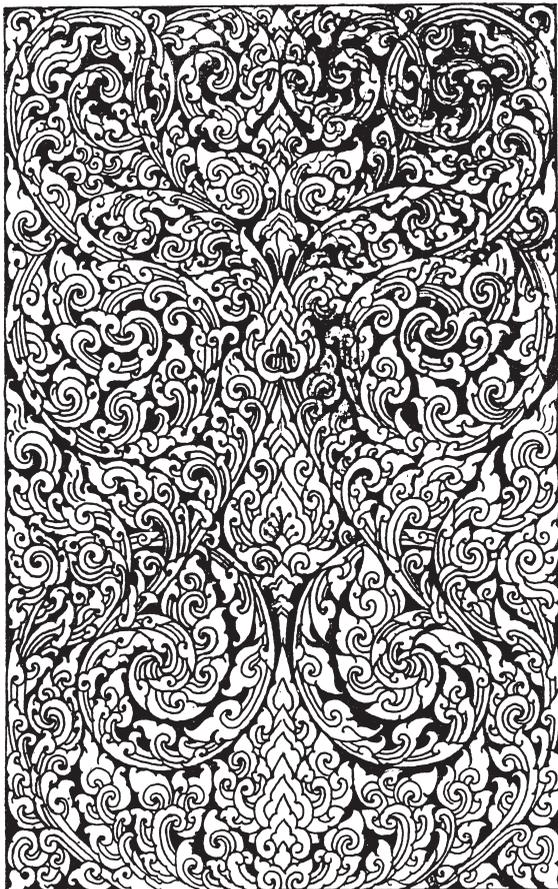

พรา, ผลา

ดู *ผ้า*.

ผักกูด, ลาย

ลายไทยแบบหนึ่ง มีลักษณะคล้ายใบผักกูด ซึ่งริมขอบใบมีลักษณะพับพลิกไปมาตลอดทั้งใบคล้ายกับขอบด้านหนึ่งของตัวลาย การผูกลายไม่นิยมประดิษฐ์ให้อ่อนพลิ้วมากเหมือนลายอื่น ๆ ลักษณะของลายเหมือนลายที่จำหลักบนแผ่นศิลาประดับปราสาทหินของขอม เช่น ลายประดับเสารับช่มประตูปราสาทซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับลายประเภท

ลายก้านขดกระหนกผักกูด

ก้านต่อดอก โดยมากจะใช้เป็นลายปูนปั้นประดับอาคารหรือสิ่งก่อสร้าง.

ผังบริเวณ

แผนผังแสดงขอบเขตของพื้นที่ดินซึ่งจะทำการก่อสร้าง หรือแผนผังบริเวณที่มีสิ่งก่อสร้างและอื่น ๆ อยู่ในบริเวณนั้นแล้ว เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์.

ผังพื้น

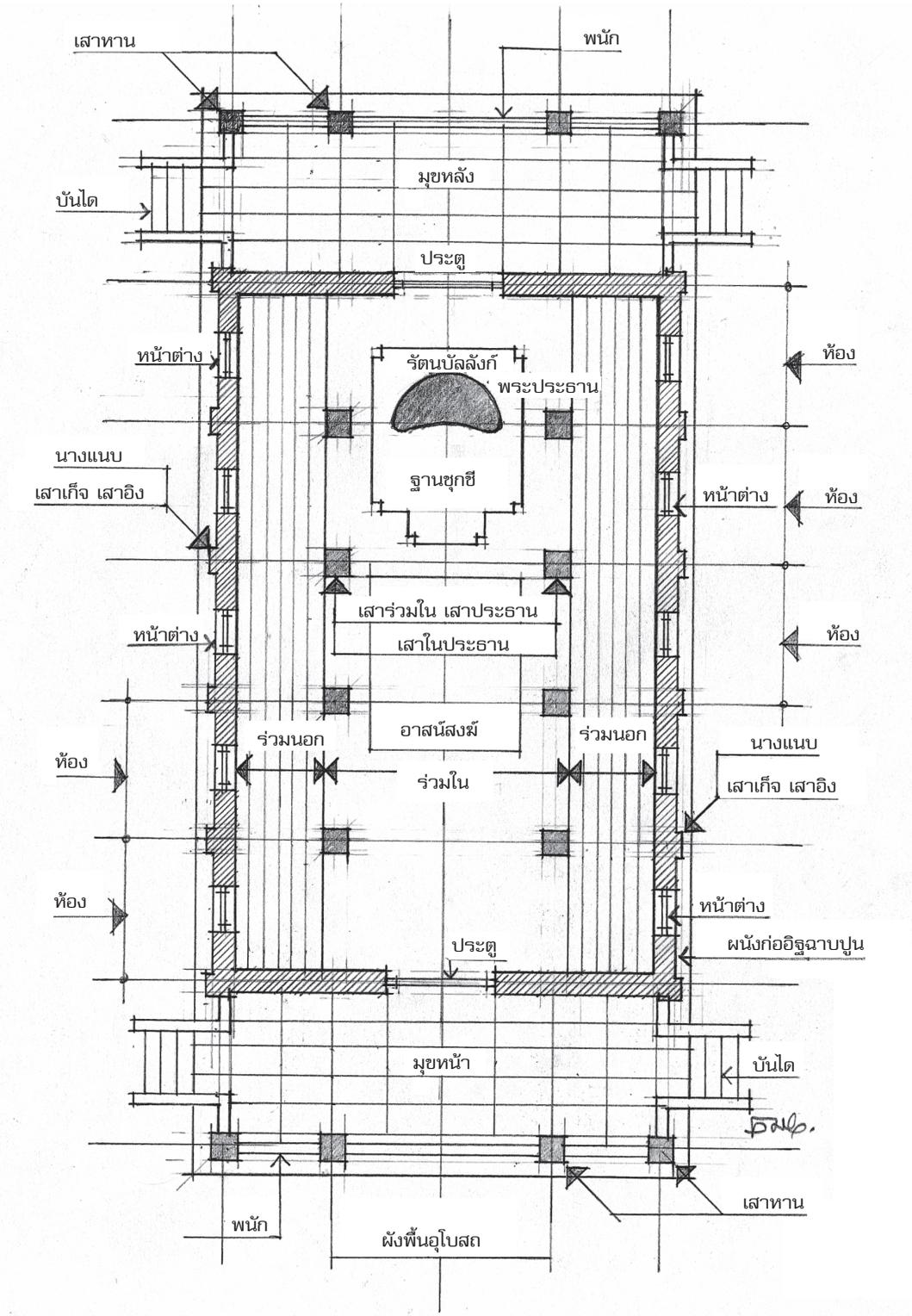
แผนผังที่แสดงถึงการจัดส่วนภายในอาคารแต่ละชั้น แบ่งออกเป็นห้องต่าง ๆ ทางเดิน ประตู หน้าต่าง บันได ฯลฯ.

ผ้า

วัสดุที่เกิดจากการนำเส้นด้าย เส้นใย เส้นไหม หรืออื่น ๆ มาทอ ถัก อัด เป็นต้น ให้เป็นผืน มีความหนาและเหนียวพอที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้ ผ้าที่ผลิตในประเทศไทยมีหลายชนิดอาจจำแนกได้ดังนี้

๑. จำแนกตามชนิดของวัสดุที่ใช้ทำ เช่น ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าป่าน
๒. จำแนกตามกรรมวิธีทำ เช่น ผ้าทอ ผ้าถัก ผ้าย้อม ผ้าพิมพ์
๓. จำแนกตามแหล่งผลิต เช่น ผ้าเกาะยอ ผ้าพุมเรียง ผ้ายกนครศรีธรรมราช ผ้าบ้านไร่
๔. จำแนกตามประเภทของการใช้งาน เช่น ผ้านุ่ง ผ้าห่ม ผ้ามุ้ง ผ้าม่าน
๕. จำแนกตามลักษณะของลวดลาย เช่น ผ้ายกดอก ผ้ามัดหมี่ ผ้าจก ผ้าขีด

โดยทั่วไป ผ้าอาจแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

ผังพื้น

๕๓๖

๑. *ผ้าพื้น* ได้แก่ผ้าที่ทอเป็นสีเดียวกันตลอด ทั้งผืนไม่มีลวดลาย

๒. *ผ้าลาย* ได้แก่ผ้าที่ทอหรือย้อมให้เป็น ลวดลายบนผืนผ้า อาจเป็นลายเดียวกันตลอดผืน หรือมีลายต่าง ๆ กัน ลวดลายนั้นอาจเกิดจากการ ทอ การจก การทอยกดอก การเขียนและย้อมสี การย้อมและการทอ เป็นต้น ผ้าลายจำแนกตาม กรรมวิธีที่สำคัญ ๆ ได้ดังนี้

– ผ้าลายที่เกิดจากการทอ เช่น ผ้ายก ผ้าขิด

– ผ้าลายที่เกิดจากการจก เช่น ผ้าจก

– ผ้าลายที่เกิดจากการเขียนและการ ย้อมสี เช่น ผ้าบาติก

– ผ้าลายที่เกิดจากการย้อมและการทอ เช่น ผ้ามัดหมี่

ผ้ายกหรือผ้าลายยก คือ ผ้าที่มีลวดลาย จากการทอยกดอกโดยการยกด้วยเส้นยืนและอาจ จะเพิ่มด้ายเส้นพุ่งที่มีลักษณะพิเศษด้วย เช่น ดิ้น เงิน ดิ้นทอง ลวดลายที่เกิดจากการทอยกมักเป็น ลายเรขาคณิต

ผ้าจก คือ ผ้าที่มีลวดลายจากการทอจก โดยใช้ไม้ปลายแหลม ขนเม่น หรือนิ้ว ยกหรือ จกด้ายเส้นยืนขึ้น แล้วสอดด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าไป

ผ้าขิด คือ ผ้าที่มีลวดลายจากการทอโดย การเพิ่มด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปเช่นเดียวกับการจก ลายขิดจะเป็นลายติดต่อกันตลอดความกว้างของ ผ้าและเป็นลายซ้ำ ๆ กันไปตลอดผืนผ้า

ผ้ามัดหมี่ คือ ผ้าที่มีลวดลายจากการย้อม และทอ โดยมัดด้ายเส้นยืนหรือด้ายเส้นพุ่งด้วย เชือกก่อนนำไปย้อมเป็นสีต่าง ๆ เมื่อนำด้ายที่ผ่าน

การย้อมซึ่งมีสีต่างกันเป็นช่วง ๆ ไปทอก็จะเกิด เป็นลวดลายบนผืนผ้า

ผ้าลายที่เกิดจากการพิมพ์และเขียน มีวิธี ทำโดยใช้แผ่นไม้แกะเป็นแม่พิมพ์ลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายเทพนม ลายพรรณ พฤษภา ใช้หมึกทาแม่พิมพ์แล้วพิมพ์ลงบนผ้าขาว ต่อ ๆ กันจนเต็มผืนนำไปย้อมสี แล้วระบายสี ต่าง ๆ ทับตามลวดลาย หลังจากนั้นใช้เบ้าขัด ชักเงา

ผ้าที่ทอในประเทศไทยตามท้องถิ่นต่าง ๆ ยังมีกรรมวิธีในการทอและย้อมต่าง ๆ กันไปอีก ตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น เช่น การทอผ้าให้ เป็นลวดลายด้วยการเกาะหรือล้วงของคนไทยเชื้อ สายไทลื้อในเขตจังหวัดเชียงราย การทอผ้าเป็นตัว อักษรของชาวบ้านนาหมื่นศรี ตำบลนาหมื่นศรี อำเภอมือจก จังหวัดตรัง

นอกจากนั้นยังมีผ้าจากต่างประเทศ ซึ่งใน อดีตคนไทยมักสั่งซื้อผ้าที่มีลักษณะพิเศษจากต่าง ประเทศ เช่น จีน อินเดีย เปอร์เซีย และประเทศ อื่น ๆ เข้ามาใช้ ผ้าจากประเทศเหล่านี้ใช้วัสดุและ มีกรรมวิธีในการทอแตกต่างกันไปจากผ้าไทย เช่น ผ้าขนสัตว์ ผ้าที่ทอไหมแกมทอง ผ้าที่ทอด้วยทอง แล่งไหม ผ้าเหล่านี้มีชื่อต่าง ๆ กัน เช่น ผ้าอัตลัด ผ้าเข้มขาบ ผ้าเยียรบับ ผ้าตาด ผ้าลายอย่าง ผ้าที่มาจากต่างประเทศนี้ บางชนิดเรียกชื่อตาม ชื่อเมืองที่ผลิต เช่น ผ้ากุศราด ผ้าสุหรัต.

ผ้าเกี่ยว

๑. ผ้าคาดพุงของผู้มีบรรดาศักดิ์ ขุนนางและ ข้าราชการในสมัยก่อน มีขนาดแคบกว่าและสั้น

กว่าผ้านุ่ง เรียกชื่อต่าง ๆ กันตามลักษณะเนื้อผ้า และลวดลาย เช่น เกี้ยวลาย เกี้ยวเจียรบาด การคาดผ้าเกี่ยวประเภทใดนั้นย่อมแล้วแต่ราชการที่ปฏิบัติ ดังปรากฏในตำรากระบวนเสด็จพระราชดำเนินครั้งกรุงเก่า เช่น “...ถ้าเสด็จไปทอดพระเนตรเสื่อตระวางท้ายสระนั้น เจ้ากรม ปลัดกรม นุ่งผ้าไหมเกี่ยวผ้าเกี่ยว... อนึ่ง ถ้ามีการโลกันต์ ลงสรง...ถ้าเสด็จเป็นการพยุหยาตรา เจ้ากรม ปลัดกรม นุ่งสมปักกลายหมี่เลื้อยหนาวเกี่ยวเจียรบาด...”.

๒. ผ้ามปักซึ่งเป็นผ้านุ่งของผู้มีบรรดาศักดิ์ ชุณนางและข้าราชการในสมัยก่อน ที่นำมาใช้เป็นผ้าคาดพุงแทนผ้าเกี้ยวอันเป็นเหตุให้คำว่า “ผ้าเกี่ยว” ถูกนำไปใช้เรียกปนกันกับ “ผ้ามปัก” ในความหมายของผ้านุ่งด้วย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงอธิบายไว้ในหนังสือ *สาส์นสมเด็จ* สรุปได้ว่า เหตุที่นำผ้ามปักซึ่งเป็นผ้านุ่งมาใช้คาดพุงแทนผ้าเกี้ยว นั้น มีมูลมาจากวิธีนุ่งผ้าแบบที่เรียกว่า *เกี้ยวเกลไล* ซึ่งใช้ผ้าลาย ๒ ผืน ผืนหนึ่งนุ่งโจงกระเบนตามปรกติ อีกผืนหนึ่งคาด เดิมคงจะใช้ผ้าคนละชนิด ต่อมานาน ๆ จะได้นุ่งกันที่หนึ่ง ผ้าคาดคงจะสูญไป จึงนำผ้านุ่งมาใช้คาดแทนผ้าเกี้ยว และเป็นเหตุให้เรียกผ้านุ่งว่า ผ้าเกี่ยวด้วยอีกอย่างหนึ่ง.

ผ้าโขน

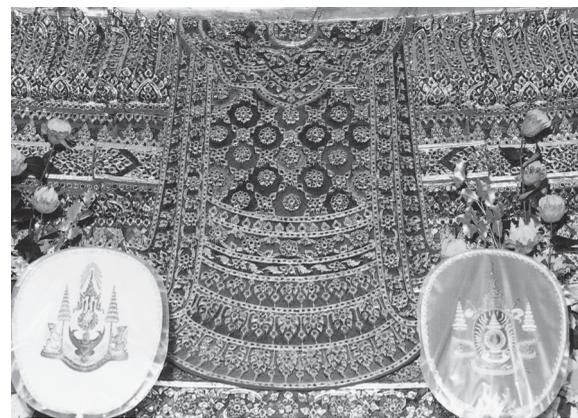
ชิ้นผ้าสี่ขนาดเล็ก เย็บขอบ ๔ ด้าน ชายด้านหนึ่ง อาจติดครุยด้ายสีสั้น ๆ ชายอีกด้านหนึ่งทำเชือก

ผูกสำหรับใช้ห้อยที่ส่วนบนของหัวโขน โขนเรือ หัวหุ่น เครื่องดนตรี ประตูพระราชฐานชั้นใน เป็นต้น เพื่อเป็นเครื่องหมายแสดงว่าได้ผ่านการเข้าร่วมในพิธีการสำคัญ ๆ เช่น พิธีไหว้ครู การแสดงหรือการบรรเลงในงานใหญ่ ๆ มาแล้ว ผ้าที่ใช้ส่วนมากเป็นสีชมพูหรือแดง.

ผ้าทิพย์

ผ้าหรือวัสดุอื่นที่ห้อยตรงหน้าฐานพระพุทธรูป พระราชอาสน์และพนักพับปลา

ผ้าทิพย์ตรงหน้าฐานพระพุทธรูปโดยมาก บันด้วยปูนหรือหล่อด้วยโลหะเป็นลวดลายต่าง ๆ แต่ที่ไม่เป็นลายก็มี ส่วนผ้าทิพย์ที่ใช้ประดับหน้าพระราชอาสน์หรือพนักพับปลาทำด้วยผ้าสีเหลือง มีรูปครุฑสีแดงอยู่ตรงกลาง บางครั้งทำด้วยดอกไม้ร้อยเป็นตาข่ายทึบ และทิ้งสายเป็นเหมือนชายผ้า แล้วทำรูปครุฑด้วยดอกไม้ตรึงบนผืนผ้าประดับตรงกลาง.

ผ้าทิพย์

ผ้าลาย

ผ้าถุงซึ่งปัก ทอ พิมพ์ หรือเขียนเป็นลวดลายต่าง ๆ ใช้ถุงแบบโจงกระเบน ผ้าลายมีวิธีทำลวดลายบนผืนผ้า ๓ วิธี คือ

ผ้าลายปัก เป็นการปักลวดลายต่าง ๆ บนผืนผ้า

ผ้าลายทอ เป็นการทอโดยใช้ด้ายควบลีต่าง ๆ หรือย้อมด้ายให้ต่างสีกันเป็นท่อน ๆ ทอให้เข้าประจบกันเป็นลวดลาย

ผ้าลายยก เป็นการทอโดยยกตะกอให้สับหว่างกันแล้วพุ่งกระสวยสอดขวางเป็นลวดลายต่าง ๆ

ต่อมาเมื่อชาวอินเดียนำผ้าसानซึ่งพิมพ์ลวดลายงดงามคล้ายผ้าปักผ้ายกเข้ามาขาย จึงเกิดผ้าลายขึ้นอีก ๒ ชนิด คือ

ผ้าพิมพ์ลายอย่าง หรือ **ผ้าลายอย่าง** เป็นของพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้มีบรรดาศักดิ์สั่งทำ โดยผูกแบบลายส่งไปเป็นตัวอย่างให้ชาวอินเดียทำเข้ามา เป็นผ้าถุงสำหรับพระราชทานให้ขุนนางและข้าราชการใช้ ลักษณะลวดลายของผ้าพิมพ์ลายอย่างซึ่งใช้เป็นผ้าถุงมี ๔ แบบคือ

๑. ผ้าทองแดง กลางผืนเป็นสีแดงหรืออาจเป็นสีพื้นอื่น ๆ มีเชิงลายและมีชายกรวยหลายชั้น

๒. ผ้าทองลาย กลางผืนเป็นลาย มีเชิง และมีชายกรวยหลายชั้น

๓. ผ้าทองลายชนิดเชิงแคบ มีชายกรวยชั้นเดียว

๔. ผ้าทองลายชนิดไม่มีเชิง มีชายกรวยชั้นเดียว

ทั้งนี้ ผ้าชายกรวยหลายชั้นคงเป็นผ้าที่ผู้ชายและผู้หญิงนุ่งเวลาออกงาน ส่วนผ้าชายกรวยชั้นเดียวคงใช้นุ่งเวลาปรกติ ผ้าลายเหล่านี้บางครั้งช่างไทยจะนำมาเขียนลายทองตกแต่งเพิ่มเติมให้งดงามยิ่งขึ้น เรียกว่า *ผ้าลายเขียนทอง*

ผ้าพิมพ์ลายนอกอย่าง หรือ **ผ้าลายนอกอย่าง** เป็นผ้าถุงที่ชาวอินเดียทำเลียนแบบผ้าพิมพ์ลายอย่างแล้วส่งเข้ามาขายสำหรับประชาชนทั่วไปซื้อใช้

วิธีทำผ้าพิมพ์ลายจะใช้แผ่นไม้แกะเป็นแม่พิมพ์ลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายเทพนม ลายพรรณพฤกษา ใช้หมึกทาแม่พิมพ์แล้วพิมพ์ลงบนผ้าขาวต่อ ๆ กันจนเต็มผืนนำไปย้อมสี แล้วระบายสีต่าง ๆ ทับตามลวดลาย หลังจากนั้นใช้เบียดซักเงา.

ผ้าหน้าพรหม

ดู *เบิกหน้าพรหม*.

ผิว

ลักษณะพื้นผิวของวัสดุต่าง ๆ ที่สามารถสัมผัสได้ด้วย การจับต้องหรือมองเห็น แสดงให้เห็นลักษณะเรียบ หยาบ ขรุขระ เป็นต้น เช่น หินอ่อนมีลักษณะเรียบเป็นมัน ศิลาลงมีลักษณะหยาบและพรุน คอนกรีตเปลือยซึ่งเป็นคอนกรีตที่ไม่ได้ฉาบปูนมีลักษณะหยาบ.

ผีเสื้อ

ปูนหลบที่ตกแต่งให้มีรูปแบบคล้ายผีเสื้ออยู่ตรงพื้นที่รูปหักมุมที่ปูนหลบสันหลังคามาพบกับปูน

ผึ้ง-ผูกภาพ

หลบหลังบันลุ่ม หลังเครื่องลำยองหรือหลังรวยระกา ปูนหลบริปผีเสื่อนี้บางกว่าปูนหลบหลังบันลุ่ม หลังเครื่องลำยอง หรือหลังรวยระกา.

พระวิษณุกรรมทรงผึ้งที่ประตูทางเข้าตึกกรมศิลปากร ถนนหน้าพระธาตุ กรุงเทพมหานคร

ผึ้ง

เครื่องมือช่างไม้ชนิดหนึ่งสำหรับถากไม้ขึ้นรูป และทำให้เรียบรูปคล้ายจอบหน้าแคบและโค้งเข้าเล็กน้อย มีด้ามจับ พระวิษณุกรรมซึ่งถือเป็นเทพแห่งช่างจะทรงถือผึ้งไว้ที่พระหัตถ์ขวา.

ผูกแบบ

การสร้างสรรค์หรือออกแบบต่าง ๆ เช่น ออกแบบอาคารทางสถาปัตยกรรมให้ได้รูปทรงอันเป็นลักษณะทางศิลปะตามยุคตามสมัยพร้อมทั้งได้

ประโยชน์ใช้สอยด้วย ปัจจุบันเรียกว่า ออกแบบ.

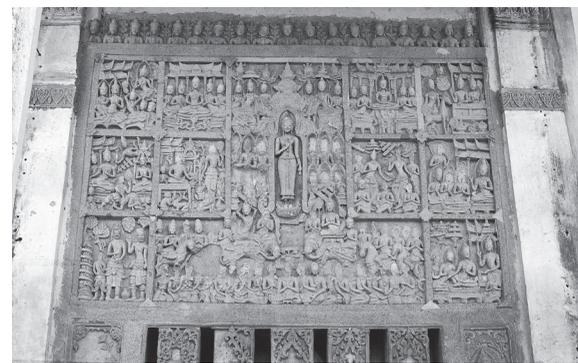
ผูกภาพ

การประกอบเป็นภาพไทย แบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ คือภาพเรื่อง และกระหนกเค้าภาพหรือลายเค้าภาพ

ภาพเรื่อง คือการผูกภาพที่แสดงเรื่องราวในวรรณคดีนิยาย ชาดก พุทธประวัติ แบ่งออกเป็นลักษณะต่าง ๆ เช่น ภาพหน้าปราสาท เป็นภาพกษัตริย์ประทับว่าราชการหน้าปราสาทแวดล้อมด้วยเสนาอำมาตย์ ภาพจับ เป็นภาพต่อสู้กัน เช่น พระรามต่อสู้กับทศกัณฐ์ หนุมานต่อสู้กับวิรุณ

ผูกภาพในงานจิตรกรรมฝาผนัง

ลายปูนปั้นภาพพุทธประวัติที่ผนังวิหารวัดโลย จังหวัดลพบุรี

จำบัง

ภาพโลม เป็นภาพเกี่ยวพาราสีกัน เช่น หนุมานเกี่ยวนางสุพรรณมัจฉา มีปรากฏอยู่ในงานศิลปกรรมของไทยหลายแขนง ตัวอย่างเช่น ลายปูนปั้นที่ผนังวิหารวัดไผ่ จังหวัดลพบุรี จิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถวัดสุวรรณาราม กรุงเทพมหานคร

กระหนกเคล้าภาพ หรือ **ลายเคล้าภาพ** คือการผูกภาพผสมกับลายหรือประกอบภาพแทรกอยู่ในลายโดยใช้ลายเป็นหลัก เช่น ลายก้านชดออกเถาเป็นภาพเทพนม กินรี หรือหัวสัตว์หิมพานต์

บานประตูประดับมุกที่พระอุโบสถ
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ลายรดน้ำตู้พระธรรมวัดเชิงหวายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร บานประตูประดับมุกที่พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร.

ผูกลาย

การประกอบตัวลายตามแบบแผนของช่างโบราณ โดยเลือกลายชนิดต่าง ๆ ที่เหมาะสมมาประกอบกันเป็นลายใหม่บรรจุลงในพื้นที่ที่กำหนด การผูกลายนั้น ช่างได้รับแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ มีความคิดริเริ่มขึ้นเอง หรือพัฒนาจากตัวลายดั้งเดิม เช่น การนำกระหนกสามตัว กระหนกเปลว กระหนกผักกูด และกระหนกใบเทศ มาจัดวางองค์ประกอบใหม่ให้งดงามตามลักษณะของลายไทยลงในพื้นที่รูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยม รูปวงกลม เป็นต้น แล้วเรียกชื่อตามลักษณะของลายนั้น ๆ เช่น ลายก้านชดกระหนกสามตัว ลายก้านชดกระหนกผักกูด.

แผงแรคอสอง

ส่วนประกอบสถาปัตยกรรมไทย ทำเป็นลวดลายโปร่งบรรจุอยู่ระหว่างเสาร่วมในหรือเสาประธานช่วงหน้ามุขของโบสถ์วิหารชนิดหน้าจั่วเปิด ซึ่งระยะจากพื้นถึงช่อหรือกระจิงฐานพระมีความสูงมาก แผงแรคอสองนี้จะช่วยป้องกันแสงแดดและฝนไม่ให้ส่องหรือสาดเข้าไปถึงซุ้มประตู ส่วนมากทำเป็นช่อง ๆ มีทั้งที่บรรจุด้วยกระจิงหรือลายดอกประจำยามอยู่ภายใน ทั้งนี้เป็นการช่วยทำให้ด้านหน้าของอาคารมีความสวยงาม ได้ส่วนลัดที่พอดีและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นอีกด้วย.

ฝักมะขาม

๑. แผ่นไม้ทำเป็นรูปโค้งคล้ายฝักของมะขาม ใช้ตะปูจันทองติดกับเสาเรือนไทยภาคกลางชนิดเครื่องลับให้อยู่ในระดับเดียวกันกับบรรด เพื่อรองรับกระดานพื้นเรือนที่ปูตามยาวมาชนเสา.
๒. ส่วนประกอบของวงเกวียน มีลักษณะเป็นท่อนไม้โค้งคล้ายฝักของมะขาม วงเกวียนวงหนึ่งจะใช้ฝักมะขามจำนวน ๔ อัน มาประกอบกันเป็นวง.

ฝักมะขามของเรือนไทยภาคกลาง

ฝา

เครื่องกั้นด้านนอก หรือเครื่องกั้นแบ่งห้องของอาคาร เรือน โรง เป็นต้น ฝาของอาคารเช่นเรือน

๕๔๒

เครื่องลับและเรือนเครื่องผูกมักทำด้วยไม้ นอกจากนั้นยังมีฝาที่ทำด้วยวัสดุอื่น ๆ อีก เช่น อิฐ หิน กระจก โลหะบางชนิด ฯลฯ เปลี่ยนไปตามพัฒนาการของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง หรือตามความนิยมของแต่ละยุคสมัย ฝาอาจแบ่งอย่างคร่าว ๆ ได้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ฝาที่เรียกชื่อตามตำแหน่งที่ตั้งหรือตามประโยชน์ใช้สอย เช่น ฝาด้านชื่อ ฝาด้านแป ฝาประจันห้อง

๒. ฝาที่เรียกชื่อตามวัสดุ เช่น ฝากระดาน ฝาจาก ฝาขัดแตะะพอกดิน

๓. ฝาที่เรียกชื่อตามลักษณะหรือวิธีทำ เช่น ฝากรู ฝาปะกน ฝาลำหรวด.

ฝากระแซงอ่อน

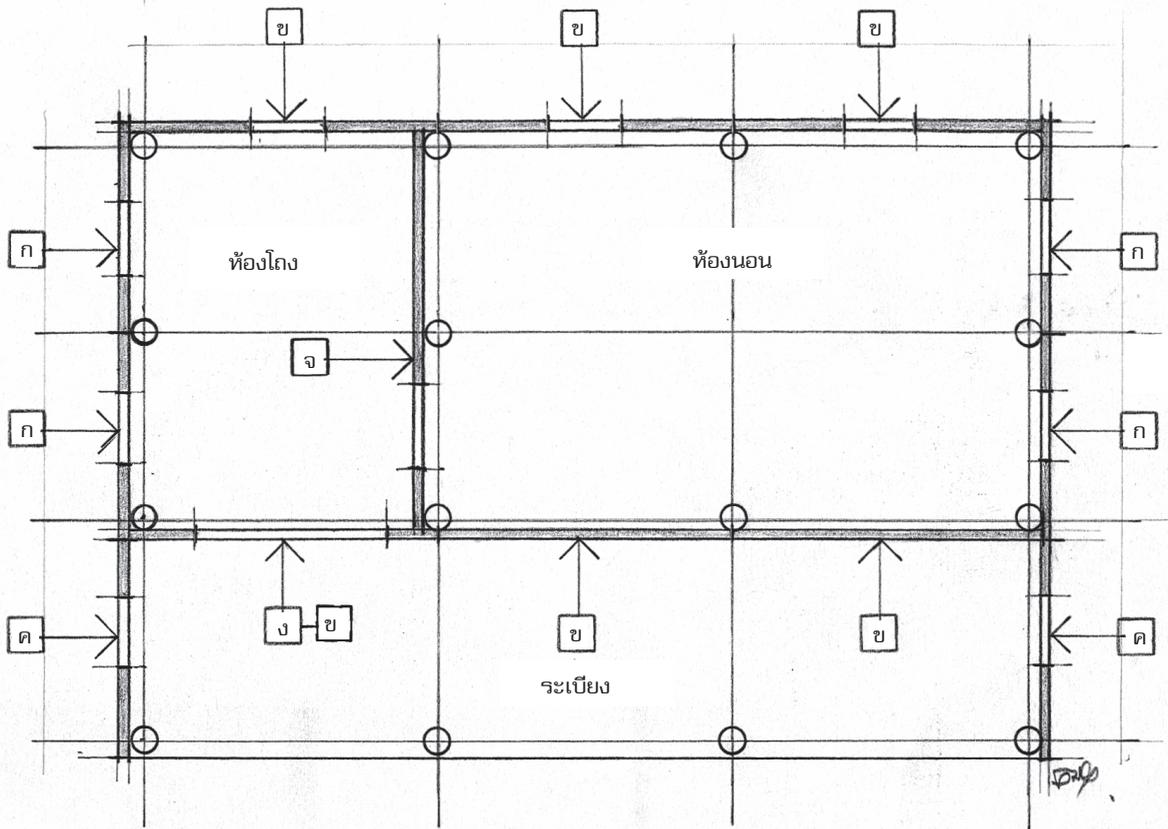
ดู ฝากรู.

ฝากรู

ฝาซึ่งมีโครงสร้างเป็นไม้ไผ่หรือไม้จริง กรูด้วยวัสดุต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ไม้จริง หากมีโครงสร้างเป็นไม้ไผ่แล้วกรูด้วยใบจากหรือใบตาลเป็นต้น เรียกว่า ฝากระแซงอ่อน หากกรูด้วยแผงไม้ไผ่ลายขัดที่เรียกว่า ลำแพน จะเรียกว่า ฝาลำแพน หรือเรียกชื่อฝาดตามวัสดุที่นำมากรูนั้น ๆ เช่น ฝาทองจาก ฝาทองมะพร้าว ฝาทองระกำ.

ฝักันห้อง

ดู ฝาประจัน, ฝาประจันห้อง.

ผังแสดงตำแหน่งฝ้าของเรือนไทยภาคกลาง

ก	ฝ้าด้านซีก หรือ ฝ้าหุ้มกลอง ด้านละ ๒ กระเบาะ
ข	ฝ้าด้านแป หรือ ฝ้าประจำห้อง มี ๕ กระเบาะ
ค	ฝ้าระเบียง ด้านละ ๑ กระเบาะ
ง	ฝ้าเขียน มี ๑ กระเบาะ (ฝ้าด้านแป)
จ	ฝ้าประจันท้อง มี ๑ กระเบาะ

ฝ้าที่เรียกตามตำแหน่ง

ฝาเกล็ด

ฝาไม้ด้านนอกหรือด้านในที่ใช้ไม้ฝาขนาดประมาณ ๑.๕-๖ นิ้ว ตีตามแนวนอนทับซ้อนกันเป็นเกล็ด ๆ ขึ้นไป หรือใช้ไม้ขนาดเล็กกว่าตีสลับกันไป ฝาแบบนี้บางที่เรียกว่า *ฝาตีทับเกล็ด*.

ฝาขัดตาน

ดู *ฝาลายตาน*.

ฝาเกล็ดที่วัดแก้วตะเคียนทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ฝาขัดแตะพอกดิน

ฝาขัดแตะที่พอกหรือฉาบด้วยดินเหนียวที่เป็นโคลนผสมมูลวัวหรือมูลควาย เพื่อปิดช่องว่างระหว่างซี่แตะ นิยมใช้ทำเป็นฝายั้งหรือฉาง เพราะสามารถกันไม่ให้สิ่งที่อยู่ภายในรั่วไหลออกมาและยังใช้กันฝนสาดเข้าด้วย. (ดู *ขัดแตะ* ประกอบ).

ฝาด้านซื่อ

ดู *ฝาหุ้มกลอง*.

ฝาด้านแป, ฝาด้านรี

ดู *ฝาประจำห้อง*.

๕๕๕

ฝาดาก

ฝาเรือนของภาคเหนือที่ส่วนบนของฝาทั้งกระ-
บะผายออก ตรงส่วนที่ผายออกนี้อาจทำเป็นชั้น
สำหรับใช้เป็นหิ้งพระ หรือวางของใช้ต่าง ๆ ก็ได้,
ฝาป้าง หรือ *ฝาพ่าง* ก็เรียก.

ฝาดากฟ้า

ฝาเรือนของภาคเหนือที่มีกรอบฝาเป็นรูปสี่เหลี่ยม
จัตุรัสหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในบรรจุแผ่นไม้
กระดานเรียงติดกัน ลักษณะคล้ายฝาแป้นหลัง.

ฝาทางจาก

ฝาเรือนเครื่องผูกที่ใช้จากทั้งทางฉีกออกจากกัน
เป็น ๒ ซีก เอาทางซีกหนึ่งกรุดัดกับไม้คร่าวในแนว
ตั้ง จากนั้นจึงเอาทางจากอีกซีกหนึ่งพลิกกลับด้าน
โดยให้ปลายใบไปทางเดียวกัน กรูทับทางจากซีก
แรกให้เหลื่อมกันประมาณ ๑๐-๑๕ เซนติเมตร ทำ
เป็นคู้ ๆ เช่นนี้เรื่อยไปตลอดความยาวของเรือน

ฝาทางจาก

ด้านนอกชนาบด้วยไม้ซีกเล็ก ๆ ใช้หวายผูกไม้ชนาบกับไม้คร่าวเป็นระยะ ๆ เพื่อยึดให้แน่น ฝาทางจากนี้บางท้องถิ่นเรียกว่า *ขัดแตะมอญ* ก็มี.

ฝาทางมะพร้าว

ฝาเรือนเครื่องผูกที่มีวิธีการกรูเช่นเดียวกับฝาทางจาก แต่ใช้ทางมะพร้าวแทน.

ฝาทางระกำ

ฝาเรือนเครื่องผูกที่ใช้ทางระกำซึ่งลิดใบและหนามออก แล้วมารูผูกติดกับไม้คร่าวในแนวตั้ง โดยเรียงลำดับไปคล้ายลูกระนาด ในการกรูต้องสลับโคนกับปลายเพื่อไม่ให้มีช่องโหว่ ด้านนอกชนาบด้วยไม้ซีกเล็ก ๆ ใช้หวายผูกไม้ชนาบกับไม้คร่าวเป็นระยะ ๆ เพื่อยึดให้แน่น.

ฝาประจัน, ฝาประจันห้อง

ฝาของเรือนไทยภาคกลางที่กั้นแบ่งพื้นที่ด้านสกัดในเรือนให้เป็นห้อง มักเป็นแผงฝาที่มีช่องประตู, *ฝากั้นห้อง* ก็เรียก.

ฝาประจำห้อง

ฝาด้านข้างของเรือน มักประกอบด้วยแผงฝาซึ่งมีกรอบฝา กรอบรัดเกล้า ลูกตั้ง ลูกนอน ร่องตีนข้าง และช่องหน้าต่าง แผงฝาแต่ละกระเบาะสูงประมาณ ๓.๕ เมตรจากเหนือพริ้งถึงแปหัวเสา ด้านบนลิ่มเข้าตามเสา ในการปรุเรือนไทยต้องยกฝาด้านนี้ขึ้นตั้งก่อนฝาด้านอื่น ฝาประจำห้องด้านที่ไม่มีบานมีแต่กรอบเรียกว่า *ฝาเขียน* หรือ *ฝาแม่ข่าย*, *ฝาด้านแป* หรือ *ฝาด้านรี* ก็เรียก.

ฝาปะกนเจียด, ฝาปะกนลูกฟักกระดานคูน

ฝาปะกนที่ทำส่วนริมของลูกปะกนทั้ง ๔ ด้านให้เผล็เข้าหาลูกตั้งและลูกนอน บางที่อาจมีการตกแต่งส่วนบนของลูกปะกนเป็นลวดบัวโดยรอบ.

ฝาป้าง

ดู *ฝาดาก*.

ฝาแป้นหลัง

ฝาเรือนของภาคเหนือที่ประกอบด้วยกระดานแผ่นใหญ่ยึดติดอยู่ในรางทั้งด้านบนและด้านล่างตามแนวตั้งตลอดทั้งฝา.

ฝาพ่าง

ดู *ฝาดาก*.

ฝาฟาก

ฝาเรือนเครื่องผูกที่ใช้ฝืนฟากนำมากรูติดกับไม้คร่าว โดยเรียงฝืนฟากทางตั้งให้ฝืนฟากอยู่ด้านนอก ชนาบด้วยไม้ซีกเล็ก ๆ ใช้หวายผูกไม้ชนาบกับไม้คร่าวเป็นระยะ ๆ ระหว่างช่วงรอยต่อของฝืนฟากแต่ละฝืนเพื่อยึดให้แน่น.

ฝาเพี้ยม

ดู *เพี้ยม*.

ฝายตาน

ฝาเรือนเครื่องผูกของภาคเหนือที่ใช้ฝืนไม้ไผ่สานขัดเป็นลายขัดธรรมดาหรือลายสอง โดยทำเป็นแผงก่อนนำไปติดตั้งเป็นฝาเรือน, *ฝายขัดตาน* ก็เรียก.

ฝายลายตาน

ฝายลายอ้า

ฝายเรือนเครื่องผูกของภาคเหนือ ทำจากไม้ซางที่แผ่เป็นแผ่นแบนหรือผิวไม้ไผ่ที่นำมาสานขัดเป็นลายก้างปลา.

ฝายลำแพน

ดู ฝายรุ และ ลำแพน.

ฝายลูกฟัก

ฝายเรือนเครื่องสับที่มีลักษณะเช่นเดียวกับฝายสายบัว แต่มีลูกฟักกว้างกว่าลูกฟักของฝายสายบัว ตัวลูกฟักอาจทำให้เพล้หรือไม่ก็ได้.

ฝายสอด

ฝายเรือนเครื่องผูกซึ่งพบมากในชนบทของภาคใต้ มีโครงสร้างคล้ายฝายทอยโข่ง แต่ใช้ใบตาลอ่อนที่ฉีกออกเป็นทางสอดแทนใบจาก.

ฝายสายบัว

ฝายเรือนไทยภาคกลางประเภทเครื่องสับที่มีลูกฟักยาวตลอดเช่นเดียวกับฝายปะกน แต่ไม่มีลูกนอนหรือ

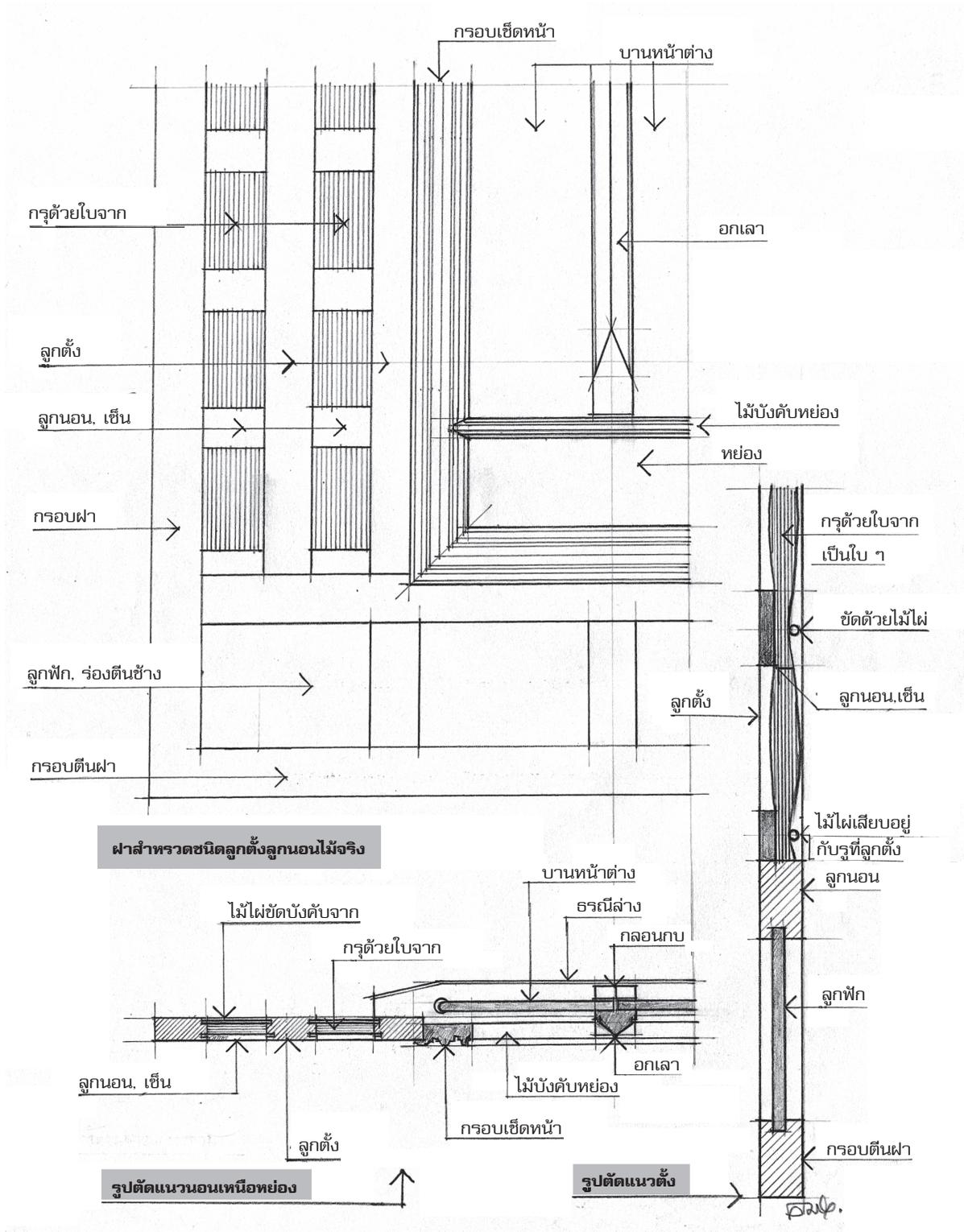

ลูกฟักกระดานดุน

เช่นแบ่งเป็นช่อง ๆ มองดูเป็นก้านยาว ๆ คล้ายสายบัว จึงเรียกว่า “ฝายสายบัว”.

ฝายสำหรับรด

ฝายเรือนเครื่องสับที่มีคร่าวไม้ไผ่หรือไม้จริงเป็นหลัก อยู่ห่างกันประมาณ ๑๐ เซนติเมตร ระหว่างลูกตั้งสอดด้วยเชือกหรือลูกนอนที่อาจเป็นไม้ไผ่หรือไม้จริงขวางตามแนวนอนเป็นระยะ ๆ ห่างกันพอประมาณ ด้านในกรุด้วยวัสดุเช่นใบจาก แล้วขัดด้วยไม้แหลมเล็กระหว่างลูกตั้งในแนวเดียวกับเชือกเพื่อให้วัสดุที่กรุติดแนบสนิทกับเชือก.

ฝ้าสำหรับชนิดลูกตั้งลูกนอนไม้จริง

รูปตัดแนวนอนเหนือหयोग

รูปตัดแนวตั้ง

ฝาสายบัว

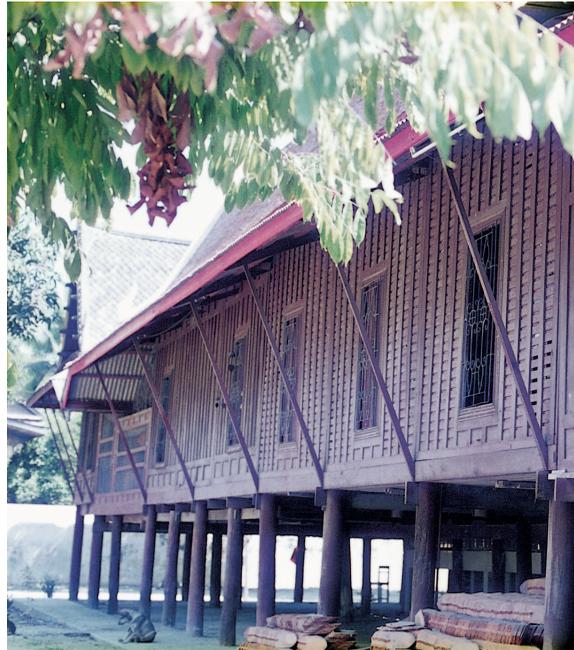
ฝาเสี้ยว

ฝาเรือนไทยภาคกลางประเภทเครื่องลับที่ประกอบขึ้นเพื่อปิดหัวและท้ายของระเบียง ขอบด้านบนของฝาเอียงลาดตามแนวลาดของหลังคากระเบียง.

ฝาน้ำถึง

ฝาที่เปิดได้โล่งตลอดความกว้างของด้านหน้าอาคาร เช่น โรงแถว ห้องแถว ฝาแบบนี้ทำเป็นกรอบมีรางทั้งด้านบนและด้านล่าง ตรงกึ่งกลางด้านในของรางด้านล่างเว้นช่อง ๑ ช่อง ให้มีขนาดกว้างกว่าไม้กระดานที่จะทำเป็นฝาเล็กน้อยไว้สำหรับใส่และถอดแผ่นไม้กระดานขนาดมาตรฐาน เวลาใส่

๕๕๘

ฝาสำหรวอดที่วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

จะเรียงแผ่นไม้กระดานตามแนวตั้งที่ละแผ่นให้ชิดกันตลอดทั้ง ๒ ข้างของหน้าถึง กระดานแผ่นสุดท้ายจะปิดอุดตรงช่องกึ่งกลางนั้นพอดี ด้านในทำพุกสำหรับรับไม้ดาลท่อนยาวที่วางขวางไว้เพื่อกันแผงฝานี้ด้วย.

ฝาน้ำแหนบ

ดู ฝาทุ้มกลอง.

ฝาทอยโข่ง

ฝาเรือนเครื่องผูกและเรือนครัวของเรือนเครื่องลับแบบหนึ่ง แผงฝาทำด้วยไม้ไผ่กรุด้วยใบจาก ลักษณะพิเศษของฝาทอยโข่งคือการเจาะปากไม้เข้าไปทางตอนในเป็นรูปปากหอยโข่งทั้งบนไม้แม่ฝาและไม้ลูกฝา เพื่อสอดไม้เซ็นในฝานั้น.

ผาทับทေး

ผาเรือนที่เป็นแผงเปิดปิดได้ ด้านบนติดบานพับเพื่อช่วยให้สะดวกเวลาปิดเปิด มักกรุด้วยวัสดุที่มีน้ำหนักเบา เช่น กระแสง ลังกะลี เวลาเปิดจะใช้ไม้ค้ำไว้ทั้งแผง.

ผาหุ้มกลอง

ผาด้านสกัดของเรือนไทยภาคกลางประเภทเครื่องลับ ภาษาถิ่นเหนือเรียกว่า *ผาหน้าแหนบ* มักประกอบด้วยแผงผาและช่องหน้าต่าง แยกเป็น ๒ กระเบาะต่อชนกันตรงเสาดั้ง แต่ละกระเบาะสูงประมาณ ๓.๕-๔ เมตร จากเหนือพริ้งถึงช่อเพลิง ผาหุ้มกลองนี้จะต้องปิดทับความหนาของผา

ด้านข้างและล้มน้เข้าตามเสา, *ผาด้านช่อ* ก็เรียก.

ผาไหล

ผาเรือนเครื่องลับที่ใช้ไม้กระดานตีด้านตั้งช่องเว้นช่อง ภายในมีรางไม้สำหรับวางไม้ผากระดานอีกชุดหนึ่งซึ่งตีช่องเว้นช่องเช่นเดียวกัน เมื่อเลื่อนผาในรางให้ไม้กระดานตรงกันจะทำให้เกิดช่องว่างเพื่อให้แสงสว่างและอากาศผ่านเข้าออก และสามารถเลื่อนไปมาปรับให้แสงสว่างและอากาศเข้ามาหรือน้อยตามต้องการได้ หรือเมื่อเลื่อนผาในรางไปปิดช่องว่างก็จะทำให้ดูเสมือนเป็นผาพื้นเดียวกัน.

พนมหมาก

ประติมากรรมที่ทำเลียนแบบพุ่มหมากพลู ซึ่งใช้ในงานพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่สมัยโบราณ พนมหมากมีลักษณะคล้ายพลูจีบ วางตั้งเรียงโดยรอบบนพานแว่นฟ้า ๒ ชั้น ยอดพลูจีบรวมกันเป็นรูปคล้ายกรวย รัตด้วยมาลัยเกี้ยวเป็นระยะ ๆ และส่วนยอดทำเป็นรูปบัวกลุ่ม ตัวอย่างประติมากรรมรูปพนมหมาก ๑๘ พุ่ม มีที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา สร้างโดยการก่ออิฐฉาบปูน ประดับตกแต่งด้วยกระเบื้องถ้วยสีต่าง ๆ.

พนมหมากที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

พนั๊ก

ส่วนที่ทำขึ้นสำหรับปัก พิง เช่น พนั๊กเก้าอี้ พนั๊กธรรมาสน์ สำหรับใช้พิงหลัง ส่วนพนั๊กกระเบื้องอุโบสถ วิหาร บ้านเรือนทำขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องกันบริเวณหรือกันไม่ให้คนพลัดตกจากอาคาร

พนั๊กมีหลายแบบ เรียกชื่อตามวัสดุที่ใช้ทำหรือตามลักษณะของพนั๊กนั้น เช่น

พนั๊กกระเบื้องปรุ เป็นพนั๊กที่กรุด้วยกระเบื้องปรุเคลือบสีโดยมากมักเป็นสีเขียว สีอื่นก็มีบ้าง เช่น สีน้ำเงิน สีน้ำตาล ตัวอย่างเช่น พนั๊กกระเบื้องพระมณฑป วัดอรุณราชวราราม พนั๊กกระเบื้องพระอุโบสถวัดราชโอรสาราม พนั๊กกระเบื้องมณฑปพระพุทธบาทวัดอมรินทราราม กรุงเทพมหานคร

พนั๊กทึบ พนั๊กที่ก่อทึบ ถ้ากรุด้วยกระเบื้องเรียกว่า “พนั๊กกระเบื้องกรู” ซึ่งบางทีก็เรียกว่า “พนั๊กกระเบื้อง” ตัวอย่างเช่น พนั๊กกระเบื้องพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

พนั๊กกระเบื้องพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

พนักลูกกรงระเบียงพระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
กรุงเทพมหานคร

พนักลูกกรง พนักที่ทำเป็นซี่ลูกกรง มีทั้งที่เป็นไม้ ปูน และเครื่องปั้นดินเผา ตัวอย่างเช่น พนักระเบียงพระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร

พนักอินทธรณู พนักที่ประดับด้วยผ้าสีต่าง ๆ พันไขว้สลับกัน ใช้ประดับตกแต่งในงานชั่วคราว เช่น ประดับตกแต่งพลับพลาในงานเฉลิมฉลอง

พนักช่องโคม พนักที่เจาะเป็นช่องเว้าเข้าไปสำหรับวางประทีปโคมไฟ ตัวอย่างเช่น พนัก

พนักช่องโคมที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี

รอบเจดีย์ พนักระเบียงคหวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
จังหวัดลพบุรี

พรหมพักตร์

ดู จตุรพักตร์.

พรหมโลก

แดนที่สถิตของพรหมทั้งหลายซึ่งถือว่าเป็นผู้ประเสริฐ ผู้ที่จะเกิดเป็นพรหมในพรหมโลกจะต้องได้ฉานตั้งแต่ปฐมฉานขึ้นไป พรหมมี ๒ พวก ได้แก่ “รูปพรหม” คือ พรหมที่มีรูปร่าง และ “อรูปพรหม” คือ พรหมที่ไม่มีรูปร่าง พรหมโลกประกอบด้วยสวรรค์ ๒๐ ชั้น แบ่งเป็นที่สถิตของรูปพรหม ๑๖ ชั้น เรียกว่า “รูปภูมิ” หรือ “รูปภพ” และเป็นที่สถิตของอรูปพรหม ๔ ชั้น เรียกว่า “อรูปภูมิ” หรือ “อรูปภพ”

ภาพพรหมโลกมักมีปรากฏในงานจิตรกรรม ดังตัวอย่างในหนังสือสมุดไทยเรื่อง *ไตรภูมิสมัยอยุธยา* แสดงภาพรูปภูมิด้วยภาพพรหมประทับอยู่ในวิมาน ยกเว้นอสัญญีสัตตภูมิ (ชั้นที่ ๑๑) แสดงด้วยภาพพรหมในท่านั่ง ยืน หรือนอน ด้วยเหตุว่าผู้ที่ได้จุดตถฉานเมื่อตายด้วยอาการใด ๆ ก็มาเกิดในชั้นนี้ด้วยอิริยาบถนั้น ๆ บางแห่งแสดงภาพพรหมในชั้นนี้ด้วยรูปกลมรีคล้ายลูกฟักเพราะพรหมในชั้นนี้มีแต่รูปไม่มีสัญญาอยู่ในลักษณะนั่งเฉย มักเรียกกันว่า *พรหมลูกฟัก* ส่วนอรูปภูมิทั้ง ๔ ชั้น แสดงด้วยภาพวิมานที่ว่างเปล่าเพราะเป็นที่อยู่ของพรหมไม่มีรูป บางแห่งแสดงด้วยรูปดวงไฟลอยอยู่เหนือแท่นในวิมาน.

พระกาฬไชยศรี

รูปเทพารักษ์องค์หนึ่ง ประทับบนหลังนกแสก มีแท่นรองเป็นประติกรรมหล่อด้วยสัมฤทธิ์ ปิดทองสูง ๘๖ เซนติเมตร ฝีมือช่างสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น เดิมประดิษฐานอยู่ในศาลพระกาฬไชยศรี ซ่างสวนเจ้าเชตุหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อมีการรื้อศาลจึงได้เชิญมาประดิษฐานที่ศาลหลักเมือง กรุงเทพมหานคร

ในการปรับปรุงศาลหลักเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ ได้มีการซ่อมบูรณะรูปพระกาฬไชยศรีรวมทั้งออกแบบวัตถุที่ทรงถือเนื่องจากของเดิมหักหายไปให้เหมาะสมกับหน้าที่คือ พระหัตถ์ซ้ายบนยกชูเสมอพระอังสาทรงถือเชือกบาศ สำหรับคล้องมัด

พระกาฬไชยศรีประดิษฐานอยู่ที่ศาลหลักเมือง กรุงเทพมหานคร

ปราณของมนุษย์ผู้ถึงชาติ พระหัตถ์ซ้ายล่างยกเสมอพระนาภีแสดงกิริยาตักเตือนสั่งสอนมิให้กระทำความชั่วร้าย พระหัตถ์ขวาล่างยกชูเสมอพระอังสาทรงถือดวงประทีป แทนดวงวิญญาณซึ่งเปรียบดังธาดูไฟ พระหัตถ์ขวาล่างยกเสมอพระนาภีทรงถือพระขรรค์คือปัญญาอันแหลมคมในการพิจารณาตัดสินปัญหาตลอดจนแก้ไขอุปสรรคขัดข้อง

ชื่อ “พระกาฬไชยศรี” มีปรากฏอยู่ในประกาศพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาประวัติความเป็นมาของพระกาฬไชยศรีไม่ทราบแน่ชัด สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงสันนิษฐานว่า พระกาฬไชยศรีน่าจะมาแต่พระอุมาปางหนึ่ง ซึ่งพวกฮินดูเรียกว่า “กาลี” แต่บางท่านว่าพระกาฬเป็นบริวารของพระยม ซึ่งตรงกับตำนานของฮินดูว่าบริวารของพระยมมีอยู่ตนหนึ่งชื่อกาลบุรุษ ตามคติความเชื่อของไทยว่า พระกาฬจะทรงนกแสกออกตรวจเหตุการณ์ในเวลากลางคืน ถ้าพบบุคคลใดถึงชาติก็จะนำวิญญาณไปให้พระยมชำระ จึงเชื่อถือกันต่อมาว่า ถ้าได้ยินเสียงนกแสกร้องในเวลากลางคืนแล้วห้ามทัก.

พระเครื่อง

พระพุทธรูปขนาดเล็กที่สร้างขึ้นตามความนิยมของกลุ่มบุคคลที่เชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ เช่น แคล้วคลาด อยู่ยงคงกระพัน นำโชค เมตตามหานิยม คำ “พระเครื่อง” มาจากคำว่า “พระเครื่องราง”

นอกเหนือจากกรรมวิธีในการสร้างเช่นเดียวกับพระพิมพ์แล้วต่อมาภายหลังมีเกจิอาจารย์บางรูปได้สร้างพระเครื่องขึ้นโดยใช้เนื้อดินผสมกับสิ่งต่าง ๆ ที่เชื่อว่าเป็นมงคล เช่น จีวร ชานหมาก ดอกมะลิแห้ง ว่าน เส้นผม จึงทำให้เนื้อดินของแต่ละอาจารย์ที่สร้างแตกต่างกันออกไป ด้วยเหตุนี้นอกจากจะดูจากพุทธลักษณะของพระเครื่องเฉพาะรุ่นแล้วยังต้องมีการพิจารณาคุณมวลสารในเนื้อดินของพระเครื่ององค์นั้น ๆ ด้วยว่าสร้างด้วยอะไร จึงจะทำให้ทราบว่าเป็นของเกจิอาจารย์องค์ใดและรุ่นใด

แม่พิมพ์ที่ทำตามกรรมวิธีสมัยใหม่ โดยมากมักใช้หินสบู่แกะเป็นแม่พิมพ์หรือปั้นด้วยดินให้มีขนาดใหญ่เพียงพอสำหรับการตกแต่งรายละเอียดได้สะดวก แล้วจึงนำไปยัดด้วยเครื่องมือสมัยใหม่ และทำให้เป็นแม่พิมพ์โลหะที่มีความทนทาน หลังจากนั้นจึงกดพิมพ์เป็นองค์พระ ขึ้นตอนต่อไปซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะขาดเสียมิได้คือพิธีปลุกเสกเพื่อทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลหรือเพื่อความขลังด้านอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์

รูปแบบของพระเครื่องที่สร้างขึ้นมีทั้งที่เป็นแบบนูนสูง แบบนูนต่ำ หรือแบบลอยตัวขนาดเล็ก เป็นพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ หรือดัดแปลงให้เป็นรูปแบบแปลกออกไป และปลุกเสกให้มีอิทธิฤทธิ์ไปตามความเชื่อ นอกจากนั้นยังมีการทำรูปของเกจิอาจารย์ ส่วนใหญ่นิยมทำด้วยโลหะ รูปพระเกจิอาจารย์นี้มักนับรวมอยู่ในกลุ่มพระเครื่องด้วย

พระเครื่องที่อยู่ในความนิยม เรียกว่า “เบญจภาคี” ได้แก่

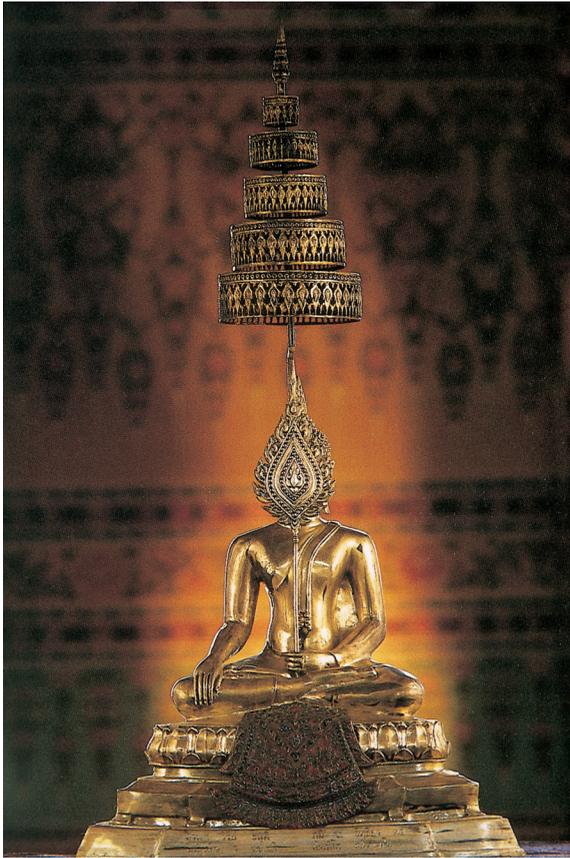
๑. พระสมเด็จ วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร
๒. พระนางพญา วัดนางพญา จังหวัดพิษณุโลก
๓. พระผงสุพรรณ วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี
๔. พระซุ้มกอ จังหวัดกำแพงเพชร
๕. พระรอด วัดมหาวัน จังหวัดลำพูน.

พระชัยวัฒน์

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นประจำในแต่ละรัชกาลภายหลังที่ได้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้วลักษณะโดยทั่วไปเป็นพระพุทธรูปขนาดย่อม หน้าตักกว้างประมาณ ๑๐-๒๐ เซนติเมตร ประทับนั่งแบบวัชรसनะ คือนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพลาลักษณะถือตาลปัตรบังพระพักตร์ พระหัตถ์ขวาวางคว่ำลงที่พระชานุ ใช้อัญเชิญในพระราชพิธีสำคัญ หรือในการบำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ อันเนื่องด้วยรัชกาลนั้น ๆ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจะอัญเชิญพระชัยวัฒน์องค์ใดองค์หนึ่งในรัชกาลก่อน ๆ ขึ้นประดิษฐานบนพระแท่นมณฑล ยกเว้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งทรงใช้พระชัยหลังช้างเป็นพระชัยวัฒน์ในพระราชพิธีปราบดาภิเษก และต่อมาจึงได้ทรงสร้างพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลขึ้น เพื่อทรงใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก.

พระทรงเมือง

รูปเทพารักษ์ผู้รักษาพระนคร เชื่อกันว่ามีหน้าที่คุ้มครองป้องกันประชาชนพลเมืองทั่วประเทศ มีปู้

พระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมิพลอดุลยเดช

เจ้าเขาเขี้ยวและปู่เจ้าสมิงพรายเป็นบริวาร

รูปประติมากรรมพระทรงเมืองที่ศาล
หลักเมือง กรุงเทพมหานคร เป็นรูปเทพารักษ์ มี
แท่นรองหล่อด้วยสัมฤทธิ์ปิดทองสูง ๘๘ เซนติ-
เมตร ฝีมือช่างสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระเศียร
ทรงมงกุฏ พระหัตถ์ซ้ายทรงถือพระขรรค์และเท้า
ที่บันพระองค์ พระหัตถ์ขวายกชูขึ้นเสมอพระ
นลาทรทรงวัตถุอย่างหนึ่งซึ่งได้หักหายไป ในการ
ปรับปรุงศาลหลักเมืองเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ จึงได้
ซ่อมบูรณะรูปพระทรงเมือง รวมทั้งออกแบบวัตถุ
ที่ทรงถือให้เหมาะสมกับหน้าที่ คือให้พระหัตถ์ขวา

๕๕๕

พระทรงเมืองประดิษฐานอยู่ที่ศาลหลักเมือง
กรุงเทพมหานคร

ทรงถือสังข์ ในที่นี้หมายถึงคุณธรรมความเจริญ
ของฝ่ายปกครอง.

พระที่นั่ง

๑. เรือนหลวงที่ประทับของพระมหากษัตริย์ มีทั้ง
ชนิดเรือนยอดและเรือนหลังคาจั่ว นอกจากใช้เป็น
ที่ประทับแล้วยังใช้เป็นที่เสด็จออกมหาสมาคมหรือ
ใช้ในการพระราชพิธีต่าง ๆ ด้วย ตัวอย่างเช่น
พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
มโหฬารพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง

นอกจากนี้พระที่นั่งยังหมายถึงสถานที่
ภายในองค์ปราสาทซึ่งใช้ในการต่าง ๆ ด้วย เช่น

พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ใช้เป็นห้องพระราชทานเลี้ยง.

๒. พระราชบัลลังก์หรือพระแท่นที่ใช้เสด็จออกว่าราชการหรือใช้ในการพระราชพิธีสำคัญ เช่น พระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรีพรดิพิมาน พระที่นั่งพุดตานกาญจจินทาสถาสน์ พระที่นั่งภัทรบิฐ.
๓. พระราชยานที่ใช้ในการเสด็จพระราชดำเนิน เช่น พระที่นั่งราชยานพุดตานทอง พระที่นั่งราเชนทรยาน.
๔. อาคารที่สร้างขึ้นชั่วคราวสำหรับในงานพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น พระที่นั่งชุมสายในพิธีพระราชทานธงชัยเฉลิมพล พระที่นั่งทรงธรรมในพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ.

พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ (องค์ใหม่)
ในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

พระแท่นมั่งคิลบาตร

พระแท่นหินซึ่งตามศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ระบุว่าพ่อขุนรามคำแหงโปรดให้สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นธรรมาสถาสน์ให้พระเถระนั่งเทศน์ในวันอุโบสถและใช้เป็นบัลลังก์ที่ประทับสำหรับพระองค์เมื่อเสด็จออก

ว่าราชการ

พระแท่นมั่งคิลบาตร รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๑.๔๓ เมตร ยาว ๑.๙๙ เมตร หนา ๐.๑๓ เมตร ทำจากหินชนวนสลักลวดลายแบบนูนต่ำ ซึ่งแตกต่างจากงานสลักหินทรายของขอมที่นิยมสลักแบบนูนสูง งานสลักพระแท่นองค์นี้เป็นกรณีพิเศษ สำหรับศิลปะสุโขทัยที่มีตัวอย่างอยู่น้อยมาก ลวดลายที่สลักประดับอยู่ตามขอบข้างทั้ง ๔ ด้าน มีอยู่ ๒ แถว แถวบนเป็นลายประดับหน้ากระดาน มีชื่อเรียกในปัจจุบันว่า *ลายดอกชีกดอกซ้อน* ได้ลงมาเป็นลวดบัวหงายสลักลายที่เรียกชื่อตามลักษณะว่า “ลายในกรอบรูปกลีบบัว”

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทววงศ์ฯ ขณะทรงผนวช และเสด็จจรดงค์มาเมืองสุโขทัยเก่าใน พ.ศ. ๒๓๗๗ ทรงพบพระแท่นองค์นี้พร้อมด้วยศิลาจารึก ๒ หลัก คือ ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง (จารึกสุโขทัยหลักที่ ๑) และศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง (ภาษาเขมร) จึงโปรดให้อัญเชิญลงมาเก็บรักษาไว้ที่วัดราชาธิวาส กรุงเทพมหานคร

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบเสริมฐานไม้ประกอบด้วยรูปสิงห์แบกรับพระแท่นมั่งคิลบาตร เพื่อเป็นแท่นเศวตฉัตรใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช แล้วประดิษฐานไว้ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ครั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ย้ายไปประดิษฐานไว้ในพระที่นั่งอนันตสมาคม ปัจจุบัน

พระแท่นองค์นี้ประดิษฐานอยู่ที่พิพิธภัณฑวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง.

พระแท่นมหาเศวตฉัตร

พระแท่นที่มีนพปฎลมหาเศวตฉัตร (ฉัตร ๙ ชั้น) กางกั้นอยู่เหนือพระแท่น ตั้งอยู่ในท้องพระโรงของพระที่นั่งต่าง ๆ ทำด้วยไม้แกะสลัก ตกแต่งโดยการหุ้มทองหุ้มเงิน ลงรักปิดทอง งามประดับมุก หรือประดับกระเจก เป็นต้น ฐานมักประดับด้วยรูปครุฑ รูปเทพนม หรืออื่น ๆ พระแท่นนี้ใช้เป็นพระราชบัลลังก์ที่ประทับของพระมหากษัตริย์เมื่อเสด็จออกมหาสมาคมในการพระราชพิธีสำคัญ ๆ โดยการทอดพระที่นั่งเช่นพระที่นั่งพุทธานุชาญจนสิงหาสน์ลงบนพระแท่นเพื่อเป็นที่ประทับ เรียกว่า “ประทับเหนือพระที่นั่งพุทธานุชาญจนสิงหาสน์บนพระราชบัลลังก์ภายใต้้นพปฎลมหาเศวตฉัตร”

นอกจากนั้น ยังใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมากรที่สำคัญของแผ่นดินหรือพระบรมอัฐิในการพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ ในพิธีดังกล่าวจะทอดโตะหรือตั้งทองบนพระแท่นเพื่อเป็นที่รองรับบุญนิยมวัตถุสำคัญนั้น ๆ.

พระธรณี, แม่พระธรณี

เทพธิดาผู้รักษาแผ่นดิน หรือเจ้าแม่ประจำแผ่นดิน มีชื่อว่า “นางวสุนธรา” จากคติทางศาสนาฮินดู ถือว่าเป็นผู้ค้าจุนมนุษย์ สัตว์ และพืชทั้งหลาย ในพุทธประวัติกล่าวว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญทานบารมีในอนาคตชาติทุกครั้งจะหลั่งน้ำทักษิโณทก ลงบนพื้นดิน แล้วแม่พระธรณีจะเก็บรักษาไว้ในมวยผม ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าใกล้จะตรัสรู้ประทับอยู่

แม่พระธรณีบีบมวยผมที่เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา กรุงเทพมหานคร

บนโศภิตบัลลังก์ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ได้มีพญามารมาอ้างว่าโศภิตบัลลังก์ที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่นั้น เกิดขึ้นเพราะบารมีของตน พระพุทธเจ้าจึงทรงอ้างแม่พระธรณีเป็นพยานในการสั่งสมบุญบารมีที่ทำไว้ แล้วแม่พระธรณีก็ได้บีบน้ำที่เก็บไว้ในมวยผมให้ไหลหลั่งออกมามากมายจนพัดเหล่ามารทั้งหลายพ่ายแพ้ไป

จากเรื่องราวพุทธประวัติข้างต้นนี้ทำให้ชาวพุทธส่วนหนึ่งเชื่อกันสืบต่อมาว่า เมื่อทำบุญแล้วให้กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลลงบนพื้นดินเพื่อบอกให้แม่พระธรณีรับรู้

ในทางศิลปกรรม นิยมเขียนภาพจิตรกรรมไว้ที่ผนังหุ้มกลองด้านในของอุโบสถเป็นภาพแม่

พระธรณีในท่านั่งหรือยืนเอี้ยวกาย มือบิดมวยผม ให้น้ำไหลท่วมเกล้ามารทั้งหลายประกอบอยู่ในภาพ พุทธประวัติตอนมารพจญ ที่ทำเป็นรูปประติมากรรมก็มี เช่นรูปอุทกทานหรือแม่พระธรณีบีบมวยผม ที่เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา กรุงเทพมหานคร

นอกจากนั้นในสมัยโบราณยังใช้เป็นตราตำแหน่งด้วย เช่น คลังวิเศษ พระยาราชประสิทธิ์ ตรารูปพระธรณีบิดผมขวา คลังในขวาซ้าย พระราชโสมภพรักษาขบถ ตรารูปพระธรณีบิดผมซ้าย.

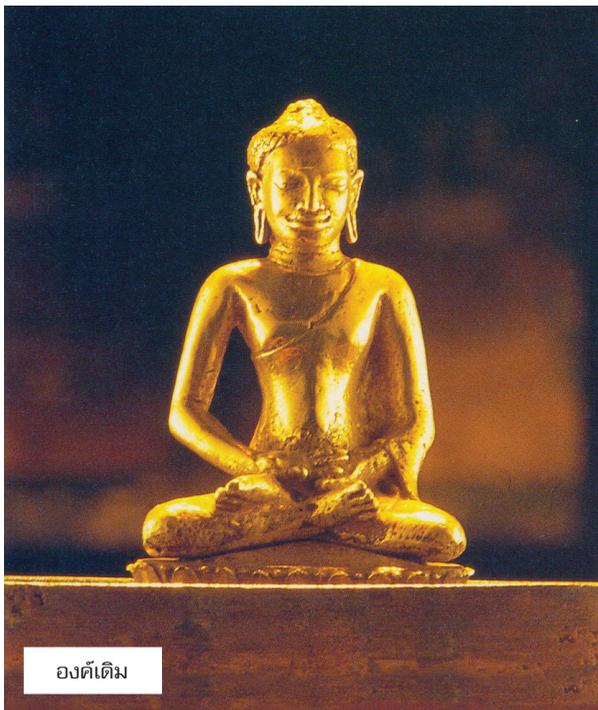
พระนรินทราย

พระพุทธรูปแบบทวารวดี หล่อด้วยทองคำเป็น พระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ แสดงปางสมาธิ โดยพระหัตถ์ขวาวางซ้อนบน พระหัตถ์ซ้าย หน้าตักกว้าง ๖ เซนติเมตร พระ

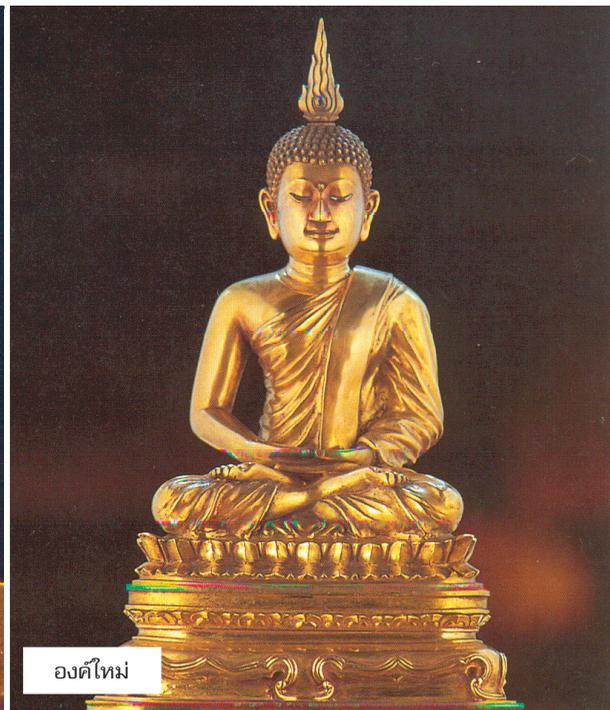
พักตร์ค่อนข้างกลม พระเนตรเหลือบลงต่ำ พระขนงเป็นเส้นต่อกันดูคล้ายปีกกา พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์ค่อนข้างกว้าง พระกรรณยาว

พระพุทธรูปองค์นี้ กำนันอินและบุตรชาย ชื่อ นายยัง ได้ขุดพบที่ชายป่าดงศรีมหาโพธิ เมืองปราจีนบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๙ จึงนำมามอบให้พระเกรียงไกรกระบวนยุทธ์ ปลัดเมืองฉะเชิงเทรา พระเกรียงไกรกระบวนยุทธ์ได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ ณ หอเสถียรธรรมปริตรพร้อมกับ พระกริ่งทองคำองค์น้อย

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๐๓ มีผู้ร้ายเข้าไปลักพระกริ่งทองคำองค์น้อยนั้นไป โดยที่มิได้แตะต้อง พระพุทธรูปทองคำองค์ใหญ่ พระบาทสมเด็จพระ

องค์เดิม

องค์ใหม่

พระนรินทราย

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า พระพุทธรูปทองคำองค์นี้รอดพ้นจากอันตรายถึง ๒ ครั้ง คือ ครั้งแรกก้านอินและบุตรที่ซุกตัวก็มิได้คิดหลอหลอมนำเนื้อทองไปขายและครั้งที่ ๒ ผู้ร้ายแทนที่จะลักพระพุทธรูปองค์ใหญ่ กลับลักเอาแต่เพียงพระกริ่งองค์น้อยไป ทรงเห็นเป็นอัศจรรย์ จึงถวายพระนามพระพุทธรูปทองคำองค์ใหญ่นี้ว่า “พระนรินทร์ราย” หมายความว่า ปราศจากอันตราย

ภายหลังพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้หล่อพระพุทธรูปขึ้นใหม่ อีกองค์หนึ่งเพื่อสวมครอบพระนรินทร์รายองค์เดิมไว้ ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๑.๖๕ เซนติเมตร มีพระอิริยาบถนั่งและการวางพระหัตถ์เหมือนพระนรินทร์ราย แต่เปลี่ยนจีวรเป็นริ้วเหมือนผ้าที่ห่มจริง และมีรัศมีรูปเปลวเหนือพระเศียรโดยไม่มีอุณทิส (อุษณิษะ) ซึ่งเป็นพระพุทธรูปลักษณะที่ทรงนิยมในรัชกาลที่ ๔ นอกจากนั้นโปรดเกล้าฯ ให้หล่อพระนรินทร์รายพระราชทานวัดธรรมยุติกนิกายตามแบบเดียวกันอีกด้วย.

พระบฏ

ผืนผ้าที่เขียนรูปพระพุทธเจ้า เป็นงานจิตรกรรมพุทธศิลปะที่นิยมทำขึ้นไว้สักการบูชา แขนงไว้ตามศาลา วิหาร หรือตามสถานที่ซึ่งพุทธศาสนิกชนมาชุมนุมกัน ในเทศกาลต่าง ๆ เช่น แขนงไว้ที่ต้นไม้ในวันออกพรรษาเป็นเครื่องหมายสมมุติว่าพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์ พระบฏที่เก่าที่สุดขุดพบในกรุพระเจดีย์วัดดอกเงิน อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ มีขนาดกว้าง ๑.๘๐ เมตร ยาว

๕๕๘

พระบฏ

๓.๘๐ เมตร มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์ ถนนเจ้าฟ้า กรุงเทพมหานคร

ในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพาสัตร์ศุภกิจทรงดำริทำพระบฏขนาดเล็กเผยแพร่โดยเปลี่ยนจากเขียนบนผ้ามาเขียนบนกระดาษ โปรดให้พระวรวงศ์วิจิตร (ทอง) เขียนภาพปางมารพัญเป็นตัวอย่างแล้วส่งไปพิมพ์ลงกระดาษในต่างประเทศ ครั้นได้เข้ามาก็ส่งไปจำหน่ายตามร้าน เป็นที่นิยมกันมาก.

พระแผง

พระพิมพ์แบบหนึ่ง ทำเป็นพระพุทธรูปหลายองค์ซึ่งโดยมากมีขนาดเล็กเท่าใบมะขาม เรียงรายอยู่ภายในกรอบหรือแผงที่มีขนาดและรูปทรงต่าง ๆ กัน เช่น รูปใบขนุน รูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยม พระแผงมีทั้งที่ทำด้วยดินเผา หล่อด้วยโลหะ หรือแกะไม้ เป็นต้น จำนวนองค์พระที่สร้างบรรจุในกรอบหรือแผงอาจมีตั้งแต่ ๓ องค์ ถึง ๕๐๐ องค์

คติเรื่องการสร้างพระแผงนี้ เข้าใจว่าสร้างขึ้นเพื่อต่ออายุ หรือสร้างขึ้นตามจำนวนอดีตพระพุทธเจ้าในแต่ละกับตามทีระบุไว้ในคัมภีร์พุทธวงศ์ เช่น การสร้าง ๕ องค์ หมายถึงจำนวนพระพุทธเจ้าในภัทรกัป ๒๔ องค์ หมายถึงจำนวนอดีตพระพุทธเจ้าที่เสด็จมาตรัสรู้ในโลกมนุษย์ พระแผงจำนวน ๒๔ องค์นี้นิยมสร้างกันมากทางภาคเหนือ มีชื่อเรียกตามภาษาพื้นเมืองว่า พระชาวแปด

พระแผงพบในแหล่งโบราณคดีหลายแห่ง เช่น ในจังหวัดลำพูน เชียงใหม่ สุโขทัย พระนครศรีอยุธยา ลักษณะของพระแผงที่พบมักมีรายละเอียดไม่แตกต่างกันนัก เพราะการทำพระพุทธรูปขนาดเล็กไม่สามารถตกแต่งรายละเอียดได้ ที่มีรายละเอียดงดงามเป็นพิเศษก็มีแต่ไม่มากนัก.

พระพุทธรูปทรงเครื่อง

พระพุทธรูปที่ตกแต่งให้งดงามเป็นพิเศษกว่าธรรมดา เช่น มีเครื่องทรงอย่างจักรพรรดิราชเป็นแบบต่าง ๆ ตามความนิยมในแต่ละยุคแต่ละสมัย เช่น มงกุฎ ทับทรวง สัณฐาน พายุรัต เช่นเดียวกับพระเจดีย์ที่มีลวดลายประดับเรียกว่า พระเจดีย์ทรงเครื่อง และ เทวรูปที่มีเครื่องทรงเรียกว่า เทวรูปทรงเครื่อง

พระพุทธรูปทรงเครื่อง มีผู้อธิบายให้เหตุผลต่าง ๆ กัน บ้างก็ว่าในชั้นเดิมเป็นพระพุทธรูปธรรมดาแล้วภายหลังมีผู้นำเครื่องศิวารมณ์หรือเครื่องประดับอื่น ๆ มาสวมใส่ถวายจนกลายเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องไป บ้างก็อธิบายว่ามีกำเนิด

ขึ้นในลัทธิมหายาน โดยถือว่าเป็นรูปพระอาทิพระพุทธเจ้าอีกพระองค์หนึ่ง ครั้นมาถึงสมัยลังกาวงศ์ซึ่งถือคติเถรวาท ได้อธิบายว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องเป็นพระศรีอาริย์โพธิสัตว์ซึ่งจะมาตรัสรู้ในอนาคต นอกจากนั้นยังมีความเชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าพระพุทธรูปทรงเครื่องคือพระพุทธเจ้าซึ่งเนรมิตพระองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชเมื่อคราวปราบท้าวมหาชมพูให้ละทูลี ดังปรากฏเรื่องราวอยู่ในหนังสือตำนานสร้างพระพุทธรูป

ตัวอย่างพระพุทธรูปทรงเครื่องสมัยอยุธยา ได้แก่ พระพุทธรูปนิมิตวิชิตมารโมลีศรีสรรเพชญบรมไตรโลกนาถ พระประธานซึ่งประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย และพระพุทธรูปทรงเครื่องยืนเป็นพระประธานประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดเสาชิงช้า อำเภอเมืองฯ จังหวัดลพบุรี ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องปางห้ามสมุทร ๒ องค์ ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ที่รัชกาลที่ ๓ ทรงสร้างอุทิศถวายรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ คือพระพุทธรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปทรงเครื่องปางมารวิชัย เช่น พระประธานวัดนางนอง เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร รูปพระศรีอาริย์ทรงเครื่อง ที่ทำยจระนำพระอุโบสถวัดเขมาภิรตาราม อำเภอเมืองฯ จังหวัดนนทบุรี.

พระประธานวัดนางนอง กรุงเทพมหานคร

พระพรหม

พระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ กล่าวกันว่าพระพรหมมี ๔ หน้า กายสีแดง ทรงหงส์เป็นพาหนะ ในทางศิลปกรรมปรากฏรูปเป็นพระพรหม ๔ หน้า ที่เรียกว่า จตุรพักตร์ หรือ พรหมพักตร์ อยู่บนส่วนยอดของปราสาท ปราสาท ชุ่มประตู่ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น รูปพรหมพักตร์ที่ยอดชุมประตูดุสิตศาลดา ในพระบรมมหาราชวัง ที่ยอดปราสาทหอพระจอม วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร ที่ยอดพระเมรุมาศสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี

๕๖๐

ในทางพระพุทธศาสนา เรื่องพระพรหมมีอยู่ในทศชาติชาดกและพุทธประวัติบางตอน โดยทั่วไปปรากฏอยู่ในภาพจิตรกรรมฝาผนัง เช่น ในทศชาติชาดกเรื่องนารทชาดกมีภาพพระพรหมนารทหาบสาแหรกทองคำ เหาะลงมาเพื่อช่วยนางรูกาบรีจาคทาน ในพุทธประวัติปรากฏภาพพระพรหมคู่กับพระอินทร์ตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นอกจากนี้พระพรหมยังมีปรากฏในภาพเทพชุมนุมด้วย.

พรหมพักตร์ที่ยอดชุมประตูดุสิตศาลดา
ในพระบรมมหาราชวัง

พระพิฆเนศวร

นามหนึ่งของพระคเณศซึ่งเป็นเทพในศาสนาฮินดู มีรูปร่างเป็นคน พระเศียรเป็นช้าง มักทรงหนุเป็นพาหนะ เป็นเทพแห่งความขัดข้องและเป็นทั้งผู้อำนวยความสะดวกสำเร็จให้แก่กิจกรรมต่าง ๆ ด้วย พระคเณศจึงมีพระนามหนึ่งว่า *พิฆเนศวร* ซึ่งแปลว่าผู้เป็นใหญ่แห่งอุปสรรค นอกเหนือไปจากพระนามอื่น ๆ เช่น ลิทธิธาดา (ผู้ประทานความสำเร็จ) เอกทันตะ (ผู้มีงาช้างเดียว) วินายกะ (ผู้จัดอุปสรรค) คชานนะ (ผู้มีหน้าเป็นช้าง)

พระพิฆเนศวรเป็นโอรสของพระอิศวรและพระอุมา แต่บางคัมภีร์ก็ว่าอุบัติจากพระอิศวรหรือจากพระอุมาองค์เดียวกันก็มี พระพิฆเนศวรเป็นหัวหน้าของคณะคือพวกเทวดาที่รับใช้พระอิศวร จึงได้นามว่า *คณบดี* หรือ *คเณศ* ซึ่งแปลว่าเป็นหัวหน้าหรือเป็นใหญ่ในคณะ เหตุที่มีเศียรเป็นช้างนั้นมีตำนานเล่ากันต่าง ๆ เช่น เมื่อพระพิฆเนศวรประสูติมีเหล่าทวยเทพมาแสดงความยินดี รวมทั้งพระศนิ (พระเสาร์) ผู้ต้องคำสาปว่าถ้ามองดูผู้ใด

พระพิฆเนศวรในบริเวณวิทยาลัยนาฏศิลป์
กรุงเทพมหานคร

ผู้นั้นจะถึงแก่ความพินาศ พระอุมาประทานอนุญาตให้พระศนิมองดูพระพิฆเนศวรได้ ทันใดนั้นเศียรของพระพิฆเนศวรก็ขาดกระเด็นไป พระวิษณุทรงตัดเศียรช้างมาต่อให้ พระพิฆเนศวรจึงมีเศียรเป็นช้างแต่นั้นมา

เดิมชาวฮินดูเมื่อจะประกอบกิจพิธีในศาสนา ศึกษาเล่าเรียน คำขาย หรือเดินทางไกล จะต้องกล่าวคำไหว้พระพิฆเนศวรขอความปลอดภัยให้พ้นจากความขัดข้องและขอความสำเร็จผลในกิจนั้น ๆ เสียก่อน พระพิฆเนศวรจึงมีผู้นิยมบูชากันมากในอินเดีย ครั้นชาวอินเดียออกมาค้าขายนอกประเทศจึงนำรูปพระพิฆเนศวรออกมาสู่ดินแดนภายนอกด้วย เช่น ทิเบต จัมปา (ในประเทศเวียดนาม) ไทย พม่า เขมร จีน ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย ลักษณะทางประติมานวิทยา (Iconography) ได้ผันแปรไปตามคติที่นิยมนับถือกันในดินแดนเหล่านั้น ทั้งท่าทางที่ประทับ เครื่องอภรณ์ จำนวนพระกร สิ่งที่ทรงถือ และพาหนะ

ในประเทศไทยคติความเชื่อและความนับถือพระพิฆเนศวรที่สำคัญ เช่น

ทรงเป็นเทพแห่งอุปสรรค ผู้จัดอุปสรรคและประทานความสำเร็จ โดยเฉพาะในด้านการค้าอันเป็นแนวความคิดดั้งเดิมตามคติฮินดู

ทรงเป็นเทพแห่งศิลปวิทยา ซึ่งแบ่งย่อยออกไปตามศิลปศาสตร์แขนงต่าง ๆ เช่น นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ สถาปัตยกรรม วรรณคดี การช่างสาขาต่าง ๆ อักษรศาสตร์ และศิลปวิทยาการทั่วไป

ทรงเป็นบรมครูแห่งช้าง ซึ่งรู้จักกันในนามว่า “พระเทวกรรม” เป็นที่เคารพในวรรณกรรม

และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับช้าง

รูปพระพิมพ์เนศวรที่พบในประเทศไทยมีทั้งประติมากรรมลอยตัว ประติมากรรมนูนสูงและนูนต่ำที่สลักบนหน้าบันและทับหลังของปราสาทหิน จิตรกรรม ตลอดจนทำเป็นดวงตราและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ประติมากรรมรูปพระพิมพ์เนศวรที่เวทสถาน (โบสถ์พราหมณ์) กรุงเทพมหานคร องค์ที่สร้างด้วยหินทรายสีน้ำตาลอมชมพู สูงประมาณ ๗๐ เซนติเมตร ประทับในท่ามหาราชาลีลาสนะ คือชันพระชานูข้างซ้าย (ซึ่งเป็นลักษณะที่ไม่เคยพบที่ใดในประเทศไทยและอาจรวมถึงเอเชียอาคเนย์ด้วย) พระชงฆ์ข้างขวาพับอยู่บนอาสน์มี ๒ กร และขำรูด จึงไม่ทราบวัตถุประสงค์ที่ทรงถือ งวงและงา ขำรูดทั้ง ๒ ข้าง ลักษณะเด่นคือการคาดสายโยคปัดตร์รูปงูที่มีหัวแผ่พังพานที่พระอุทรด้านขวา คาดผ่านพระชานูข้างซ้าย ไม่ทรงเครื่องประดับ ตกแต่งแม้แต่สายธูร่า พระกรรมใหญ่และมีริ้วอันเป็นลักษณะธรรมชาติของช้าง อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ จัดเป็นรูปพระพิมพ์เนศวรที่เก่าที่สุดในประเทศไทยและในเอเชียอาคเนย์

นอกจากนี้ ยังมีการสร้างรูปพระพิมพ์เนศวรเป็นเครื่องรางเพื่ออำนวยความสะดวก ขจัดอุปสรรค และป้องกันภัย อันเป็นความนับถือที่ผสมผสานกันระหว่างศาสนาพราหมณ์ พระพุทธศาสนา และไสยศาสตร์.

พระพิมพ์

พระพุทธรูปนูนสูง มีขนาดเล็กตั้งแต่เท่าปลายนิ้ว ก้อยจนถึงครึ่งฝ่ามือหรือใหญ่กว่า ทำด้วยดินเผา ดินดิบ หรือชิน ช่างโบราณทำพระพิมพ์จากแม่

พิมพ์ที่เตรียมไว้ ซึ่งคงเป็นแม่พิมพ์ดินเผา เมื่อจะสร้างพระพิมพ์ก็นำดินผสมตามสัดส่วนที่ต้องการ แล้วกดลงบนแม่พิมพ์จะได้พระพิมพ์ดินดิบ หากนำไปเผา ก็เรียกพระพิมพ์ดินเผา หรือหากเทโลหะผสมที่หลอมละลาย (ดีบุก-ชิน) ลงพิมพ์ก็จะได้พระพิมพ์เนื้อชิน การทำพระพิมพ์จากแม่พิมพ์จึงทำได้คราวละจำนวนมาก ดังศิลาจารึกวัดบางสนุก ในสมัยสุโขทัย ประมาณ พ.ศ. ๑๘๘๒ กล่าวว่า "...ทั้งชาวแม่ ชาวเจ้าทั้งหลายพิมพ์รูปพระด้วยเหล็ก ด้วยดินได้หมื่นพันร้อยแปดอัน..." เพื่อเป็นพุทธบูชาและคงบรรจุไว้ในเจดีย์ ในศิลาจารึกบางหลักทั้งสมัยสุโขทัยและสมัยล้านนา กล่าวถึงการสร้างพระพิมพ์ว่าเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งอธิษฐานให้ผลบุญที่ตนกระทำนั้นตกแก่ตนหรือผู้อื่น ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เป็นต้น

กำเนิดของการสร้างพระพิมพ์มีผู้สันนิษฐานไว้ว่า ในประเทศอินเดียหลังพุทธกาลมีการสร้างสถูปเจดีย์ตามสถานที่สำคัญ ๘ แห่ง (อัฐฐมหาสถาน) ที่พระพุทธรูปองค์เคยประทับอยู่เพื่อให้พุทธศาสนิกชนที่ไปนมัสการแล้วประสงค์จะได้ของเป็นที่ระลึกไว้บูชา จึงเกิดมีการสร้างรูปจำลอง

พระพิมพ์ในพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดปัตตานี

ปูชนียสถาน หรือสร้างเป็นพระพุทธรูปกับปูชนียสถาน เช่นทำเป็นพระพุทธรูปประทับอยู่ภายในวิหารมหาโพธิ์ที่ตำบลพุทธคยาซึ่งเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ พระพิมพ์แบบนี้ได้พบในประเทศไทยด้วย เรียกว่า *พระพิมพ์แบบพุทธคยา*

ต่อมาแนวคิดในการสร้างพระพิมพ์ได้เปลี่ยนไปเป็นการสร้างเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ดังเช่นชาวสุโขทัยและชาวล้านนาในอดีตที่ได้กล่าวมาแล้ว สมัยต่อมาจุดประสงค์ของการสร้างพระพิมพ์ก็แปรเปลี่ยนไปเป็นความเชื่อ มีเรื่องของโชคลางและปาฏิหาริย์ปะปนอยู่ด้วย ปัจจุบันจึงมีพระพิมพ์ที่เรียกว่า *พระเครื่อง* ด้วย

พระพิมพ์สมัยต่าง ๆ ในดินแดนไทยโบราณมีรูปแบบมากมาย มีทั้งลักษณะที่เป็นแบบอย่างเฉพาะสมัย และลักษณะผสมผสานต่างแบบต่างยุค โดยมากมักทำเป็นพระพุทธรูปประทับบนรัตนบัลลังก์ภายในเรือนแก้ว.

พระพุทธรูป

รอยพระบาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จำลองจากรอยพระบาทจริง ตามความเชื่อของคนโบราณเชื่อว่า เมื่อพบพระพุทธรูปที่ใดก็หมายถึงพระพุทธองค์ได้เสด็จไปถึง ณ ที่นั้น และได้ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปไว้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงให้ความเห็นในเรื่องพระพุทธรูปของพระเจ้า ๕ พระองค์ คือ พระกุกสันธะ พระโกนาคมะ พระกัณฐกะ พระโคตมะ ส่วนรอยที่ ๕ ยังไม่ปรากฏ คือ พระศรีอาริยมุตโตรอย ลักษณะของพระพุทธรูปมีอยู่ด้วยกัน ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑. แบบลายลักษณ์ คือทำเป็นฝ่าพระบาทของพระพุทธเจ้าหุ่นขึ้นมาไม่ใช่รอยเหยียบจม

๒. แบบรอยเหยียบรอยเดียว คือรอยพระพุทธรูปที่เหยียบจมเพียงรอยเดียว

๓. แบบเหยียบสองรอยคู่ เรียกว่า “ยุคลบาท” เป็นฝ่าพระบาททั้ง ๒ ข้างเหยียบคู่กัน

๔. แบบเหยียบสี่รอย เหยียบจมลงไปตรง ๆ ๔ รอย บางลักษณะเหยียบข้าง ๆ ๔ รอย

พระพุทธรูปสี่รอย ที่ปราสาทนครหลวง วัดนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

รอยพระพุทธรูปของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามที่กล่าวไว้ในพระบาลี คือ

๑. ที่เขาสวรรณบรรพต ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นรอยพระพุทธรูปแห่งเดียวกับที่วัดพระพุทธรูปจังหวัดสระบุรี ได้ค้นพบในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม

๒. ที่โยนบกบุรี

๓. ที่เขาสวรรณมาลิกะ

๔. ที่เขาสุมณภูฏ

๕. ที่เขานิทราย ฝั่งน้ำนมมทา

พระพุทธรูปจำลองมีการสร้างไว้บนวัสดุต่าง ๆ หลายชนิด เช่น หิน ไม้ โลหะ ส่วนใหญ่มี

องค์ประกอบครบถ้วนตามลักษณะของมหาบุรุษ คือ นิ้วพระบาททั้ง ๕ นิ้วยาวเสมอกัน ปลายนิ้วกลม พื้นฝ่าพระบาทเรียบเสมอกัน บางแห่งบนพื้นฝ่าพระบาทประดับด้วยลวดลาย เช่น กงจักร ดอกบัว ตารางที่บรรจุรูปมงคล ๑๐๘ ประการ

พระพุทธรูปที่จัดว่ามีความสวยงาม เช่น พระพุทธรูปหินทรายสีนวล ที่วัดเขาตีสลัก พระพุทธรูปจำหลักไม้ ที่วัดพระรูป จังหวัดสุพรรณบุรี พระพุทธรูปศิลา (พระบาทคู่) ที่โบราณสถานสระมรกต จังหวัดปราจีนบุรี พระพุทธรูปโลหะ ที่วัดพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี.

พระพุทธรูป

รูปเปรียบหรือรูปแทนองค์พระพุทธรูป การสร้างพระพุทธรูปเริ่มในประเทศอินเดียสมัยโบราณ โดยได้รับแนวความคิดมาจากช่างชาวกรีกซึ่งสร้างรูปเทพเจ้าเพื่อเคารพบูชาตามความเชื่อของตน ต่อมาช่างอินเดียได้นำแบบอย่างแนวความคิดนั้นมาสร้างเป็นพระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ แล้วแพร่หลายออกมาสู่ดินแดนที่รับนับถือพระพุทธศาสนา ช่างของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้รับรูปแบบของพระพุทธรูปอินเดียมาปรับปรุงลักษณะให้สอดคล้องกับรสนิยมในชุมชนของตนและพัฒนามาเป็นรูปแบบเฉพาะท้องถิ่นในที่สุด

พระพุทธรูปในประเทศไทยมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามคตินิยมของแต่ละยุคสมัย และที่เก่าที่สุด ได้แก่ พระพุทธรูปสมัยทวารวดี มีอายุอยู่ในระหว่างศตวรรษที่ ๑๑-๑๖ พระพุทธรูปสมัยลพบุรี หรือแบบศิลปะขอม สมัยทริภุชชัย สมัยศรีวิชัย

สมัยเชียงแสนซึ่งปัจจุบันมีที่เรียกว่า สมัยล้านนา สมัยสุโขทัย สมัยอู่ทอง สมัยอยุธยา เรียงลำดับมาตามยุคสมัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และสมัยปัจจุบัน วัสดุที่ใช้ในการสร้างแตกต่างกันไป เช่น ทำด้วยทองคำได้แก่พระพุทธรูปในวิหารวัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร กรุงเทพมหานคร ทำด้วยสัมฤทธิ์ ได้แก่พระศรีศากยทศพลญาณ ประธานพุทธมณฑลสุพรรณบุรี จังหวัดนครปฐม ทำด้วยหยกได้แก่พระพุทธรูปหยก วัดธรรมมงคล กรุงเทพมหานคร ก่อด้วยอิฐทั้งองค์ เช่น พระพุทธรูปที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร ก่อด้วยอิฐหรือศิลาแลงแล้วปั้นปูน เช่น พระพุทธรูปวัดพระแก้ว จังหวัดกำแพงเพชร

ลักษณะของพระพุทธรูปโดยรวมสะท้อนให้เห็นถึงความสงบและเรียบง่ายตามปรัชญาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท กล่าวคือมีพระพุทธรูปลักษณะต้องตามตำรามหาบุรุษลักษณะ (ลักษณะมหาบุรุษ) ตามคติที่สืบทอดมาจากอินเดียโบราณ นอกจากนั้น พระพุทธรูปยังมีความงดงามแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย และเกิดจากอิทธิพลของแต่ละท้องถิ่นด้วย

ลักษณะที่ปรากฏโดยทั่วไปตามแบบอย่างของสมัยได้แก่พระรัศมีหรือประภามณฑลซึ่งแสดงถึงสภาวะของการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนพระอิริยาบถและปางที่แสดงด้วยพระหัตถ์ทั้งสองเป็นเครื่องบ่งบอกถึงพระพุทธรูปในเหตุการณ์ตอนต่าง ๆ ของพุทธประวัติ เช่น พระอิริยาบถประทับนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองหงายวางซ้อนกันบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย ซึ่งเรียกว่า “ปางตรัสรู้”.

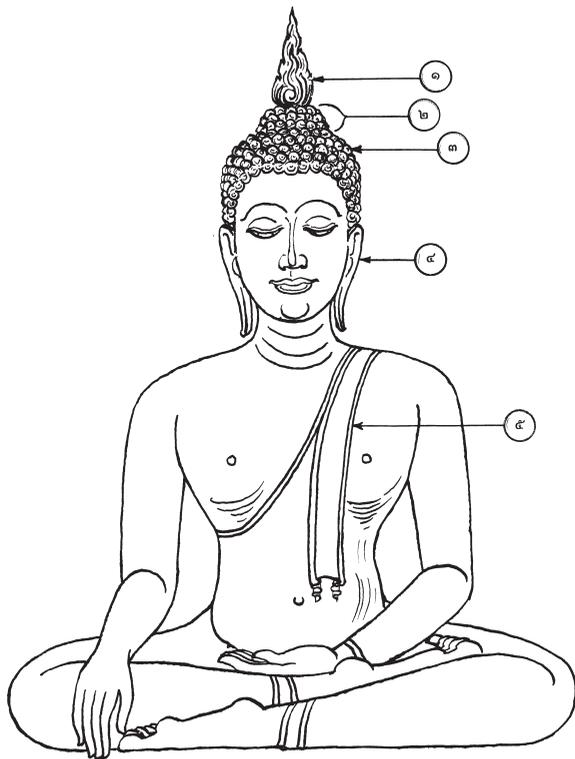
พระพุทธลักษณะ

ลักษณะของพระพุทธรูปซึ่งได้จากลักษณะของมหาบุรุษ มี ๓๒ ประการ ในการสร้างพระพุทธรูปได้นำลักษณะบางประการมาสร้าง พระพุทธลักษณะที่เห็นเด่นชัด ได้แก่

พระเกตุมาลา คือส่วนที่เป็นกระหม่อมของพระเศียรนูนสูงขึ้นต้องตามลักษณะของมหาบุรุษที่มีศีรษะเป็นรูปอุณหิส (อุษณิษะ)

เส้นพระศก ขมวดเป็นปม ดังลักษณะของมหาบุรุษที่ว่าพมแยกเส้นกัน ขมวดเวียนขวา เรียกว่า “เม็ดพระศก”

พระรัศมี เดิมทำเป็นรูปประภามณฑล ต่อมาเป็นรูปต่อมกลมหรือปลายแหลมดุจดอกบัว

พระพุทธลักษณะ (๑. พระรัศมี ๒. พระเกตุมาลา ๓. พระศก ๔. พระกรรณ ๕. สังฆาฏี)

ตมประดับอยู่บนพระเกตุมาลา ภายหลังมีการประดิษฐ์พระรัศมีเป็นรูปเปลวมีอุณาโลมอยู่ตรงกลาง และทำให้มีรูปแบบแตกต่างกันออกไปตามความนิยมของแต่ละยุคสมัย

พระพุทธลักษณะอื่น ๆ ของพระวรกายที่ช่างได้นำแนวคิดมาจากลักษณะบางประการของมหาบุรุษยังมีอีกหลายอย่างเช่น ความนูน ๗ แห่ง คือ พระอุระซ้าย-ขวา พระปรัศว์ซ้าย-ขวา พระพาหาซ้าย-ขวา และพระปฤษฎางค์ อันแสดงถึงความสมบูรณ์ พระกรกลมกลึงเรียวยาวมาถึงพระหัตถ์ พระขงฆ์เรียวยาวมตั้งตรงปราศจากส่วนคอด

นอกจากนั้น ความแตกต่างกันของการท่อมจีวร ชายสังฆาฏี พระพักตร์ พระนาสิก พระโอษฐ์ พระกรรณ เป็นต้น ก็เป็นเครื่องบ่งบอกพระพุทธลักษณะของแต่ละยุคสมัยด้วย เช่น พระพุทธรูปเชียงแสนมีองค์อวบอ้วน พระพักตร์รูปไข่ค่อนข้างกลม พระหนุเป็นปม พระนาสิกงุ้ม พระโอษฐ์อ้อม ครองจีวรแบบท่อมเฉียงแนบพระองค์ ชายสังฆาฏีสั้นเหนือพระอุระ.

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

พระโพธิสัตว์ตามคติความเชื่อในพระพุทธศาสนา ฝ่ายมหายาน ทรงเป็นผู้มีเมตตากรุณาปลดเปลื้องความทุกข์ให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย พระองค์อุบัติจากพระธยานิพุทธอมิตาภะ ในทางศิลปกรรมจึงทำรูปเคารพให้มีพระอมิตาภะปางสมาธิที่ศิราภรณ์รูปแบบของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรแตกต่างกันไป เช่น ในประเทศจีน ปรากฏว่าเป็นเพศหญิงคือพระกวางยิน หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า เจ้าแม่

กวนอิม ในประเทศญี่ปุ่น ปรากฏว่าเป็นเพศชาย เรียกว่า “กวานนอน (กวันนอน)”

รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรมีหลายแบบ มีทั้งอยู่ในท่ายืน ท่านั่ง ถือวัตถุต่าง ๆ กัน โดยปรกติมี ๒ หรือ ๔ กร ที่มี ๒ กร พระหัตถ์ขวามักแสดงปางประทานพร พระหัตถ์ซ้ายทรงถือดอกบัว ที่มี ๔ กร ทรงถือลูกประคำ หนังสือดอกบัว และหมอน้ำมนต์ ส่วนที่ทำไว้เศียรเดียว ๒ กร หลายกร หรือหลายเศียรหลายกร ก็มี

รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่พบในประเทศไทยมีทั้งประติมากรรมสัมฤทธิ์ หิน ดินเผาที่เป็นพระพิมพ์ดินดิบได้พบมากทางภาคใต้ของประเทศไทย โดยเฉพาะที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเดิมเคยเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่เจริญรุ่งเรืองมากของอาณาจักรศรีวิชัย

ตัวอย่างประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่นับว่างดงาม เช่น พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรดินเผา ศิลปะทวารวดีตอนต้น พบที่โบราณสถานคูบัว จังหวัดราชบุรี พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรหล่อด้วยสัมฤทธิ์ ในท่าตรีกังค์เหลือเพียงพระวรกายท่อนบนเท่านั้น เป็นศิลปะสมัยศรีวิชัยพบที่วัดพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรหินทราย อิทธิพลศิลปะเขมร พบที่ปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี ทั้ง ๓ องค์นี้ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร. (ดู *จตุรภุช* ประกอบ).

พระภูมิ

เทพารักษ์ผู้มีหน้าที่ดูแลรักษาพื้นที่และสถานที่ ถ้าเป็นพระภูมิรักษาบ้านเรือน นิยมสร้างศาลให้เป็นที่ประทับในเขตบ้าน พระภูมิเป็นรูปเทวดาถือพระขรรค์เขียนไว้บนแผ่นไม้ซึ่งเรียกว่า *เจริด* ตำนานของพระภูมิกล่าวไว้ไม่ตรงกัน ตำนานหนึ่งกล่าวว่า ท้าวทศราชกับพระนางสันทาทุก มีโอรส ๙ องค์ และแต่งตั้งให้มีหน้าที่รักษาพื้นที่และสถานที่ต่าง ๆ กันดังนี้

๑. พระชัยมงคล เป็นพระภูมิรักษาบ้านเรือน
๒. พระนครราช เป็นพระภูมิรักษาประตูและบันได
๓. พระสรรพคนธรรพ์ เป็นพระภูมิรักษาเรือนหอบ่าวสาว
๔. พระเทวเถร เป็นพระภูมิรักษาโคกคอกกระบือ
๕. พระโพสพ เป็นพระภูมิรักษาทุ่งฉางข้าว
๖. พระเยาวแผ้ว เป็นพระภูมิรักษานา
๗. พระธรรมโหรา เป็นพระภูมิรักษาสวน
๘. พระวัยทัตต์ เป็นพระภูมิรักษาวัดวาอาราม
๙. พระธรรธรา เป็นพระภูมิรักษาแม่น้ำลำคลอง

โดยเหตุที่มีพระภูมิหลายองค์ ฉะนั้นในการสักการบูชาจึงต้องออกนามพระภูมิให้ถูกต้องด้วย เช่นจะบูชาพระภูมิรักษาบ้านเรือนก็ต้องออกนามพระชัยมงคล.

พระมหากษัตริย์

เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลายรูปแบบตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่นและแต่ละยุคสมัย เช่นเจดีย์ทรงระฆัง ทรงปราสาท ทรงยอดดอกบัวตูม นามพระมหากษัตริย์สั้นยาวต่างกันไปตามชื่อเรียกวัด คือ พระมหากษัตริย์ (เช่น วัดมหากษัตริย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) พระศรีรัตนมหาธาตุ (เช่น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก) พระศรีมหาธาตุ (เช่น วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี) พระบรมธาตุ (เช่น วัดพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี) เป็นต้น

มหากษัตริย์เจดีย์ซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เทียบได้กับตำนานเรื่องเจดีย์จุฬามณี ซึ่งพระอินทร์สร้างไว้บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อประดิษฐานพระเกศาของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งยังทรงเป็นพระสิทธัตถะในคราวทรงผนวช เมื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและทรงปฏิบัติกิจสมบูรณ์ตามประเพณีที่พระพุทธเจ้าในอดีตทุกพระองค์ได้ทรงกระทำไว้ก่อนเสด็จปรินิพพาน ต่อมาหลังจากถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้ว พระอินทร์ก็อัญเชิญพระเขี้ยวแก้วขึ้นไปประดิษฐานไว้ในเจดีย์จุฬามณีอีก ความสำคัญของเจดีย์จุฬามณีจึงอาจเป็นคติความเชื่อที่ช่างโบราณถ่ายทอดมาเป็นศูนย์กลางแห่งความศักดิ์สิทธิ์ คือ พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นประธานหรือศูนย์กลางของวัดและของเมืองด้วย.

พระราชยาน

ยานพาหนะประเภทมีคานหามสำหรับพระมหา

กษัตริย์ทรงหรือประทับ ลักษณะเป็นแท่นเรียบสำหรับประทับราบหรือแท่นฐานสำหรับประทับห้อยพระบาท มีทั้งที่มีหลังคาและไม่มีหลังคา ส่วนใหญ่มักทำด้วยไม้ ประดับตกแต่งให้งดงามด้วยการแกะสลัก ลงรักปิดทองประดับกระจก ถมหรือลงยา เป็นต้น พระราชยานเคลื่อนที่โดยมีเจ้านักงานแบกหาม ใช้ในการเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนแห่และในการเชิญพระโกศพระบรมศพ พระราชยานบางองค์ปรกติเป็นพระที่นั่งซึ่งใช้เป็นพระราชบัลลังก์ แต่มีห้วงและคานสำหรับใช้เป็นพระราชยานด้วย เช่น พระที่นั่งราชยานพุดตานทอง

หลักฐานซึ่งแสดงว่าพระราชยานมิใช่มาตั้งแต่สมัยลพบุรีเห็นได้จากภาพศิลาจำหลักบนทับหลังของปราสาทหินพิมาย ในสมัยอยุธยาปรากฏหลักฐานในกฎมณเฑียรบาล พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน พระราชพงศาวดาร ตลอดจนจดหมายเหตุซึ่งชาวต่างประเทศเขียนไว้ เช่น มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ ที่กล่าวถึงเรื่องพระราชยานคานหามไว้ด้วย สรุปได้ว่า พระราชยานมิใช่ในงานพระราชพิธีและในการเสด็จพระราชดำเนิน มีการแบ่งชั้นและประเภทของพระราชยานสำหรับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ในสมัยรัตนโกสินทร์มีการสร้างพระราชยานขึ้นใช้หลายองค์ เช่น พระยานมาศสามลำคาน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น เพื่อใช้อัญเชิญพระโกศพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นครั้งแรก และยังใช้เป็นพระราชยานมาจนปัจจุบัน

พระยาเทวาริราช (หม่อมราชวงศ์ ไบย์ มาลากุล) สมุหพระราชพิธีในสมัยก่อน ได้กล่าวไว้ในเรื่องราชูปโภคและเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศพระมหากษัตริย์ว่า พระราชยานมี ๙ องค์ มีชื่อและลักษณะแตกต่างกันดังนี้

๑. พระยานมาศ เป็นแท่นสี่เหลี่ยมสำหรับประทับราบ มีกงและพนักพิง มีคานหามคู่และแอกหน้าหลัง มีเชือกหุ้มผ้าผูกแอกไปคล้องกับลูกไม้ ใช้คนหาม ๘ คน ตัวพระราชยานทำด้วยไม้แกะสลัก ลงรักปิดทอง

๒. พระราชยานถม ลักษณะเช่นเดียวกับพระยานมาศ มีกระจังปฏิญาณทองคำลงยาราชาชาติประดับ ทำด้วยไม้หุ้มเงินลงถมยาทาทอง พระราชยานองค์นี้ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย ณ นคร) สร้างถวายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓. พระราชยานงา ลักษณะเช่นเดียวกับพระราชยานถม โครงเป็นไม้หุ้มด้วยงาช้างแกะสลักลวดลายทั้งองค์เป็นที่ยกย่องว่างดงามมาก กระจังปฏิญาณที่ประดับมีลายเทพนมอยู่ตรงกลาง พระราชยานองค์นี้ กรมหมื่นปราบปรบักษ์ (พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรจรัสวงศ์) สร้างขึ้นถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๔. พระราชยานทองลงยา ลักษณะเช่นเดียวกับพระราชยานถม ทำด้วยไม้หุ้มทองลงยา พระราชยานองค์นี้ พระรัตนโกษาเป็นผู้สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๕. พระราชยานกง เป็นแท่นฐานสี่เหลี่ยมสำหรับประทับห้อยพระบาท มีกงและพนักพิง มีคานหามคู่กับแอกและลูกไม้ ใช้คนหาม ๘ คน

ตัวพระราชยานทำด้วยไม้แกะสลักลงรักปิดทองประดับรูปครุฑและกระจังปฏิญาณ พระราชยานองค์นี้ใช้ทรงเวลาปรกติ (ไม่ใช้ในพระราชพิธี)

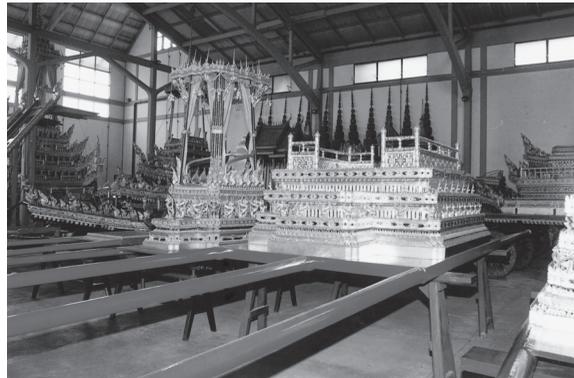
๖. พระยานมาศสามลำคาน เป็นพระราชยานขนาดใหญ่ มีคานหาม ๓ คาน ใช้คนหาม ๖๐ คน ลักษณะเป็นแท่นฐานย่อมุม ด้านหน้าและด้านหลังทำเป็นเก็จ ฐานชั้นล่างเป็นฐานสิงห์ ชั้นถัดขึ้นไปประดับด้วยรูปครุฑและรูปเทพนมตามลำดับ ชั้นบนสุดทำเป็นพนักโดยรอบเว้นช่องตรงเก็จทั้งด้านหน้าและด้านหลังไว้สำหรับเจ้าพนักงานภูษามาลานั่งประคองพระโกศพระบรมศพ พระราชยานองค์นี้ทำด้วยไม้แกะสลักลงรักปิดทองประดับกระจก ใช้เชิญพระโกศพระบรมศพ

๗. พระที่นั่งราชยานพุดตานถม เป็นแท่นฐานที่สร้างขึ้นสำหรับเป็นพระราชอาสน์ในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แต่มีท่วงและคานหามสำหรับใช้เป็นพระราชยานในการเสด็จพระราชดำเนินด้วยตัวพระราชยานทำด้วยไม้หุ้มเงิน สลักลายพุดตานลงถมยาทาทอง พระราชยานองค์นี้พระยาเพชรพิชัย (จิ้น) บิดาพระรัตนโกษา เป็นผู้สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๘. พระที่นั่งราชยานพุดตานทอง เป็นแท่นฐานที่สร้างขึ้นสำหรับเป็นพระที่นั่งพุดตานกาญจนสิงหาสน์ ทอดเหนือพระราชบัลลังก์ภายใต้้นพญาลมहाเศวตฉัตร ใช้เป็นพระราชอาสน์สำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จออกประทับในงานพระราชพิธีสำคัญ ๆ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก มีท่วงและคานหามสำหรับใช้เป็นพระราชยานในการเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารคด้วย พระราชยานองค์นี้ลักษณะ

พระยานมาศ

พระยานมาศสามลำคาน

พระที่นั่งราชยานพุดตานถม

พระที่นั่งราเชนทรยาน

คล้ายพระราชยานกง แต่มีใบปรีอประดับ ๒ ข้าง มีรูปเทพนมและรูปครุฑประดับ ๒ ชั้น ทำด้วยไม้ แกะสลักหุ้มทอง สลักลายพุดตาน เวลาแต่งเป็น พระราชยานมีแอกผูกติดกับคานทั้งหน้าและหลัง ที่แอกผูกลูกไม้สำหรับหามทั้งชายและขวา หน้าหลัง มีคนหามขึ้นบ่าประจำที่คานและที่ลูกไม้ ใช้คน หาม ๑๖ คน

๙. พระที่นั่งราชนทรยาน เป็นพระราชยานขนาดใหญ่ทรงบุษบกย่อมุม มีคานหาม ๔ คาน ใช้คนหาม ๕๖ คน ลักษณะเป็นแท่นฐาน สำหรับประทับห้อยพระบาท ชั้นล่างเป็นฐานสิงห์ ด้านหน้าทำเป็นเก็จ ชั้นถัดขึ้นไปประดับด้วยรูป ครุฑขุดนาค ชั้นบนสุดประดับกระจังปฏิญาณที่มี ลายเทพนมอยู่ตรงกลาง มีกงและพนักพิง ตัวพระ ราชยานทำด้วยไม้แกะสลักลงรักปิดทอง ประดับ กระจังทอง

พระราชยานองค์นี้สร้างขึ้นในรัชสมัยพระ บาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ใช้สำหรับ พระมหากษัตริย์ทรงเวลาเสด็จพระราชดำเนินโดย ขบวนแห่ที่เรียกว่า *ขบวนสี่สาย* เช่น เสด็จพระ ราชดำเนินไปถวายสักการะพระพุทธรูปหามณิรัตน์- ปฏิมากรที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในงานพระ ราชพิธีบรมราชาภิเษก นอกจากนี้ยังใช้เชิญพระ โทศพระบรมอัฐิจากพระเมรุมาศท้องสนามหลวง เข้าสู่พระบรมมหาราชวังด้วย.

พระสยามเทวาธิราช

เทพดาผู้รักษาคุ้มครองประเทศไทย สร้างขึ้นใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย ทรงพระราชดำริว่าเมืองไทยได้ผ่านพ้นวิกฤตการณ์

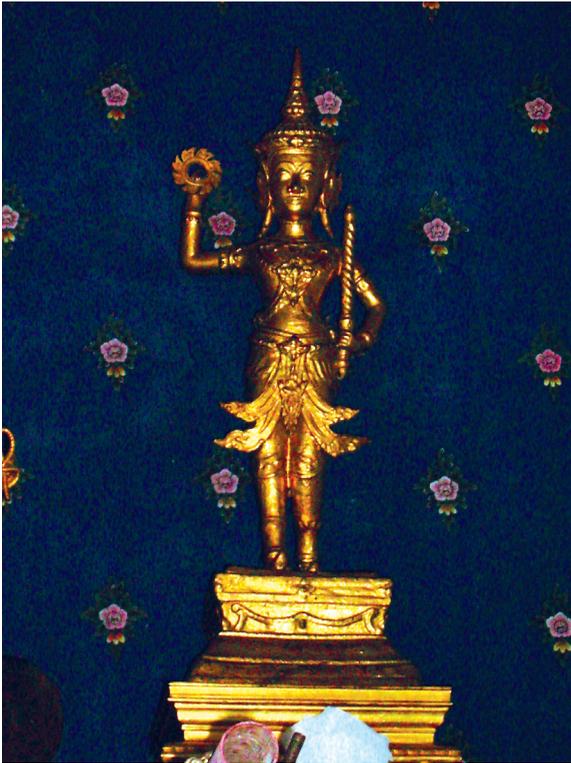
มาหลายครั้งหลายหนน่าจะมีเทพดาองค์ใดองค์ หนึ่งคุ้มครอง จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้า ประดิษฐ์วรการ (หม่อมเจ้าดิศ ในกรมหมื่นนครศ ทรวิรักษ์) ซึ่งขณะนั้นทรงเป็นเจ้าของช่างหล่อทรง บันแบบเป็นเทวดาทรงเครื่องประดับยืน พระหัตถ์ ขวาทือพระแสงขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายทรงยกขึ้น เสมอพระอุระในท่าประทานพร สูง ๔ นิ้ว แล้ว หล่อด้วยทองคำทั้งองค์ ประดิษฐานไว้ในพระวิมาน ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณในพระบรมมหาราชวัง แล้วโปรดให้จัดเครื่องสังเวททุกวันอังคารและวัน เสาร์.

พระสยามเทวาธิราช

พระเสื้อเมือง

รูปเทพารักษ์ผู้รักษาพระนคร เชื่อกันว่ามีหน้าที่ คุ้มครองป้องกันทางบกทางน้ำคุ้มกำลังไพร่พล รักษาบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ชื่อพระเสื้อเมือง สันนิษฐานกันว่าจะมาจากคำว่า *พระเสื้อเมือง*

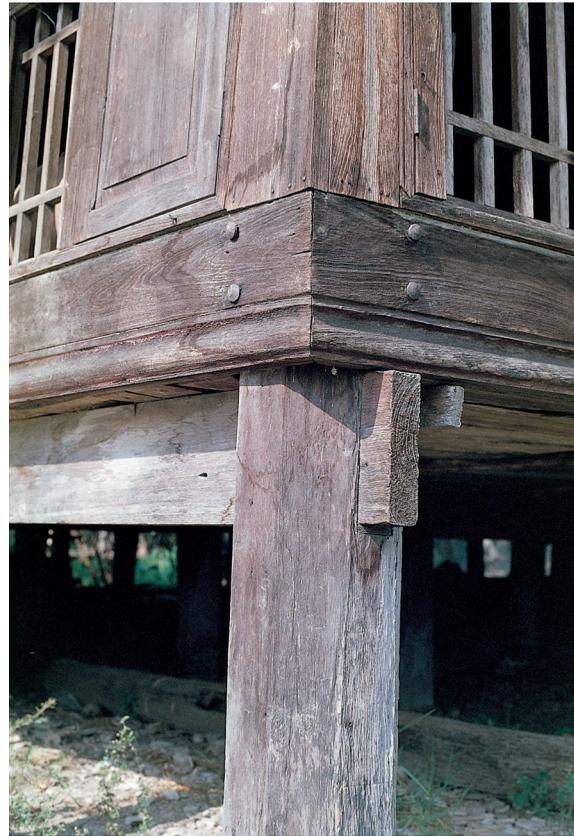

พระเสื้อเมืองประดิษฐานอยู่ที่ศาลหลักเมือง
กรุงเทพมหานคร

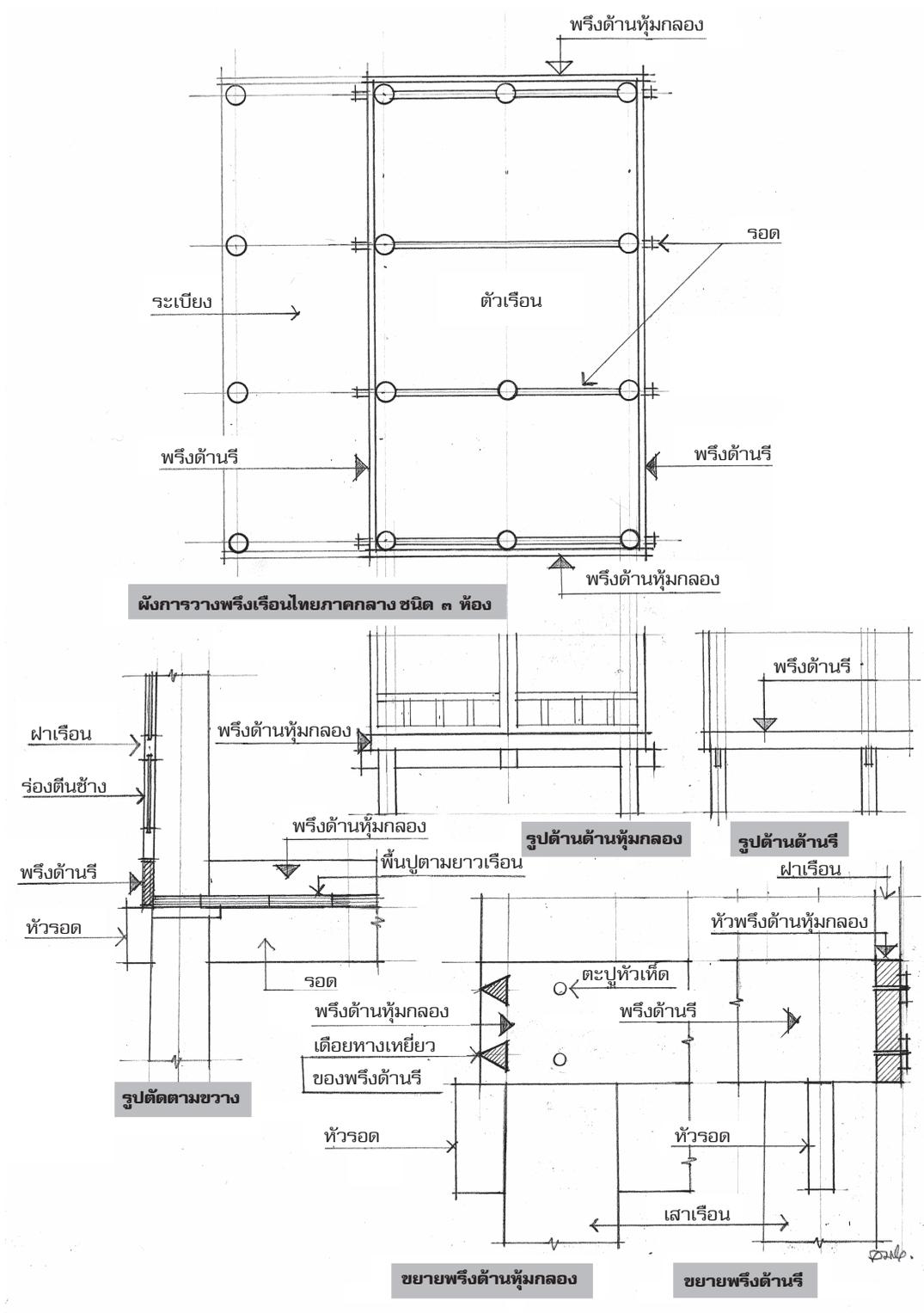
รูปประติมากรรมพระเสื้อเมืองที่ศาลหลักเมือง กรุงเทพมหานคร ลักษณะเป็นรูปเทพารักษ์ มีแท่นรองหล่อด้วยสัมฤทธิ์ปิดทอง สูง ๙๓ เซนติเมตร ฝีมือช่างสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระเศียรทรงมงกุฎ พระหัตถ์ซ้ายทรงพระคทา (กระบอง) และเท้าที่ปั้นพระรองค์ พระหัตถ์ขวายกชูขึ้นเสมอพระนลาฏทรงวัตถุอย่างหนึ่งซึ่งได้หักหายไป ในการปรับปรุงศาลหลักเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ ได้ซ่อมบูรณะรูปพระเสื้อเมือง รวมทั้งออกแบบวัตถุที่ทรงให้เหมาะสมกับหน้าที่ คือให้พระหัตถ์ขวาทรงจักร ใช้เป็นเทพอาวุธสำหรับสังหารผู้ประพฤติน่ากลัว.

พริ้ง

โครงสร้างของเรือนไทยภาคกลาง ทำด้วยไม้สัก ขนาดประมาณ ๕ x ๒๐ เซนติเมตร ความยาวของพริ้งขึ้นอยู่กับขนาดความกว้างยาวของตัวเรือน พริ้งทำหน้าที่รัดเสาเรือนส่วนที่ติดกับพื้นเรือนทั้ง ๔ ด้านให้อยู่ในพื้นที่ตามที่กำหนด และรองรับฝาเรือนทั้ง ๔ ด้านด้วย พริ้งที่อยู่ด้านยาวของตัวเรือน จะวางอยู่บนปลายรอดที่ยื่นเลยเสาออกมา โดยส่วนปลายยึดติดอยู่กับส่วนปลายของพริ้งที่อยู่ด้านกว้างของตัวเรือนด้วยเดือยหางเหยี่ยว และเพื่อความมั่นคงจะตอกตะปูหัวเห็ดยึดพริ้งทุกด้านกับเสาทุกต้นยกเว้นเสาดั้ง พริ้งด้านยาวของตัวเรือน

พริ้งของเรือนไทยภาคกลาง

พริ้ง

นอกจากจะรองรับฝ่าเรือนแล้วยังทำหน้าที่รับน้ำหนักจากราด้วย.

พลแบก

รูปยักษ์ มาร ลิง กระบี่ ครุฑ เทวดา เป็นต้น ทำท่าแบกลึงที่มีน้ำหนักมาก ด้วยลีลาต่าง ๆ อย่างทะมัดทะแมงและแข็งแรง มักปรากฏเป็นภาพเขียนระบายสี ภาพลายรดน้ำ รูปปูนปั้น รูปหล่อโลหะ และรูปแกะสลัก

พลแบกเข้าใจว่ามีที่มาจากรูปคนแคะแบกซึ่งประดับศาสนสถานในสมัยอินเดียโบราณ ช่างไทยคงได้แบบอย่างมาปรับปรุงและสร้างขึ้นเพื่อประดับปูชนียสถาน โดยโยงให้เข้ากับคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางของจักรวาล มีการทำรูปพลแบกไว้ที่ส่วนล่างหรือที่ชั้นต่าง ๆ ของฐานเจดีย์ อุโบสถ หรือวิหาร ซึ่งหมายถึงเชิงเขาพระสุเมรุ ตัวอย่างเช่น รูปยักษ์แบกลึงแบกที่ฐานทวารบาลหลังบานประตูพระอุโบสถและพระวิหารโดยทั่วไป รูปมารแบกสลักกระบี่แบกที่ฐานพระเจดีย์ทองหน้าปราสาทพระเทพบิดรในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร รูปครุฑแบกประดับหอรระฆังวัดพระยาทำ กรุงเทพมหานคร รูปสิงห์แบกที่ฐานรองรับพระแท่นมณีคศิลาบาตรในพิพิธภัณฑวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร รูปเทพแบกที่ชั้นอัสดงพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม กรุงเทพมหานคร รูปคนแคะแบกประดับฐานโบราณสถานเขาค้างในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์.

พลสิงห์

พนักบันไดทึบของอุโบสถ วิหาร พระที่นั่ง ปราสาทหรือมณฑป ก่อด้วยอิฐถือปูน มักทำเป็นรูปโค้งมนซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะไดมาจากลักษณะโค้งของหลังสิงห์เวลาหมอบ โดยทั่วไปมีชั้นบันไดไม่เกิน ๑๐ ชั้น ตรงปลายพนักทั้ง ๒ ข้างประดับตกแต่งด้วยหัวเม็ดทรงมณฑปหรืออื่น ๆ เช่น รูปสิงห์ตัวเล็ก บางแห่งพนักบันไดทำเป็นรูปพญานาคทอดตัวแผ่พังพาน มีเศียรเป็นนาคหรือมนุษย์เรียกว่า นาคพลสิงห์ ถ้ามีรูปยักษ์ปั้นหรือหล่อยืนถือกระบอง

พลสิงห์ที่บันไดปราสาทพระเทพบิดร
ในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

ประกอบด้วย ยักษ์นั้นเรียกว่า *ยักษ์พลสิงห์* เช่น ที่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง พนักงานไดพระอุโบสถเป็นพลสิงห์ประดับด้วยหัว เม็ดทรงมันต์ พนักงานไดพระมณฑปเป็นนาคพลสิงห์ที่มีเศียรเป็นนาคและมียักษ์พลสิงห์ประกอบอยู่ด้วย พนักงานไดปราสาทพระเทพบิดรเป็นนาคพลสิงห์ที่มีเศียรเป็นมนุษย์.

พลับพลา

อาคารสถาปัตยกรรมไทยแบบตรีมุขและจัตุรมุข มีทั้งชนิดโถงและชนิดที่มีฝากันโดยรอบ สำหรับพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์เสด็จประทับในพระราชพิธีสำคัญ ๆ หรือทรงใช้เป็นที่พักผ่อนส่วนพระองค์ สร้างขึ้นอย่างถาวรและอย่างชั่วคราว มีชื่อเรียกตามลักษณะ ประโยชน์ใช้สอย และที่มีชื่อเป็นพระที่นั่งก็มี เช่น พระที่นั่งสัตตลาภิรมย์ เป็นพลับพลาที่ประทับพักผ่อนตามพระราชอัธยาศัย สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๖

พลับพลาที่สร้างขึ้นอย่างถาวร ได้แก่

๑. **พลับพลาเปลื้องเครื่อง** เป็นอาคารที่พระมหากษัตริย์เสด็จประทับเพื่อทรงเปลื้องเครื่องทรงในพระราชพิธี ตัวอย่างพลับพลาเปลื้องเครื่อง เช่น

พระที่นั่งดุสิตลาภิรมย์ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ ตั้งอยู่ข้างพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย-มโหฬรายพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง เดิมเป็นพลับพลาโถง มีเกยพระคชาธาร ปัจจุบันมีผนังประตู หน้าต่าง เป็นกระจก ใช้ในการเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตรา งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ ตั้งอยู่ชิดกำแพงแก้วของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง เป็นพลับพลาโถง มีเกยพระราชยาน สร้างเป็นแบบปราสาทจัตุรมุข เป็นเครื่องไม้ทั้งองค์ นอกจากเป็นพลับพลาเปลื้องเครื่องแล้วยังใช้เป็นที่สำหรับประทับพระราชยานและรับส่งเสด็จอีกด้วย พระที่นั่งองค์นี้มีรูปทรงสวยงามได้สัดส่วน และฝีมือการสร้างก็ประณีตงดงาม จึงมีการสร้างจำลองขึ้นและนำออกแสดงในงานต่าง ๆ เช่น ในงานมหกรรมนานาชาติ ณ กรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยียม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑

นอกจากนี้ยังมีพลับพลาเปลื้องเครื่องซึ่งสร้างขึ้นไว้ตามวัดต่าง ๆ ส่วนมากเป็นอาคารขนาดย่อม มีเกยพระราชยาน ตกแต่งประดับประดาอย่างประณีตงดงาม เช่น พลับพลาแบบมีผนังโดยรอบอยู่ที่วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม และวัดบวรนิเวศวิหาร พลับพลาโถงที่วัดมหรณพาราม กรุงเทพมหานคร

๒. พลับพลาที่ใช้ในงานพิธี เช่น

พลับพลามหาเจษฎาบดินทร์ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลปัจจุบัน ตั้งอยู่เชิงสะพานผ่านฟ้าลีลาศ ถนนราชดำเนินกลาง ใช้เป็นที่ต้อนรับพระราชอาคันตุกะและประมุขต่างประเทศที่มาเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการ

พลับพลาอิศริยาภรณ์ ใช้เป็นที่ประทับในการเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดเทพศิรินทราวาส

พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ซึ่งเรียกกันเป็นสามัญว่า **พระที่นั่งพลับพลาสูง** ตั้งอยู่ตรง

พลับพลามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ถนนราชดำเนินกลาง กรุงเทพมหานคร

ข้ามพระราชวังสราญรมย์ ถนนสนามไชย พระที่นั่งนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ เพื่อใช้เป็นที่เสด็จออกประทับทอดพระเนตรกระบวนแห่ในพระราชพิธีต่าง ๆ

พลับพลาที่สร้างขึ้นเป็นการชั่วคราว ได้แก่

๑. พลับพลาแยก เป็นพลับพลาที่สร้างยกพื้นสูงจากระดับพื้นดินพอสมควร หลังจากเสร็จการใช้งานแล้วมักหรือส่วนประกอบออกเก็บรักษาไว้เพื่อนำมาใช้งานใหม่ได้ ดังตัวอย่างพลับพลาแยกที่

พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

สร้างอยู่ด้านหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ถนนสนามไชย ใช้สำหรับเสด็จประทับส่งพระบรมศพขึ้นพระมหาพิชัยราชรถ ส่วนที่สร้างไว้ ณ ท้องสนามหลวง ใช้สำหรับเสด็จประทับรับพระบรมศพสู่พระยานมาศ เช่น ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี นอกจากนี้พลับพลาแยกยังใช้ในพิธีอื่น ๆ ด้วย เช่น พิธีพระราชทานธงประจำกองแก้เสื้อป่า ณ ท้องสนามหลวง เมื่อ ร.ศ. ๑๓๐ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พิธีสวนสนามของเหล่าทหารราชวัลลภรักษาพระองค์ที่บริเวณลานพระบรมรูปทรงม้า ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน

๒. พลับพลาพิธี สร้างขึ้นสำหรับเสด็จประทับในการประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น

พระที่นั่งชัยมงคลภิเษก เป็นพลับพลาโถงแบบจัตุรมุข ยอดปราสาท สร้างในสมัยรัชกาลปัจจุบัน ตั้งอยู่ ณ ท้องสนามหลวง สำหรับเป็นที่เสด็จออกมหาสมาคมรับคำถวายพระพรชัยมงคลดอกไม้ธูปเทียนแพ และน้ำพระพุทธมนต์ศักดิ์สิทธิ์จากพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และพลสกนิกรทุกหมู่เหล่าในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐

พระที่นั่งกาญจนาภิเษก เป็นพลับพลาโถงแบบจัตุรมุข ยอดปราสาท สร้างในสมัยรัชกาลปัจจุบัน ใช้สำหรับประกอบพระราชพิธีกาญจนาภิเษก เมื่อทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี

๓. พระที่นั่งทรงธรรม สำหรับเสด็จประทับทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในงานออกพระเมรุ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของพระเมรุ.

พะเนียง, ลาย

ลายที่มีลักษณะดั่งต้นดอกไม้ไฟที่แตกปะทุพวยพุ่งออกจากใจกลางแล้วกระจายออกไปโดยรอบเป็นช่องงาม ต้นลายอยู่ใจกลาง กิ่งก้านและตัวลายแผ่กระจายออกไปทางซ้ายและขวา ในส่วนที่เป็นดวงไฟซึ่งเป็นเสมือนดอกไม้ประดิษฐ์เป็นรูปใบเทศเต็มตัวเกาะกันเป็นช่องเล็กใหญ่สลับกันโดยเรียงออกมาจากต้นลาย มีก้านชูช้อยย้อยลงเช่นเดียวกัน ลายพะเนียงในงานจิตรกรรมมีไม่มากนัก เท่าที่ปรากฏเป็นลายรดน้ำประดับหีบพระธรรมโบราณใบหนึ่ง

ลายพะเนียง

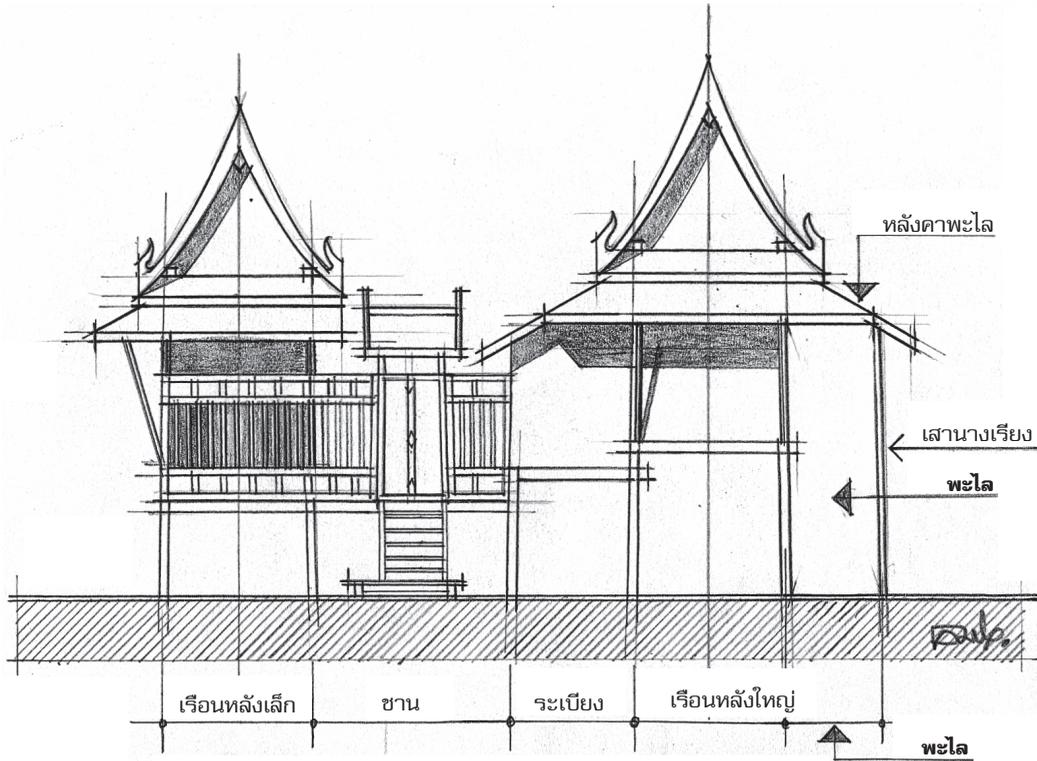
นับเป็นความคิดสร้างสรรค์ของช่างไทยที่คิดประดิษฐ์ลายต่าง ๆ อย่างหลากหลายด้วยมีเวลาสืบทอดและสร้างเสริมอยู่ช้านาน ช่างไทยหลายคนสันนิษฐานว่า ลายนี้น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายต่อกับสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพราะเป็นระยะที่มีการสร้างสรรค์ลายไทยกันมาก.

พะไล, พาไล

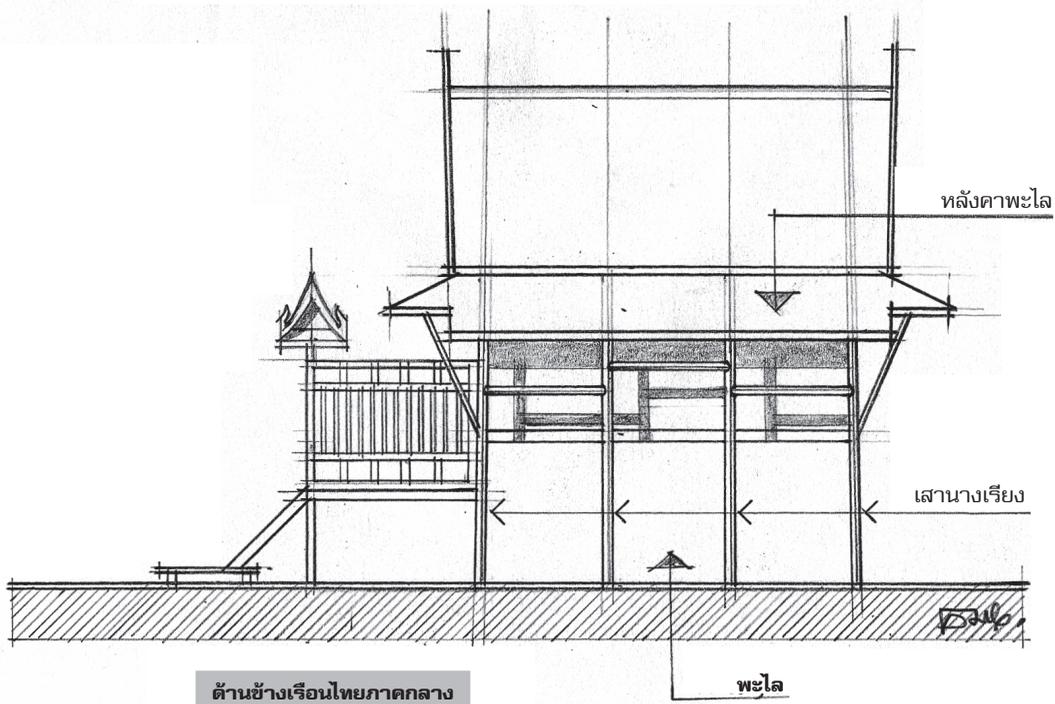
ส่วนหนึ่งของอาคาร ลักษณะเป็นหลังคาที่มีเสารองรับ ใช้ป้องกันแดดฝน มีหลายลักษณะ ได้แก่ พะไลด้านตรงข้ามกับระเบียงของเรือนไทยภาคกลาง โดยมีเสานางเรียงรองรับหลังคา พะไลด้านสกัดหัวท้ายที่มีพื้นระดับเดียวกับระเบียง พะไลแบบนี้ช่างบางคนเรียกว่า *โป่งโจ้ง* พะไล ๒ ช้าง ซ้ายขวาของวิหารหรืออุโบสถ เช่น พะไลของพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

พะอง

บันไดชนิดหนึ่ง ส่วนมากใช้ในการปีนขึ้นลงต้นไม้สูง เช่น ต้นมะพร้าว ต้นตาล พะองนี้จะใช้ไม้ไผ่ลำเดียวทำหน้าที่เป็นแม่บันได มีทั้งชนิดเจาะและชนิดใช้แขนงเป็นขั้น ชนิดเจาะจะเจาะทะลุเป็นระยะ ๆ โดยมีระยะห่างเท่าที่คนสามารถก้าวขึ้นลงทีละขั้น แล้วใส่ชั้นบันไดหรือที่เรียกว่าขั้นพะอง ในการเจาะนี้จะเจาะเป็นรูปกลมหรือเหลี่ยมขึ้นอยู่กับไม้แต่ละชนิดที่นำมาทำเป็นขั้น และเจาะให้อยู่เหนือข้อของไม้ไผ่เพื่อความแข็งแรงคงทนต่อดินฟ้าอากาศและน้ำหนักกดของการก้าวขึ้นหรือลง ส่วนชนิดใช้แขนงเป็นขั้นนั้นจะตัดแขนงของแต่ละปล้องให้มีความยาวพอวางเท้าได้ ฉะนั้น

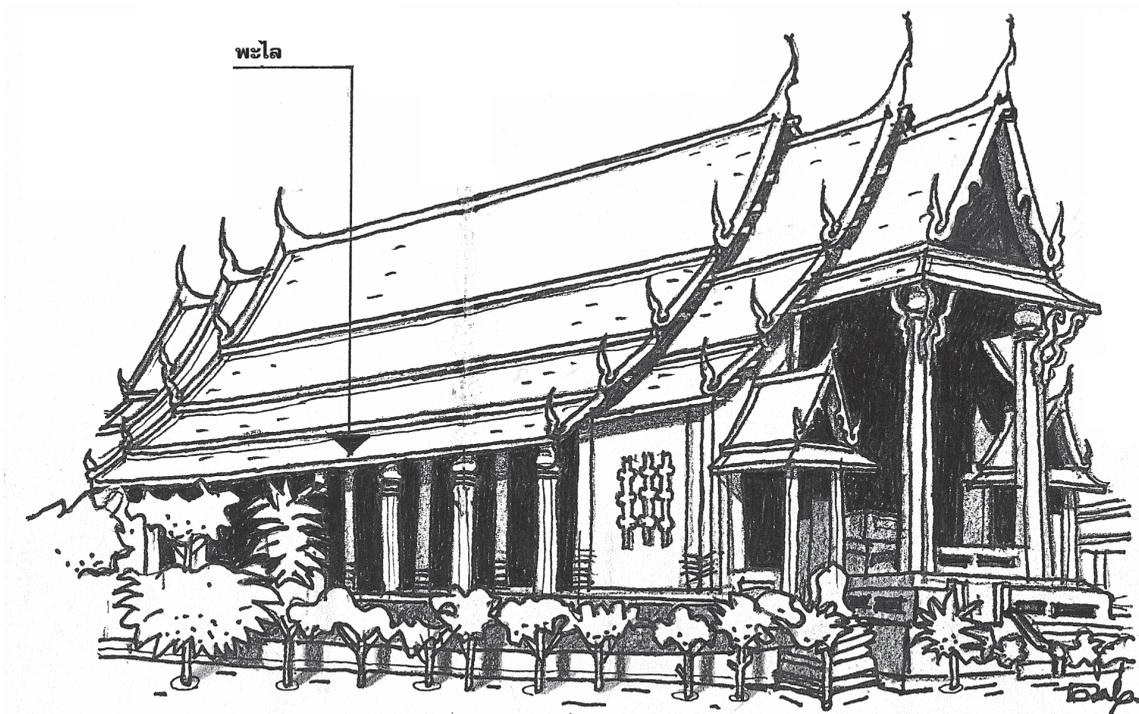
ด้านหน้าเรือนไทยภาคกลางชนิด ๓ ห้อง

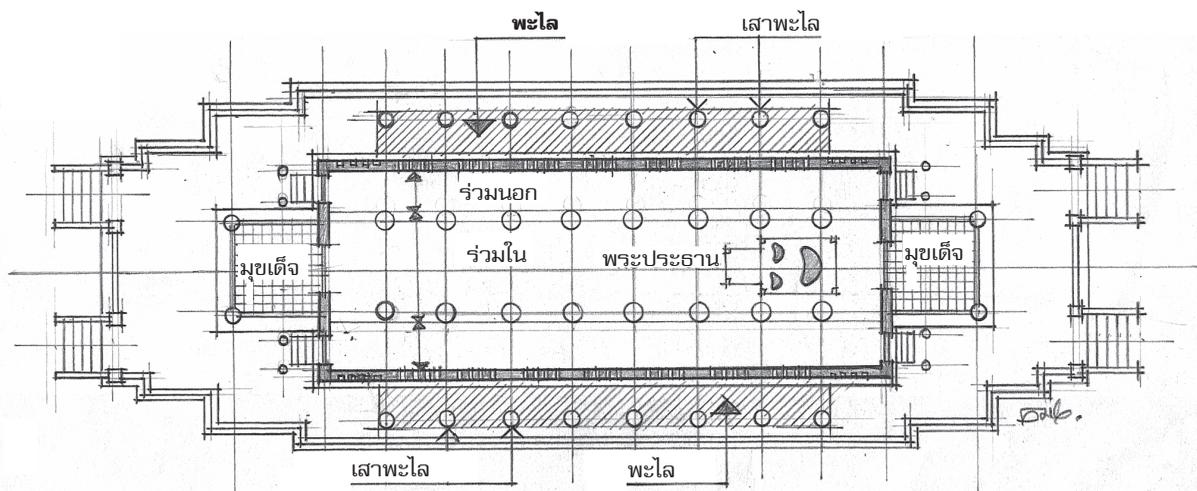
ด้านข้างเรือนไทยภาคกลาง

พะไลของเรือนไทยภาคกลาง

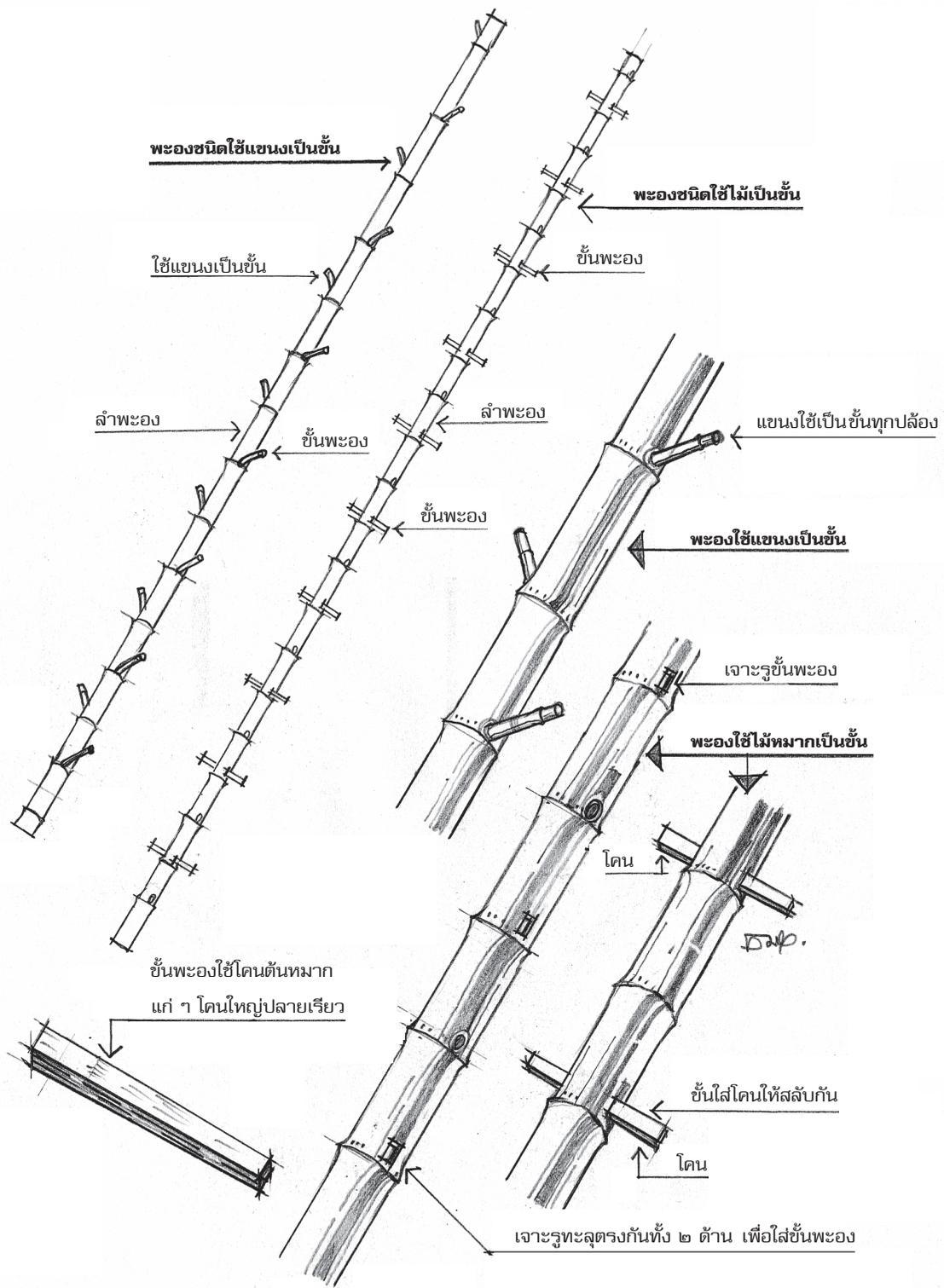

พระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผังพื้นพระอุโบสถมีพะไล ๒ ชั้น

พะอง

ระยะของชั้นจะไม่เท่ากันตลอดเนื่องจากความถี่ห่างของปล้องตามธรรมชาติ.

พัตดอกไม้

งานจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนเป็นรูปทรงคล้ายพัตยศของพระราชอาณา ประกอบด้วยพุ่มดอกไม้ใบไม้ และมีด้ามยาว เขียนสลักคั่นระหว่างเทพแต่ละองค์ที่เรียกว่า เทพชุมนุม อยู่ตอนบนของผนังภายในอุโบสถหรือวิหาร.

พานแว่นฟ้า

พานที่ซ้อนกัน ๒ ชั้นเพื่อให้รูปทรงสูงขึ้น พานใบล่างมีปากกว้างทำด้วยไม้ ประดับมุกเป็นลายช่องกระจก เทพนม รวงผึ้ง เป็นต้น ส่วนพานใบบนเป็นพานทรงสูงย่อมุม ประดับเป็นลวดลายต่าง ๆ

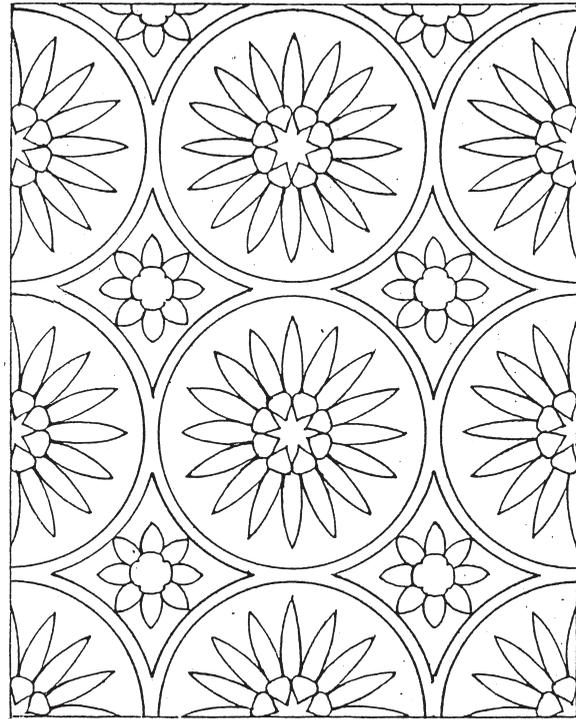
นอกจากที่ประดับมุกแล้วยังอาจทำด้วยโลหะ กะไหล่ทอง จำหลักลาย และลงยาสีก็มี.

พิกุลทอง, ลาย

ลายไทยแบบหนึ่ง ที่ประดิษฐ์ลงในกรอบรูปวงกลม ซึ่งวางเรียงต่อเนื่องกันไปจนเต็มพื้นที่ ในวงกลมเหล่านั้นจะบรรจุลายดอกพิกุลขนาดใหญ่ ส่วนพื้นที่ว่างซึ่งเกิดจากวงกลมสัมผัสกันบรรจุลายดอกพิกุลขนาดเล็ก ทำให้เกิดเป็นลายพิกุลทอง.

พุก

๑. ไม้ที่ประกบไว้สำหรับรองรับสิ่งต่าง ๆ เช่น รอด ตง จันทัน แปะ แผงแรได้ลายอุดปีกนกมีทั้งที่เป็นสามเหลี่ยมมุมฉาก สามเหลี่ยมที่มีบารองรับหรือรูปอื่น ๆ พุกรูปสามเหลี่ยมมุมฉากจะมีด้าน

ลายพิกุลทอง

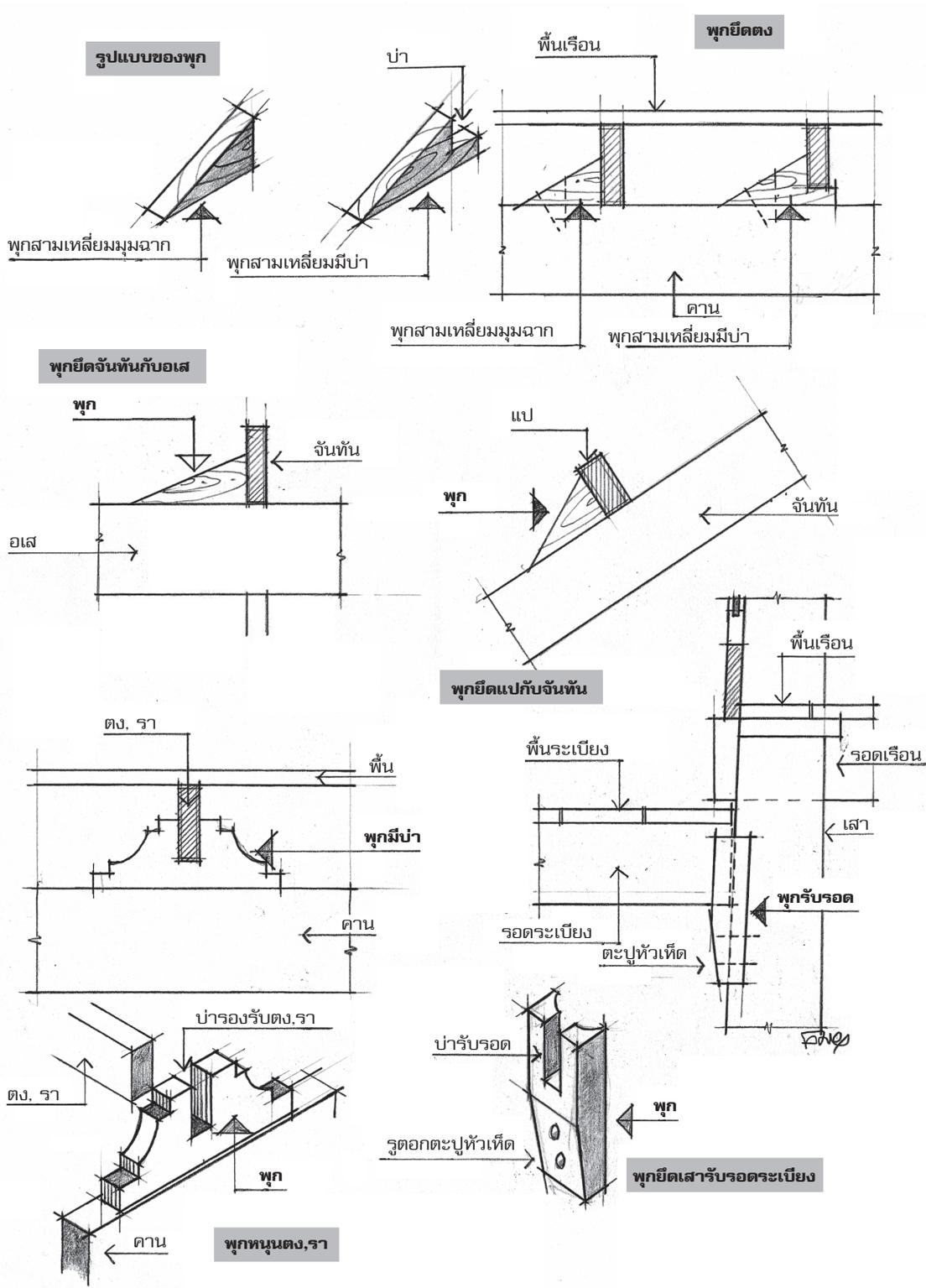
มุมแหลมแคบมากเพื่อให้มีเนื้อที่สำหรับตอกตะปูยึดกับบ่อเส จันทัน หรืออกไก่ได้สะดวก

พุกมีรูปร่างลักษณะและที่ใช้แตกต่างกัน ดังนี้

ก. พุกที่ไม่มีบ่า ใช้ยึดระหว่างอเสกับจันทัน อกไก่กับจันทัน จันทันกับแป และยึดแม่บันไดกับชั้นบันได เป็นต้น

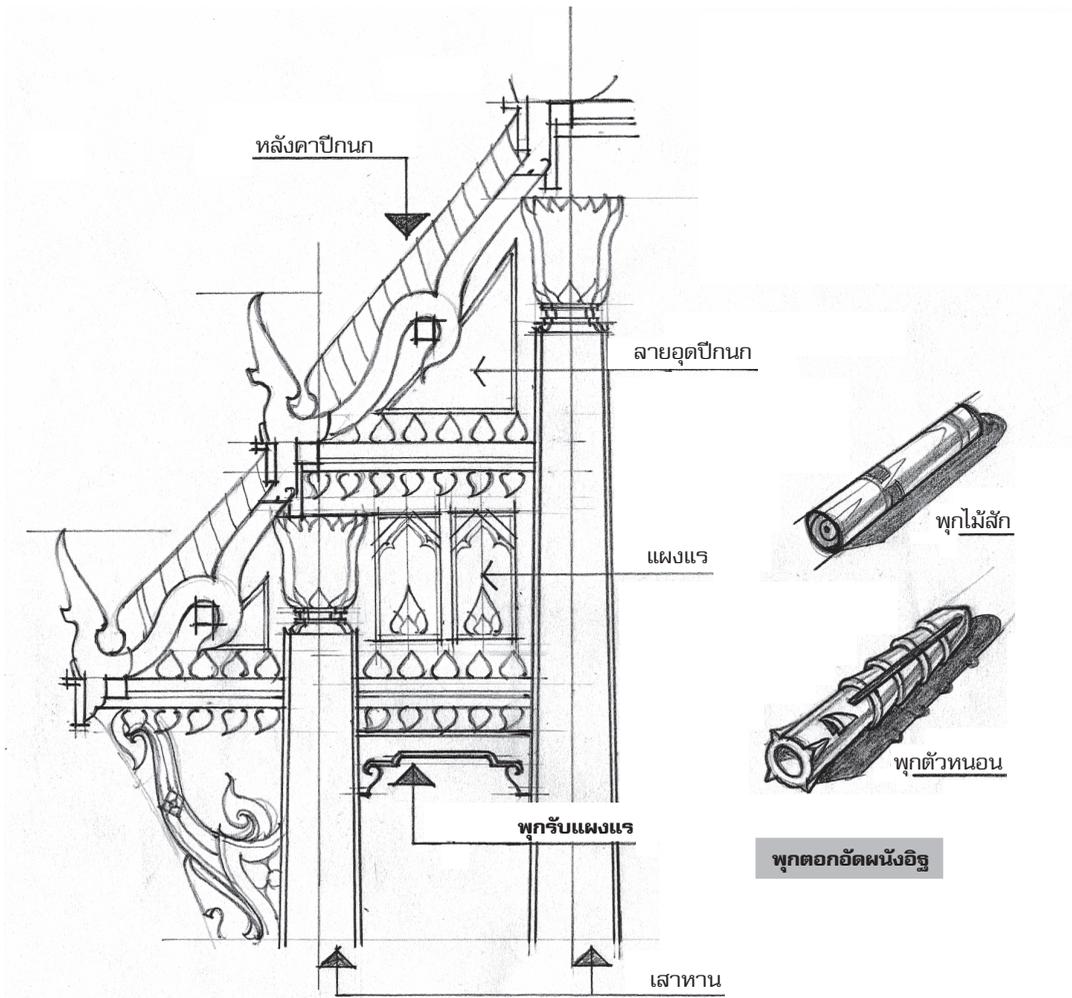
ข. พุกที่มีบ่า ใช้ประกบและรองรับ เช่น ในการเสริมหรือหนุนจันทัน ตง หรือแป ให้ได้ระเบียบเดียวกับจันทัน ตง หรือแปตัวอื่น หรือพุกที่รองรับรอดหรือราที่เสริมเพิ่มเพื่อรับพื้นของเรือนกุฎิ ศาลาการเปรียญ ในงานสถาปัตยกรรมไทย

ในการลดพื้นระเบียงของเรือนไทยภาคกลางบางหลังจะไม่เจาะเสาเพื่อร้อยรอดของระเบียง เนื่องจากรูที่เจาะจะไถลกับรูของรอดเรือน

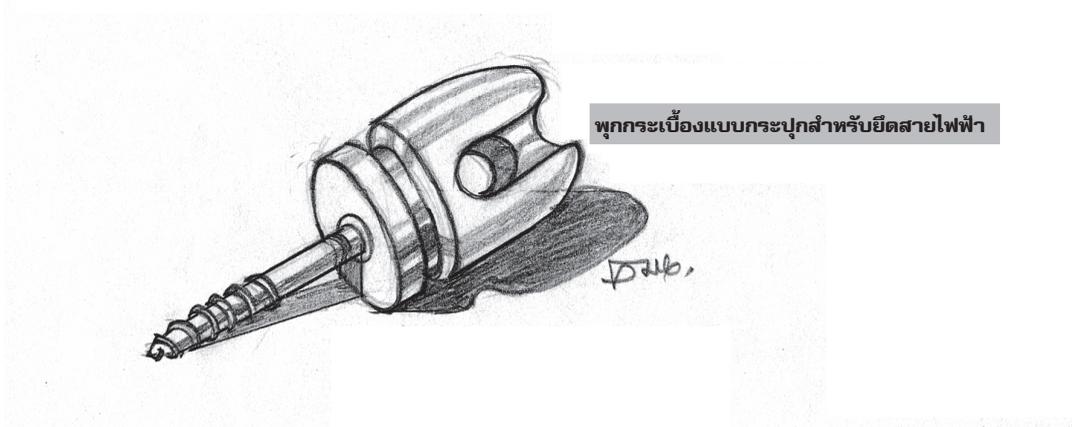

พุกไม้

พุกรับแผงแรใต้ลายอุตปีกนกโบสถ์และวิหาร

ทำให้ความแข็งแรงทนทานน้อยลง ช่างปลูกเรือนโบราณจึงทำพุกยึดอยู่กับเสาเพื่อรองรับยอดของระเบียง ซึ่งเป็นอีกวิธีหนึ่งของการลดพื้นระเบียง

ค. พุกลักษณะอื่น เช่น พุกที่ใช้รับแผงแร่ ได้ลายอุดปีกนกของอุโบสถหรือวิหารที่เป็นอาคารไม้ ซึ่งต่อมาแม้จะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนหรืออาคารคอนกรีต ก็ยังยึดถือรูปแบบเดิมคือมีพุกรับตรงส่วนล่างของแผงแร่นี้ด้วย.

๒. ไม้ที่ใช้ดอกอัดเข้าไปในผนังอิฐก่อหรือส่วนโครงสร้างที่เป็นคอนกรีต เพื่อใช้ไม้เนื้อเป็นที่ยึดสำหรับดอกตะปูหรือไขตะปูควงซึ่งสะดวกและมีความมั่นคงมากกว่าดอกหรือไขของบนผนังหรือบนโครงสร้างโดยตรง ไม้ที่ใช้ทำพุกส่วนมากนิยมใช้ไม้สักเพราะเหลาให้เป็นแท่งกลมได้ง่าย นอกจากนั้นเนื้อของไม้สักยังมีคุณสมบัติยึดแน่นสนิทกับผนังหรือโครงสร้าง และยังดูตะปูที่ดอกหรือไขได้ดีอีกด้วย ขนาดของพุกจะใหญ่หรือเล็กขึ้นอยู่กับขนาดของตะปูที่ใช้ดอกหรือไข

วิธีดอกพุกต้องใช้ส่วนที่มีขนาดของดอกส่วนเล็กกว่าพุกเล็กน้อยเจาะผนังหรือส่วนโครงสร้างให้ลึกกว่าความยาวของตะปูไม่มากนัก เมื่อดอกพุกแน่นดีแล้วใช้สิ่วสกัดให้ขาดเสมอกับผิว หลังจากนั้นจึงดอกตะปูหรือไขตะปูควงเพื่อดำเนินการต่าง ๆ ต่อไป

ในปัจจุบันใช้พุกพลาสติกดอกแทนพุกไม้ เรียกว่า พุกตัวหนอน มีลักษณะผิวขรุขระและมีส่วนโคนผ่าแยกออกจากกันเล็กน้อยเพื่อให้ยึดติดแน่นกับผนังหรือโครงสร้างเมื่อไขตะปูควงเข้าไป พุกพลาสติกนี้ใช้เฉพาะตะปูควงเท่านั้น.

๓. เครื่องกระเบื้องที่ตรงกับฝาผนัง เสา หรือสิ่ง

อื่น ๆ เพื่อยึดสายไฟฟ้า และเป็นฉนวนระหว่างสายไฟกับสิ่งที่ตั้ง พุกกระเบื้องนี้มีหลายแบบ แบบที่เป็นชั้นกระเบื้องเล็กแบน ๒ ชั้น ประกบกัน เรียกว่า พุกประกบ แบบที่เป็นกระปุก ตรงกลางมีรูขนาดเล็กหรือใหญ่ขึ้นอยู่กับขนาดของพุก รูของพุกใช้สำหรับร้อยสายไฟ หรือใช้สายไฟทาบที่ตัวพุก แล้วใช้ลวดอะลูมิเนียมร้อยผ่านรูมัดสายไฟให้ติดกับพุก.

๔. หลักรั้วหรือ ท้ายเรือ และที่ท่าเทียบเรือ สำหรับพื้นเชือกผูกยึดเรือเมื่อจอด.

พุทธประวัติ, ภาพ

ภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติ ปรากฏในงานศิลปกรรมของไทยทั้งจิตรกรรมและประติมากรรม ซึ่งช่างไทยสร้างขึ้นจากความรู้ความสามารถอันสูงยิ่ง โดยต้องรู้เรื่องราวทางพระพุทธศาสนาและศิลปะเป็นอย่างดี แล้วนำเรื่องพุทธประวัติมาย่อ และยกเฉพาะตอนสำคัญซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป นำมาผูกประติมากรรมขึ้นอย่างมีแบบแผน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของตัวภาพแต่ละภาพ โดยเฉพาะภาพพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นประธานของเรื่องช่างจะสร้างเป็นภาพที่ผสมผสานระหว่างลักษณะสมจริงกับพุทธลักษณะอันเป็นอุดมคติ ระบุไว้ในคัมภีร์พุทธลักษณะ กับเน้นให้เห็นพุทธบารมี โดยช่างจะสร้างภาพให้มีกรอบประภามณฑลรอบพระวรกายหรือรอบพระเศียร หรือทำเป็นรัศมีรูปเปลวเหนือพระเศียร ส่วนตัวภาพอื่น ๆ ช่างจะทำให้มีรูปร่างลักษณะอย่างอุดมคติถึงสมจริงเช่นเดียวกัน โดยไม่แสดงอารมณ์หรือความรู้สึกทางใบหน้า แต่สื่อความหมายโดยแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ด้วย

กิริยาท่าทาง พร้อมทั้งองค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งมีความประสานกลมกลืนกันอย่างดี

ภาพพุทธประวัติที่ช่างผูกขึ้นนิยมจับเรื่องเป็นตอน ๆ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ ดังตัวอย่างภาพบางตอนต่อไปนี้

- ตอนอภิเษกพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายา เป็นภาพพระราชวังมีบายศรีตั้งอยู่ตรงกลางห้องพระโรง มีภาพกษัตริย์และกษัตริทรองชัตติยาภรณ์ประทับนั่งชนาบอยู่ ๒ ข้าง พร้อมด้วยพระราชวงศ์ที่มาร่วมงาน

- ตอนพุทธมารดาทรงสุบินนิมิต เป็นภาพพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายาบรรทมอยู่ในปราสาท มีช้างตัวหนึ่งเหาะลอยตัวมุ่งลงสู่อุทรของพระนางตามที่ทรงสุบินนิมิตนั้น

- ตอนประสูติ เป็นภาพพระนางสิริมหามายาทรงยืน พระหัตถ์ข้างหนึ่งเอื้อมขึ้นเกาะกิ่งไม้ อยู่ในราวป่า มีเทวดาอัญเชิญพานที่รองรับพระกุมารอยู่ข้างพระปรีศ์ของพระนาง

- ตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรรมณั ภาพตอนนี้อาจพบว่ามีเขียนภาพต่อเนื่องกันหลายตอน บางครั้งก็มีเพียงตอนเดียว ที่พบมากเป็นภาพเจ้าชายสิทธัตถะกำลังก้าวพระบาทออกจากพระทวารห้องบรรทมของพระนางพิมพากับพระราหุล ซึ่งยังคงบรรทมหลับอยู่บนพระแท่น ตอนต่อไปเป็นภาพเจ้าชายสิทธัตถะประทับอยู่บนหลังม้ากัณฐกะ มีนายฉันทะตามเสด็จ โดยนิยมเขียนเป็นภาพนายฉันทะเกาะอยู่ที่หางม้าซึ่งเหาะลอยตัวมา มีหมู่เทวดาที่ใช้หัตถ์รองรับเท้าม้าไว้ ตามด้วยพระพรหมเชิญเครื่องบริวาร และกัณฐกถวายพระอินทร์นำอยู่หน้าม้าทรง ต่อจากตอนนี้เป็นภาพเจ้า

ชายสิทธัตถะประทับริมฝั่งน้ำอยู่ในท่ากำลังตัดพระเมาลี มีนายฉันทะกับม้ากัณฐกะนอนพุบอยู่ด้านข้างและพระอินทร์รองรับพระเมาลี

- ตอนบำเพ็ญทุกรกิริยา เป็นภาพพระพุทธเจ้ามีพระวรกายซูบผอมมาก ประทับไสยาสน์หรือทรงนั่งสมาธิบนแท่นศิลา มีพระอินทร์ตีตีณสามสายอยู่ที่เบื้องพระพักตร์เพื่อเตือนพระสติให้เลิกปฏิบัติโดยทางสายกลาง

ตอนประสูติ

ตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรรมณั

ภาพพุทธประวัติตอนนี้ แต่เดิมทำเป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าทรงนั่งสมาธิในเรือนแก้ว เช่นภาพผนังที่ ๖ ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้รับพระพุทธรูป (พระผอม) มาจากอินเดีย ภาพพุทธประวัติตอนบำเพ็ญทุกกิริยานี้จึงเน้นพระวรกายของพระพุทธรูปเจ้าเป็นภาพดังกล่าวข้างต้น ต่อมาช่างได้ปั้นหล่อขยายพระพุทธรูป (พระผอม) ขึ้นอีกองค์หนึ่ง ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่พระระเบียงวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามกรุงเทพมหานคร

- ตอนนางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส เป็นภาพนางสุชาดากำลังกวนข้าวบ้าง กำลังเชิญถาดบ้าง หรือกำลังถวายถาดข้าว ต่อจากนั้นเป็นภาพทรงลอยถาดที่ริมฝั่งน้ำ ได้ท้องน้ำมีภาพพญานาคอัญเชิญถาดไว้บนแท่นบูชาในนาคพิภพนั้น และอาจจะต่อด้วยภาพตอนที่โสณทัตติยพราหมณ์ถวายหญ้าคา ๘ กำ

- ตอนมารผจญ เป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าประทับนั่งสมาธิเหนือดอกบัวภายในซุ้ม ได้ซุ้มเป็นภาพแม่พระธรณี ยืนหรือนั่งในท่าบิบบน้ำออกจากมวยผมเอี้ยวไปทางด้านซ้าย ส่วนด้านขวาเป็นภาพกองทัพพญามารยกกองทัพเข้ามาหมายประหารพระพุทธรูปเจ้า ด้านซ้ายเป็นภาพกองทัพพญามารถูกน้ำท่วมได้รับความเดือดร้อนลำบาก ต่างประณมมือยอมพ่ายแพ้ต่อพระพุทธรูปเจ้ากันทุกคน

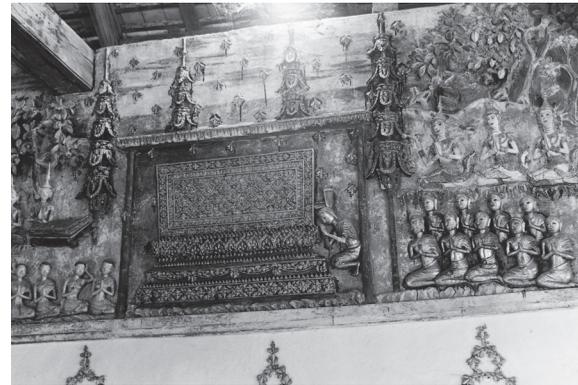
- ตอนตรัสรู้ เป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าประทับนั่งสมาธิอยู่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์

- ตอนโปรดปัญจวัคคีย์ เป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าประทับนั่งสมาธิ มีปัญจวัคคีย์นั่งฟังธรรม

อยู่เบื้องพระพักตร์ ในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

- ตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ เป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าประทับยืนอยู่กึ่งกลางบันไดแก้ว ซึ่งอยู่ตรงกลางชานชาลัยชวาทด้วยบันไดเงินและบันไดทองมีพระพรหมกั้นฉัตรถวายอยู่ด้านข้างและมีหมู่เทวดาเล่นมโหรีเหาะตามลงมาส่งเสด็จ นับเป็นการเปิดโลกทั้ง ๓ ให้เทวดา มนุษย์ ตลอดจนจันชาวนรก ได้ถวายสักการะพระพุทธรูปเจ้าพร้อมกัน

- ตอนเสด็จปรินิพพาน เป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าประทับไสยาสน์บนแท่นใต้ต้นรังคู้ ภาพต่อไปเป็นตอนถวายพระเพลิง นิยมเขียนภาพเมรุ มีพระบาทคูโพล้ออกมานอกหีบพระศพ เป็นการแสดงปาฏิหาริย์โปรดให้พระมหากัสสปเถระผู้มาทีหลังได้มีโอกาสถวายสักการะเป็นครั้งสุดท้ายก่อนถวายพระเพลิง และภาพการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ.

ตอนเสด็จปรินิพพาน

พุทธาวาส

เขตบริเวณที่ประทับของพระพุทธรูปเจ้าหรือที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโดยเฉพาะ ประกटิวัดจะแบ่งออกเป็น ๒ เขต ได้แก่ เขตพุทธาวาส คือส่วนที่

ประกอบด้วยอุโบสถ วิหาร เจดีย์ ซึ่งใช้เป็นที่ประกอบสังฆกรรม และเขตสังฆาวาส คือส่วนที่ภิกษุสามเณรอยู่อาศัยซึ่งประกอบด้วยกุฏิ หอฉัน เป็นต้น ระหว่างเขตทั้ง ๒ นี้มักมีกำแพง ถนน คูคลอง กั้นแยกเป็นสัดส่วน วัดที่มีแต่เขตพุทธาวาส เช่น วัดพระศรีสรรเพชญ์ สมัยกรุงศรีอยุธยา วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร ส่วนวัดที่แยกเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาสออกจากกันโดยชัดเจน เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดเทพธิดาราม กรุงเทพมหานคร.

พุ่ม

รูปทรงอย่างหนึ่งในงานศิลปกรรมไทยที่ทำเป็นรูปทรงคล้ายมือที่พนมเข้าหากันหรือคล้ายดอกบัวตูม เช่น ดอกไม้ที่จัดทำเป็นทรงพุ่มในลักษณะดังกล่าวหรือ เจดีย์แบบหนึ่งในสมัยสุโขทัย ซึ่งทำยอดเป็นรูปพุ่มทรงดอกบัวตูม มีกลีบประดับโดยรอบ

นอกจากพุ่มที่เป็นยอดเจดีย์ดังกล่าวแล้ว เส้นนอกของทรงพุ่มยังนิยมใช้เป็นกรอบสำหรับประดิษฐ์ลวดลายไว้ภายใน เช่น ลายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายพุ่มเทียน ลายพุ่มหน้าสิงห์.

พุ่มข้าวบิณฑ์, พุ่มทรงข้าวบิณฑ์

ดู *ทรงข้าวบิณฑ์, ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์.*

พู่กัน

อุปกรณ์สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับงานจิตรกรรมประกอบด้วยส่วนปลายที่เป็นขนสัตว์หรือขนที่ทำขึ้นจากสารสังเคราะห์ มีกรวยที่บังคับไม่ให้เส้นขน

หลุดออกไป และด้ามที่ทำด้วยไม้หรือสารสังเคราะห์ พู่กันเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ประโยชน์ในการวาดระบายสี ซึ่งมีทั้งสีน้ำ สีโปสเตอร์ สีน้ำมัน และสีอะคริลิก สีบางชนิดแห้งเร็วจึงเหมาะกับการใช้พู่กันที่มีขนทำจากสารสังเคราะห์ แต่โดยทั่วไปแล้วขึ้นอยู่กับการรักษาและทำความสะอาด โดยหมั่นล้างหรือรีบล้างสีที่จับพู่กันออกเมื่อเสร็จจากการระบายสีในบางส่วนแล้ว

พู่กันมีทั้งชนิดที่ส่วนปลายแหลมเป็นพุ่มกลม มีด้ามสั้นซึ่งใช้กับสีน้ำ และชนิดที่ส่วนปลายแบนเรียบอย่างแปรง ด้ามยาว ใช้กับสีน้ำมัน สำหรับพู่กันในงานจิตรกรรมของไทยโบราณเป็นพู่กันกลม ด้ามสั้น ช่างเขียนเป็นผู้ทำขึ้นใช้เอง โดยทำจากขนหุ้วซึ่งมีความอ่อนนุ่มและติดตัวกลับได้

การทำพู่กันของช่างเขียนไทยเริ่มจากการเลือกเอาเส้นขนที่นุ่มและยาวเรียว มาเรียงเส้นให้ได้ขนาดกันบนแผ่นกระดาษซึ่งเรียกว่า *กรองขน* จัดส่วนท้ายของขนให้เสมอกัน แล้วยกหัวท้ายของกระดาษรวมขนเข้าเป็นกลุ่ม แล้วจึงมัดส่วนท้ายของขนด้วยด้าย อาจจุ่มน้ำกาวหรือตะด้วยซีฟิ่งที่บีจนอ่อนตัว เก็บพักไว้ในที่ที่ปลอดภัยจากตัวแมลงเพื่อเตรียมไว้ใส่ลงในกรวยและต่อด้ามต่อไป

กรวยพู่กันมีหลายขนาด ถ้าเป็นพู่กันเล็กใช้สำหรับตัดเส้นหรือเขียนตัวอักษร กรวยพู่กันใช้ขนปีกห่านหรือปีกไก่ ตัดโคนออกให้เหลือราว ๑.๕ นิ้ว ใช้ลวดตะลวงให้เป็นรูเพื่อให้สามารถสอดปลายขนที่มัดรวมเป็นกระจุกเตรียมไว้ให้หลุดออกมาได้ ถ้าเป็นพู่กันใหญ่ที่ใช้ระบายสีจะต้องทำกรวยจากแผ่นโลหะตามขนาดที่ต้องการ ก่อนสอดขนพู่กัน

ลงในปากกรวยต้องซบชนพู่กันกับน้ำข้าวหรือน้ำกา
เพื่อให้ชนรวบกันและปลายแหลม ทิ้งไว้จนแห้ง
และแข็ง จึงค่อย ๆ สอดเข้าไปในปากกรวยให้ปลาย
ชนโผล่ออกมาช่วยดึงข้างเพียงเบา ๆ หรืออาจใช้
ไม้ที่เสียมปลายค่อนข้างแหลมกระทุ้งให้แน่น
พร้อมกับกาเวนียว จากนั้นจึงสอดตามเข้าไปในปาก
กรวยโดยทาภาวให้แน่น

ส่วนพู่กันเล็ก ๆ ที่มีขนยาวเรียวแหลมซึ่ง
ใช้ตัดเส้นส่วนละเอียดนั้น มักเรียกกันว่า *พู่กัน
หมวดหนู* ซึ่งทำด้วยขนหนูวั้นเดียวกัน ไม่ได้ทำ
จากหมวดหนู แต่เนื่องจากมีปลายเรียวแหลมจึง
เรียกว่าพู่กันหมวดหนู. (ดู *กระทู้* ประกอบ).

เพดาน

ส่วนที่สูงที่สุดของห้องได้แก่ใต้หลังคาหรือใต้พื้น
ห้องชั้นบนที่อยู่ถัดขึ้นไป เพดานส่วนมากนิยมตกแต่ง
ให้เรียบร้อยสวยงามหรือเพื่อปิดบังสิ่งที่ไม่น่าดู
เช่น ท่อน้ำ สายไฟ โดยการนำวัสดุต่าง ๆ มาตี
กรุ หรือดาดเพดานใหม่ เรียกว่า *ฝ้า* หรือ *ฝ้า
เพดาน* แต่สำหรับอาคารทางพระพุทธศาสนา
เช่น อุโบสถ วิหาร นิยมเรียกส่วนที่เป็นฝ้าเพดาน
ว่า “เพดาน” และมักตกแต่งให้งดงามพิสดารด้วย
ลวดลายดาวแบบต่าง ๆ และลายประกอบอื่น ๆ
ตัวอย่างเช่น เพดานพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ
วัดศาลาปูน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดเบญจม-
บพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ ส่วนบนสุดของกรุหรือครรรภ-
ธาตุของปราสาทหรือเจดีย์ก็เรียกว่าเพดานเช่นกัน.

เพนียด

สถานที่สำหรับคล้องช้าง มีเสานขนาดใหญ่ปักล้อม
รอบบริเวณเป็นรั้วซึ่งเรียกว่า *วงพาด* สำหรับกัก
ช้างป่าที่ต้อนเข้ามาเพื่อคัดเลือกคล้องช้างที่มี
ลักษณะดี ด้านหน้ามีปีกกา สำหรับเป็นที่บังค้ำ
ช้างให้ผ่านโถงตรงเข้าสู่เพนียด ตรงกลางมีหอพระ
เทพกรรมล้อมรอบด้วยวงพาดอีกชั้นหนึ่ง ด้านหลัง
มีประตูโถงตรงสำหรับต้อนช้างที่ไม่ต้องการออก
จากเพนียด.

เพิง

สิ่งปลูกสร้างที่มีทั้งชนิดชั่วคราวและชนิดถาวร
หลังคามีลักษณะเป็นผืนเดียวและเอียงลาดไปด้าน
เดียว เรียกว่า *เพิงหมาแหงน* ซึ่งทางล้านนา เรียก
ตูปหมาแหงน ถ้าที่สันหลังคามีหลังคาผืนเล็กเอียง
ลาดไปทางอีกด้านหนึ่ง และมีเท้าแขนหรือแขน
นางค้าไว้ เรียกเพิงนั้นว่า *เพิงแขนนาง*

ส่วนเพิงที่ยึดติดอยู่กับอาคารหลัก เช่น
อุโบสถขนาดเล็กที่เป็นแบบมหาอุตุ (มีประตูด้าน
เดียว) โดยมีเพิงอยู่ด้านหน้า หรือถ้าอุโบสถนั้นมี
ประตูทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ก็จะมีเพิงทั้ง ๒
ด้าน เพิงที่ติดอยู่กับอาคารหลักนี้เรียกว่า *เพิงพะ
หรือ พะเพิง* ส่วนเพิงพะที่ใช้เป็นที่พักทหารเรียก
ว่า *เพิงพล* ตัวอย่างเพิงพะหรือพะเพิงเช่นที่พระ
อุโบสถวัดตึกและวัดรัตนชัย จังหวัดพระนคร
ศรีอยุธยา.

เพนียดคล้องช้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ฟ

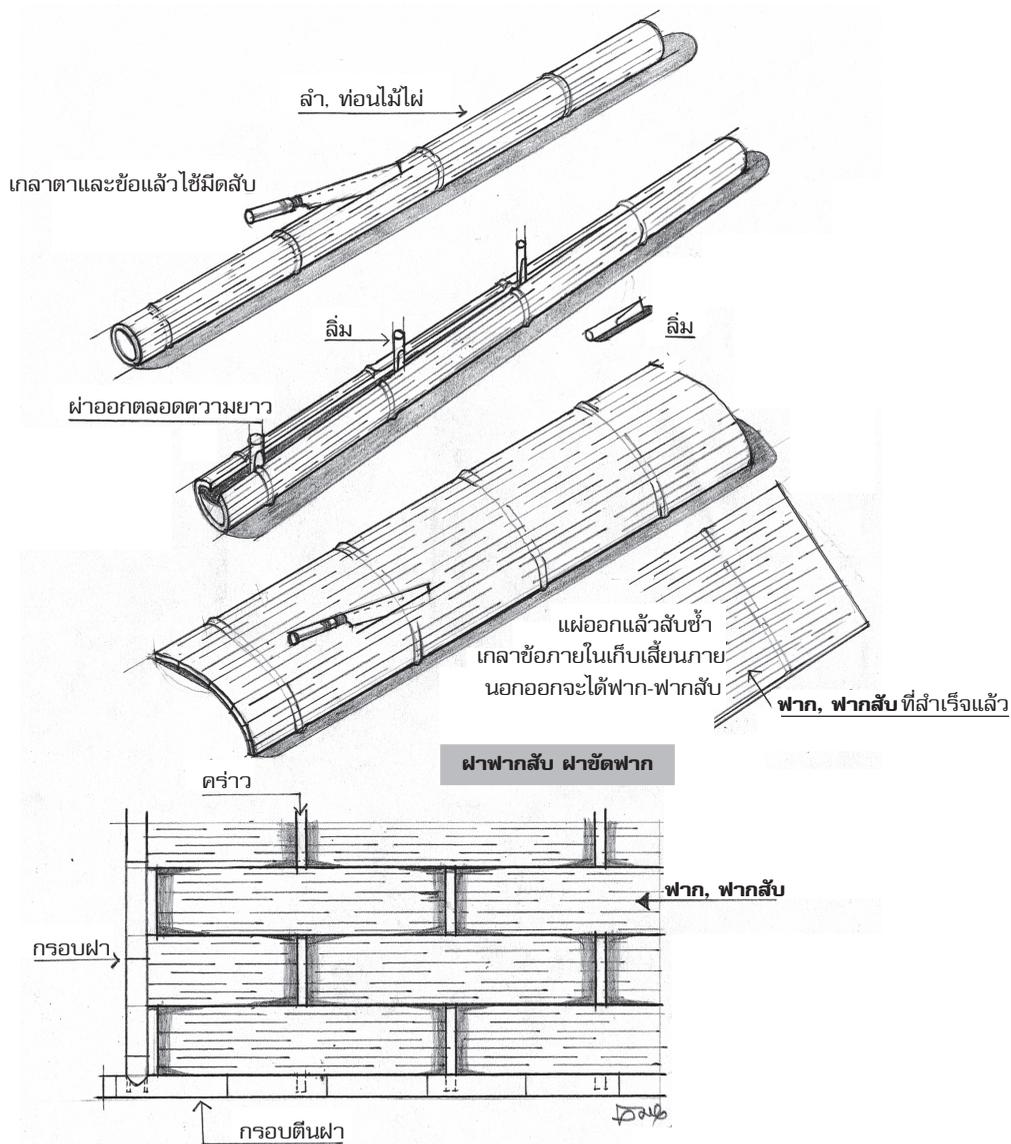
ฟาก

ฟาก, ฟากลับ

ไม้ไผ่ที่แผ่แบนเป็นผืนสำหรับปูเป็นพื้นหรือทำเป็น
ฝาที่เรียกว่า *ฟาก* ได้จากการนำไม้ไผ่ลำโตซึ่ง
ส่วนมากเป็นไม้ไผ่สีสุกหรือไผ่ตงมาเลาะข้อให้เรียบ
ใช้มีดสับตรงข้อและปล้องตามความยาวของลำ
โดยไม่ให้แนวที่สับยาวติดต่อกันหรือเป็นแนวเดียว
กัน เพราะถ้าสับให้เป็นรอยตลอดความยาวแล้ว

เมื่อแผ่อกจะทำให้แยกเป็นผืนเล็ก ๆ ไม่สะดวก
ในการนำไปใช้ เมื่อสับไม้ไผ่ตลอดลำแล้วจึงผ่า
จากนั้นแกะออกและเลาะเอาข้อในทิ้ง

เรือนเครื่องผูกของภาคเหนือนิยมใช้ไม้ไผ่
บางมาทำเป็นฟากเพราะมีลำโตปล้องยาว เนื้อไม้บาง
สะดวกในการขัดเป็นแผง.

เพ็ญ

บานไม้หลาย ๆ บานยึดติดกันด้วยบานพับ ใช้เป็นบานประตู บานหน้าต่าง ฝาผนังห้อง หรือฝาเรือนที่กว้างมากซึ่งไม่เหมาะที่จะทำเป็นบานปิดเปิด ๒ บาน เวลาเปิดบานเหล่านี้จะพับซ้อนกัน อาจเปิดเพียง ๒-๓ บาน หรือเปิดทั้งหมดก็ได้ เวลาปิดก็จะยึดบานที่พับซ้อนกันให้ยาวออกไปปิด

บานเพ็ญมักทำเป็นบานลูกฟูกกระดานดุนหรือบานเกล็ดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้ง ๒ อย่าง โดยทำบานเกล็ดไว้ตอนบนเพื่อเป็นช่องระบายอากาศ บางทีก็ทำเป็นบานกระทุ้งด้วย, *บานเพ็ญ* หรือ *ฝาเพ็ญ* ก็เรียก.

เพ็ญที่คุ้มขุนแผน จังหวัดสุพรรณบุรี

เพ็ญ

๑. เครื่องห้อยโยงที่ร้อยหรือประดิษฐ์เป็นสายแขวนให้หย่อนคล้ายสายสร้อย มีระยะเท่า ๆ กัน ตรงจุดที่ตรึงนั้นติดดอกทัดหู มักมีพวงอุบะห้อยเพื่อเพิ่มความสวยงาม เพ็ญในงานดอกไม้สด ประดิษฐ์จากดอกไม้ที่มีลักษณะเป็นดอกกลมหรือเป็นตุ้มเล็ก เช่น ดอกกรัก ดอกพุด ดอกบานไม่รู้โรย นำมาร้อยเป็นแบบต่าง ๆ ได้แก่ เพ็ญสาย เพ็ญตุ้งตุ้ง เพ็ญระบาย เพ็ญลูกโซ่ และเพ็ญแบบผสม นอกจากนั้นยังอาจเย็บแบบใบตองเป็นเพ็ญรูปร่างอย่างรูปกระหนก รูปหยักโค้ง รูปโค้งเหลี่ยม พระจันทร์ เป็นต้น

นอกจากเพ็ญดอกไม้สดดังกล่าวแล้วยังมีเพ็ญที่ทำด้วยวัสดุอื่นให้มีรูปลักษณะเหมือนเพ็ญดอกไม้สด เช่น เพ็ญเงินประดับพระลองประกอบพระบรมโกศ เพ็ญประดับระบายของฉัตร เพ็ญประดับพระโกศอัฐิ.

๒. ลายไทยแบบหนึ่ง มีลักษณะคล้ายเพ็ญดอกไม้สด มีปรากฏในงานจิตรกรรม เป็นลวดลายเขียนสีหรือปิดทอง และในงานประติมากรรมเป็นปูนปั้นหรืองานแกะสลัก ลายเพ็ญมักใช้ประดับตกแต่งได้ลายหน้ากระดานของศาสนสถาน อาคารสถานที่สำคัญ และพลับพลาพิธีต่าง ๆ เช่น ที่องค์ระฆังของเจดีย์ทรงเครื่อง ที่ผนังคอสองของอุโบสถวิหาร พระที่นั่ง พระเมรุมาศ ที่ฉากหลังพระปฐมบรมราชานุสรณ์ เชียงสะพานพระพุทธยอดฟ้า กรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ยังมีลายเพ็ญที่ใช้เป็นเครื่อง

ลายเฟื้องที่ฉากหลังพระปฐมบรมราชานุสรณ์
เชิงสะพานพระพุทธรยอดฟ้า กรุงเทพมหานคร

ประดับตกแต่งทำนองเดียวกับเครื่องถนิมพิมาภรณ์ เช่น ที่ประติมากรรมสัมฤทธิ์รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสมัยศรีวิชัย รูปเทวดาปั้นสมัยทวารวดี.

ไฟพะเนียง

ดอกไม้ไฟชนิดหนึ่ง ใช้ลำไม้ไผ่ขนาดใหญ่ตัดเป็นท่อนตามต้องการ ชั่งชั่งทางปลายปากกระบอกด้านบน เจาะรูตรงกลางด้านที่เป็นข้อสำหรับใส่ไม้ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๑ เซนติเมตร เพื่อเป็นช่องใส่สายชนวน จากนั้นบรรจุดินดำทางปลายด้านล่างอัดให้แน่นปิดปลายปากกระบอกด้วยดินเหนียว เอาไม้ขนาดเล็กที่เสียบไว้แล้วค่อยตอสายชนวนลงในช่องนั้น ก่อนจุดจะสอดกระบอกไฟพะเนียงลงในหลัก ซึ่งเป็นไม้ที่มีขนาดใหญ่กว่ากระบอกไฟพะเนียง หรือนำไปวางบนไม้ไผ่ที่ผ่าเป็นซี่ตรงปลายแล้วแบะออกซึ่งเรียกว่า ไม้จำปา ก็ได้ เมื่อจุดชนวนและดินดำติดแล้วจะมีประกายถูกไฟพุ่งขึ้นไปในอากาศทางรูสายชนวนนั้น แดกกระจายเป็นช่อสวยงาม.

ภมร

แกนหมุนแบบหนึ่งของเครื่องกลึงที่ใช้กลึงสิ่งของขนาดเล็กและมีส่วนละเอียด เช่น ตลับงา ส่วนยอดและปลายด้ามของพดยศ โดยมีซี่ผึ้งผสมชั้นสำหรับจับยึดสิ่งที่ต้องการกลึงติดอยู่ที่ส่วนหน้าแกนหมุน ซึ่งเรียกว่า *หน้าภมร*

คำว่า ภมร ใช้เป็นนามแสดงบรรดาศักดิ์ของช่างในราชสำนักด้วย เช่น เรียกช่างสิบหมู่ในหมู่ช่างกลึงว่า ขุนภมร คักตินา ๓๐๐. (ดู *ช่างกลึงประกอบ*)

ภมร

ภาพกาก

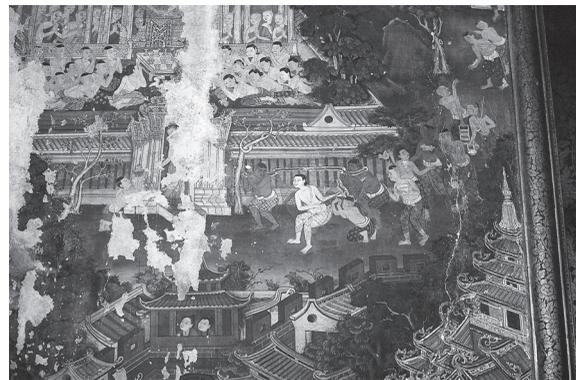
ภาพสามัญชนที่ผูกเป็นหมู่ทำนองเรื่องปลิกย่อยปรากฏอยู่ตามเชิงผนัง เพื่อมิให้พื้นที่ว่างเปล่า

ภาพกากเท่าที่พบนิยมเขียนเป็นภาพจำพวกไพร่พลหรือรูปคนพื้นเมืองต่าง ๆ มักเขียนให้มีใบหน้าแสดงอาการดุตัน ทะเลื่อง น่าเกลียดหรือแสดงอาการน่าขันอย่างใดอย่างหนึ่ง ร่างกายมักเขียนให้มีลักษณะเช่นคนธรรมดา แต่มีท่วงท่าไม่สู้เรียบร้อย

๕๙๒

อนึ่ง ภาพกากยังมีความหมายคลุมถึงรูปภาพจำพวกอมนุษย์ต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ภาพเขียนไพร่พลของพญาวิสุทติมารตอนยกมาพจญพระพุทธเจ้า

ในเรื่อง*ปฐมสมโพธิ* รูปภาพไพร่พลประดิลฐ์ให้มีหน้าตาน่าเกลียด ดูร้าย น่าสะพรึงกลัวแบบต่าง ๆ จัดเป็นรูปภาพที่ช่างเขียนแต่ก่อนเรียกว่า “ภาพกาก” เช่นเดียวกัน.

ภาพกากในจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

ภาพไทย

ภาพพื้นฐานที่ช่างเขียนไทยต้องเรียนรู้และฝึกหัดเขียนก่อนนำไปผูกเป็นภาพเรื่องราวต่าง ๆ มีลักษณะเป็นภาพมนุษย์ อมนุษย์ และสัตว์ ซึ่งเขียนขึ้นตามจินตนาการโดยใช้เส้นแสดงโครงสร้างรูปร่าง ลักษณะ และอากัปภิกิริยา โดยมีบางสิ่งบางอย่างที่แสดงลักษณะเฉพาะตัว เช่น สีกาย เครื่องแต่งกาย ซึ่งเป็นไปตามแบบแผนทางศิลปะของไทยและตามวรรณคดีแต่ละเรื่อง

ภาพไทยแบ่งออกได้เป็น ๕ พวก ดังนี้
ภาพพระ คือภาพบุรุษซึ่งรวมทั้งมนุษย์

และเทวดา แสดงความแตกต่างกันระหว่างภาพตัวเอกกับภาพตัวรองด้วยเครื่องแต่งกายที่มากหรือน้อยกว่ากัน และในส่วนภาพตัวรองลงมาอีกที่เรียกว่า ภาพภาค ก็จะมีเครื่องแต่งกายหรือเครื่องประดับน้อยลงไปอีก สีกายของตัวภาพจะแสดงให้เห็นทราบว่าเป็นภาพผู้ใด เช่น พระรามกายสีเขียว นวล พระลักษมณ์กายสีทอง

ภาพนาง คือภาพสตรีซึ่งรวมทั้งมนุษย์และนางฟ้า แสดงใบหน้าท่าทางเป็นไปตามกิริยามารยาทของสตรีไทย ช่างไทยจะเน้นความงามของใบหน้าและอิริยาบถไปพร้อมกัน แสดงความแตกต่างกันระหว่างภาพตัวเอกกับภาพตัวรองด้วยเครื่องแต่งกายเช่นเดียวกับภาพพระ สำหรับสีกายตัวนางมักไม่แสดงเป็นสีอื่นนอกจากจะเป็นสีขาวหรือสีขาวนวล

ภาพยักษ์ คือภาพอสูร แยกลักษณะเฉพาะแต่ละตน เช่น ปากขบ ปากแฉะ เขี้ยวหมูตัน เขี้ยวหูก หรือเขี้ยวดอกมะลิซึ่งมีลักษณะเหมือนกับดอกมะลิตูม ตาโพลงหรือตาจระเข้ สีกายก็ต่างกันไป เช่น ทศกัณฐ์กายสีเขียว ไมยราพณ์กายสีม่วงอ่อน มงกุฎก็ต่างกัน เช่น มังกรกรรฐ์สวมมงกุฎนาค พิเภกสวมมงกุฎน้ำเต้า เครื่องแต่งกายจะแบ่งออกตามระดับชั้น จึงมีทั้งภาพเอก ภาพรอง และภาพภาค

ภาพลิง คือภาพวานร มีอยู่หลายตน แยกออกเป็นเหล่าวานรสิบแปดมงกุฎ เหล่าเดียวเพชร เหล่าจิ้งเกียง มีลักษณะเฉพาะตน เช่น หนุมาน ปากอ้า กายสีขาวพ่อง องคตปากหุบ กายสีเขียว มรกต สุครีพปากอ้า กายสีแดงเสนหรือแดงชาด

นิลพัทปากอ้า กายสีน้ำรักรหรือสีขลับ นิลนนท์ปากอ้า กายสีหงสบาทหรือสีหงเสนเจือเหลือง

ภาพสัตว์ทิมพานต์ คือภาพสัตว์ตามจินตนาการของช่าง แต่เดิมมีไม่มากนัก ภายหลังได้คิดประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ผูกหุ่นบรรทุกประทีปบุษบกใช้ประดับในงานพระเมรุ ทำให้แยกออกได้หลายจำพวก มีจำพวกจุดบทุคือสัตว์สี่เท้า เช่น ราชสีห์ ซึ่งมีทั้งที่เป็นสัตว์ผสม เช่น ไกรสรนาคา (ราชสีห์กับนาค) จำพวกสัตว์สองเท้า เช่น นกทันติม่า จำพวกสัตว์น้ำ เช่น มัจฉวาฬ ศฤงคัมภีร์ และจำพวกผสม เช่น อสุรปักขี

เมื่อช่างฝึกหัดเขียนภาพไทยจนชำนาญแล้ว จึงนำไปผูกเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ตามพุทธประวัติ ชาดก วรรณคดี เป็นต้น โดยช่างจะต้องศึกษาถึงรายละเอียดของเรื่อง เช่น เรื่องรามเกียรติ์ อสุรพงศ์คือฝ่ายยักษ์ ตนใดมีสีกายอะไร สวมมงกุฎชนิดใด วานรพงศ์คือฝ่ายลิง ตนใดปากอ้า ปากหุบ และมีสีกายอะไร เพื่อนำไปใช้ในการผูกภาพต่อไป.

ภาพปูนเปียก

กรรมวิธีการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังของจิตรกรชาวตะวันตก ที่เรียกว่า fresco จิตรกรร่างภาพและระบายสีลงบนผนังขณะที่ปูนฉาบยังหมาด สีจึงซึมเข้าไปในเนื้อปูนฉาบจนเป็นเนื้อเดียวกัน ทำให้ภาพจิตรกรรมคงทนมาก

การวาดภาพจิตรกรรมวิธีนี้ต้องฉาบปูนชั้นสุดท้ายลงบนผนังให้เสร็จและพื้นที่ผนังนั้นต้องมีขนาดพอที่จะระบายสีเสร็จก่อนที่ปูนฉาบจะแห้ง

จิตรกรจึงมักร่างภาพที่ต้องการวาดลงบนกระดาษด้วยดินสอหรือถ่าน แล้วปรุให้เป็นรูตามเส้นที่ร่างไว้ นำไปทาบลงบนผนังที่ต้องการจะวาดแล้วตบฝุ่นสีลงบนกระดาษ ฝุ่นสีก็จะหลุดลงไปบนผนัง จากนั้นจึงร่างเป็นเส้นด้วยสีบาง ๆ แล้วระบายสี การระบายสีต้องระบายสีซ้ำหลายครั้งจนได้ภาพตามต้องการ

กรรมวิธีในการวาดภาพปูนเปียกของจิตรกรแต่ละคนอาจต่างกันบ้าง เช่นบางคนใช้ปูนขาวผสมกับสีฝุ่นเพื่อให้รวมเป็นเนื้อเดียวกับผนัง บางคนใช้สีฝุ่นผสมกับไข่ขาวเพื่อให้สีเป็นมันเงา การวาดภาพปูนเปียกนิยมกันมากในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) ของยุโรป ราวคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ เช่น ภาพเขียนผลงานของ มิเกลันเจโล บัวอนารโรตี (Michelangelo Buonarroti) เขียนไว้ที่เพดานโบสถ์น้อยซิสติน (Sistine Chapel) ในกรุงโรม ประเทศอิตาลี

ภาพปูนเปียกที่ส่วนบนสุดของผนังด้านนอกอาคารกรมศิลปากร ถนนหน้าพระธาตุ กรุงเทพมหานคร

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ทรงว่าจ้างช่างชาวอิตาลีเข้ามาทำงานในประเทศไทย ช่างได้นำกรรมวิธีวาดภาพปูนเปียกมาวาดตามผนังอาคารต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นใหม่ เช่น ภาพลวดลายตกแต่งส่วนบนสุดของผนังด้านนอกอาคารกรมศิลปากร ถนนหน้าพระธาตุ กรุงเทพมหานคร.

ภาพปูนแห้ง

กรรมวิธีการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังของจิตรกรชาวตะวันตก ที่เรียกว่า secco การวาดภาพวิธีนี้ตรงกันข้ามกับการวาดภาพปูนเปียกคือต้องวาดภาพเมื่อปูนที่ฉาบผนังแห้งแล้ว ก่อนที่จะวาดภาพ และระบายสีจะต้องใช้น้ำปูนขาวล้างผนังหลาย ๆ ครั้งเพื่อให้ผนังสะอาดและอิมตัวไม่ดูตลึงมากเกินไป กรรมวิธีนี้จิตรกรชาวตะวันตกใช้กันมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๑

การวาดภาพปูนแห้งจะสะดวกกว่าการวาดภาพปูนเปียก เพราะไม่ต้องกังวลว่าปูนจะแห้งทำให้มีเวลาวาดภาพให้มีรายละเอียดได้มากกว่า แต่ภาพปูนแห้งจะไม่คงทนเหมือนภาพปูนเปียก

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงว่าจ้างช่างชาวอิตาลีเข้ามาวาดภาพตกแต่งพระที่นั่งต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นใหม่ ช่างชาวอิตาลีมักใช้การวาดภาพปูนแห้งตามแบบยุโรปเป็นส่วนใหญ่ เช่น ภาพจิตรกรรมบนเพดานโดมพระที่นั่งอนันตสมาคม ภาพที่เพดานพระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง

การวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบปูนแห้งนี้เป็นกรรมวิธีที่ช่างเขียนไทยใช้วาดภาพจิตรกรรม

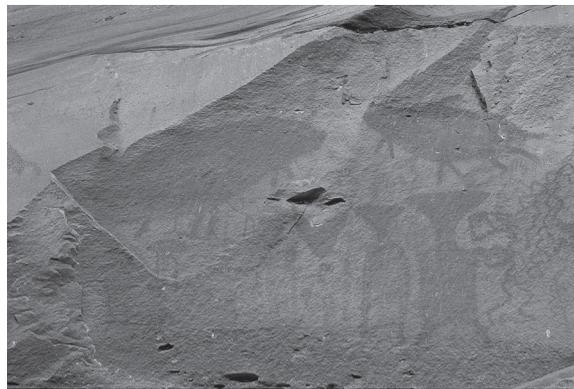

ภาพปูนแห้งที่เพดานโดมพระที่นั่งอนันตสมาคม
กรุงเทพมหานคร

ตามผนังโบสถ์และวิหารมาแต่โบราณ แต่ช่างไทยมีกรรมวิธีการเตรียมผนังตามแบบแผนที่สืบต่อกันมาคือ ใช้ปูนขาวหมักจนปูนจืดแล้วผสมกับทรายละเอียดที่ร่อนเอาสิ่งสกปรกออกแล้วผสมกับยางไม้เช่นยางบงหรือน้ำอ้อย โขลกให้เข้ากันจนเหนียวแล้วนำไปฉาบผนังให้เรียบ เมื่อแห้งแล้วทำการประสะด้วยน้ำใบชี่เหล็กเพื่อให้ผนังหมดความเค็ม จึงลงมือวาดภาพระบายสีด้วยสีฝุ่นผสมกาวต่อไป. (ดู ประสะ ประกอบ).

ภาพผนังถ้ำ

ภาพเขียนบนผนังถ้ำหรือผนังเพิงผาที่เขียนขึ้นในวัฒนธรรมก่อนประวัติศาสตร์ ได้พบหลายแห่งในภาคอีสาน เช่น ที่หน้าถ้ำผักหวาน อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร ภาพผนังถ้ำกลุ่มบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ภาพเขียนสีที่เขาเขียนในบริเวณอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา จังหวัดพังงา สีที่คนก่อนประวัติศาสตร์ใช้เขียนภาพมีจำกัดเพียงสีดินแดงและสีขาวเป็นหลัก วาดเป็นภาพเพียงเพื่อสื่อให้รู้เท่านั้น เช่น ภาพคนแสดงด้วยเส้นตั้ง มีเส้นแยกเป็นแขน ขา หัวกลมบ้าง รีบ้าง หรือบางทีก็เป็นสามเหลี่ยม นอกจากไม่คำนึงถึงสัดส่วน สรีระของคนแล้ว ภาพสัตว์ก็เขียนอย่างง่ายเพียงหัว ลำตัว ขา และหาง การแสดงภาพที่มักเป็นเชิงเรขาคณิตดังกล่าวนี้ไม่ปรากฏระเบียบแบบแผนแน่ชัด และปัจจุบันก็ยังไม่ชัดเจนว่า ภาพเหล่านี้เขียนขึ้นเพื่อประดับประดาผนังถ้ำ เพื่อประกอบพิธีกรรม หรือเพื่อบอกเล่าเรื่องราวหรือเหตุการณ์

ภาพผนังถ้ำที่ผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพล้อ

ภาพเขียนผนังถ้าแตกต่างจากภาพเขียนผนังอาคารในพระพุทธศาสนาซึ่งมีระเบียบแบบแผนชัดเจนตามแนวตามเชื่อทางศาสนา นอกจากกฎเกณฑ์ในการแสดงภาพแล้ว ยังมีจุดประสงค์ชัดเจนว่าเขียนขึ้นเพื่ออุทิศให้พระศาสนา เพื่อประดับตกแต่ง หรือเพื่อประกอบการสั่งสอนพระพุทธศาสนา.

ภาพล้อ

ภาพที่เขียนขึ้นเพื่อล้อเลียนบุคคล สังคม การเมือง ศาสนา เป็นต้น มีลักษณะใกล้เคียงกับภาพการ์ตูน

แต่มีความมุ่งหมายและเจตนาจะล้อเลียน เสียดสี หรือกระทบเหตุการณ์ พฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล กลุ่มอิทธิพล หรือพรรคการเมือง การวาดภาพล้อจะเน้นลักษณะเฉพาะตัวหรือลักษณะของกลุ่มนั้น ๆ ให้เด่นชัดเกินจริง

ภาพล้อในประเทศไทยเท่าที่มีหลักฐานปรากฏน่าจะเริ่มมีขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะทรงเขียนภาพล้อด้วยพระองค์เองลงในหนังสือดุสิตสมิต เป็นภาพล้อเลียนข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่รับราชการอยู่ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท เช่น ภาพเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พระยาโบราณราชธานินทร์

พ.ศ. ๒๔๖๐

“สละศึกษาดิการธรรม”

ภาพล้อเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

พ.ศ. ๒๔๖๐

เจ้าคุณทรง

ภาพล้อพระยาโบราณราชธานินทร์

ผู้แทนสยาม ณ ปารีส

ภาพล้อพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร

พระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร และผู้อื่นอีกหลายคน ต่อมาภาพล้อได้รับความนิยมจึงเกิดมีนักเขียนภาพล้อมากขึ้นเป็นลำดับ.

ภาพหุ่นนิ่ง

ภาพที่เขียนขึ้นจากแบบที่เป็นวัตถุหรือสิ่งที่มีชีวิต ถอดความหมายมาจากคำว่า still life ซึ่งใช้เรียก

ภาพเขียนในวัฒนธรรมตะวันตก สิ่งที่นิยมนำมาจัดองค์ประกอบไว้ด้วยกันและใช้เป็นหลักของภาพ มีดอกไม้ ผลไม้ ขวด หนังสือ สิ่งของเครื่องใช้ เป็นต้น ภาพเขียนแบบประเพณีไทยโบราณยังไม่พบหลักฐานแน่ชัดว่าเขียนภาพประเภทนี้ ต่อเมื่อได้อิทธิพลจากภาพเขียนต่างประเทศแล้วจึงเริ่มนิยมเขียนกัน เช่น จิตรกรรมพระราชานิยมในรัชกาลที่ ๓ ซึ่งปรับรับเอาอิทธิพลศิลปะจีนมา ดังตัวอย่างภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร ส่วนที่วาดเป็นภาพโต๊ะมีเครื่องตั้งบูชาตามแบบอย่างประเพณีจีน มีแจกันดอกไม้ ผลไม้ และสิ่งของเครื่องมงคลประกอบที่เรียกว่า ภาพลั่นถัน เขียนตามพระราชานิยมเมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ก็อนุโลมจัดเป็นภาพหุ่นนิ่งได้

ความนิยมดังกล่าวแพร่หลายมากพอสมควรในรัชกาลที่ ๓ และหลังจากนั้นคงสืบเนื่องมาเป็นงานเขียนภาพเครื่องประกอบสมณศักดิ์สำหรับสมเด็จพระราชาคณะระดับต่าง ๆ ซึ่งมีการเขียนภาพพัดยศและเครื่องประกอบ เช่น ทิเบตหมาก บัตร ชั้นน้ำพานรอง เป็นจิตรกรรมประดับผนังมุขด้านซ้ายและด้านขวาของพระพุทธรูปประธานในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร แบบอย่างความนิยมที่ปรับเปลี่ยนมานี้อาจมีส่วนผสมผสานจากแนวความคิดในการเขียนภาพหุ่นนิ่งของชาวตะวันตกด้วย.

มกร

สัตว์ตามจินตนาการของช่างอินเดียโบราณ มีลักษณะต่าง ๆ กันไป เช่นในสมัยแรกส่วนหัวคล้ายจระเข้ มีจะงอยปากงอไปทางด้านหลังดูคล้ายวงช้างขนาดสั้น มีพื้นแหลมคม มีขาคล้ายสิงโตหรือสุนัข มี ๔ ขา สมัยต่อมามีทั้งชนิด ๒ ขา และ ๔ ขา ท่อนหางทำเป็นอย่างหางปลา

ส่วนมกรในศิลปะขอมมีลักษณะคล้ายมกรในศิลปะอินเดียแบบหลังคุปตะ (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๓) คือมี ๒ ขา และมีหางม้วนเป็นลายก้านขด ในศิลปะขอมแบบกุเลน (ราว พ.ศ. ๑๓๗๐-๑๔๒๐) รูปมกรมีรูปร่างใหม่คือมี ๔ ขา ในพุทธศตวรรษที่

มกรคายนาค

๑๗ รูปมกรได้เข้ามาปะปนกับรูปขนาด และหัวมกรเริ่มกลายเป็นหน้าสิงห์ไป

ในศิลปกรรมไทยโบราณไม่ปรากฏชื่อมกร มีแต่ชื่อมังกรและเทราที่เรียกมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ที่น่าสังเกตก็คือในตำราพิชัยสงครามของไทยเขียนรูปพญานาคแต่เขียนชื่อบอกไว้ว่ามังกร และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายว่ามกรคือเทรา.

มงกุฏ

ศิราภรณ์หรือเครื่องราชศิราภรณ์ของพระมหากษัตริย์ที่ถือเป็นเครื่องหมายอันสูงสุด ซึ่งจัดอยู่ในเครื่องราชูปโภค ประกอบด้วย กรอบหน้า มีเกี้ยวทำเป็นชั้นสอปขึ้นไป ๓ ชั้น มียอดแหลม ซึ่งต่างกับชฎาที่ทำสอปขึ้นไปชั้นเดียว

กล่าวกันว่ามงกุฎยอดแหลมมีที่มาจากสมัยก่อนคนไว้ผมมวยเกล้าสูงมีผ้าโพกคลุมแล้วสวมทับด้วยพวงมาลัยที่ทำด้วยดอกไม้สดใหญ่เล็กลดหลั่นกันเป็นชั้น ๆ ต่อมาได้ดัดแปลงเป็นพวงมาลัยดอกไม้แห้งที่ทำด้วยสิ่งของมีค่า และได้วิวัฒนาการไปตามความคิดของช่าง จึงทำให้ส่วนที่เป็นผ้าหายไ้ คงไว้แต่ส่วนที่ทำด้วยทอง เงิน และอัญมณีต่าง ๆ จนกลายเป็นเครื่องประดับที่มียอดแหลมเรียกว่า “มงกุฎ” เช่นในทุกวันนี้

มงกุฎที่เป็นเครื่องราชกกุธภัณฑ์สมัยรัตนโกสินทร์สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพื่อใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกคือ พระมหาพิชัยมงกุฎ ทำด้วยทองลงยาประดับเพชร มีเพชรเม็ดใหญ่ชื่อว่า “พระมหาวิเชียรมณี” ประดับอยู่บนยอด (ประดับ

ในสมัยรัชกาลที่ ๔) แต่เมื่อเสด็จพระราชดำเนิน โดยกระบวนพยุหยาตราเลียบพระนครหรือถวาย ผ้ากฐินจะทรงพระชฎา เช่น พระชฎาเดินหน พระชฎาห้ายอด พระชฎามหากฐิน

ในทางนาฏศิลป์ มีการสร้างมงกุฏขึ้นเพื่อใช้สวมแสดงโขน ละคร โดยเรียกชื่อตามลักษณะ ของยอดมงกุฏนั้น ๆ เช่น มงกุฏยอดกระหนก มงกุฏยอดกาบไฟ มงกุฏยอดนาค มงกุฏยอดหาง

ไก่ นอกจากนี้ยังมีมงกุฏอีกแบบหนึ่งซึ่งมีรูปทรง เตี้ยลักษณะคล้ายเทริด

ในงานศิลปกรรม เช่น จิตรกรรม ประติ-
มากรรม พบภาพเทวดา นางฟ้า ยักษ์ หรือพญา
วานรที่ครองเมือง เป็นต้น ต่างมีเครื่องสวมศีรษะ
ที่เรียกว่า มงกุฏ. (ดู ชฎา เทริด และ ศิราภรณ์
ประกอบ).

มงกุฏยอดกระหนก

มงกุฏยอดกาบไฟ

มงกุฏยอดนาค

มงกุฏยอดหางไก่

มหาอุด

๑. ลักษณะเฉพาะของโบสถ์หรือวิหารขนาดย่อมที่ก่อเป็นผนังทึบ ไม่มีหน้าต่างและเจาะช่องประตูด้านหน้าเป็นทางเข้าออกเพียงด้านเดียว นิยมสร้างในสมัยอยุธยา เพื่อประสงค์ให้มีสมาธิ เกิดความขลังในการประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ เช่น อุโบสถวัดตึก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
๒. เครื่องรางของขลังหรือคาถาที่บรกรรมปลุกเสกเชื่อว่าช่วยให้อยู่ยงคงกระพัน ตัวอย่างคาถา เช่น สดธา ธนุ อากทุมิตุ ทตวา วิสชเชตฺ นาทาสี แปลว่า พระบรมศาสดาทรงให้ตั้งธนูมาได้ (แต่) ไม่ทรงให้เพื่อปล่อย (ลูกธนู).

อุโบสถแบบมหาอุดที่วัดตึก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

มอบ

การทำให้แน่น แข็งแรง เรียบ และสวยงาม ด้วยการเสริม หุ้ม หรือขลิบตามริม เช่นการเสริมขอบเครื่องใช้จำพวกโต๊ะ เติง เสริมหรือมอบไม้ข้างตลอดลำเรือระหว่างไม้ท่อนเรือกับกราบเรือ หุ้มหรือขลิบขอบกระทงเรียกว่า *มอบปากกระทง*.

๖๐๐

มักกะลีผล

ต้นไม้ชนิดหนึ่งซึ่งชางโบราณของไทยได้คิดประดิษฐ์เป็นภาพขึ้นใช้ประกอบงานจิตรกรรม สันนิษฐานว่าน่าจะได้นำความคิดมาจากชื่อของต้นไม้ในป่าหิมพานต์ที่ปรากฏในงานวรรณกรรม เช่นเรื่องไตรภูมิพระร่วง จึงได้จินตนาการขึ้นให้เป็นภาพที่มีลักษณะแตกต่างไปจากต้นไม้ในธรรมชาติ ตามความเชื่อที่ว่าป่าหิมพานต์เป็นดินแดนลึกลับมหัศจรรย์ยิ่ง อยู่ห่างไกลจากเมืองมนุษย์ เป็นที่อยู่ของผู้มีคุณวิเศษต่าง ๆ มนุษย์ธรรมดาไม่สามารถไปถึงที่นั่นได้ ต้นไม้ในป่าหิมพานต์นั้นจึงน่าจะมีรูปลักษณะเชิงสมมุติถึงสมจริง โดยเขียนเป็นภาพ

มักกะลีผลที่ตู้พระธรรมในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร

ต้นไม้ใหญ่แผ่กิ่งก้านสาขา เต็มไปด้วยใบ ดอก ผล ดูนงงาม ที่แปลกเป็นพิเศษคือเฉพาะผลมีรูปร่าง อย่างมนุษย์เพศหญิง ที่เป็นเพศชายก็มีอยู่บ้าง ห้อยอยู่ตามกิ่งก้านในอิริยาบถต่าง ๆ ปะปนกันไป ที่ยังเป็นผลดิบลักษณะกลมรี เมื่อเริ่มจะสุกมีเท้า โผล่ออกมาจากเปลือกคล้ายผลมะม่วงหิมพานต์ เมื่อเปลือกหลุดออกหมดแล้วเนื้อจะอยู่ในท่าขดตัว กลมเหมือนเด็กทารกขดตัวอยู่ในมดลูกของมารดา แล้วค่อย ๆ เหยียดแขนขาออก เมื่อผลแก่จัดใน ลักษณะห้อย ตัวยาว แขนขาเหยียดตรง ชั่วผลอยู่ บนหัวมีกลีบเลี้ยงของผลปกอยู่คล้ายหมวก

องค์ประกอบโดยรอบต้นมักกะสีผลส่วนใหญ่ช่วงนิยมเขียนภาพนักลึทธิวิทยากร อยู่ในท่า เร่งรีบเหาะเหินมุงมายังต้นมักกะสีผล เพื่อเก็บ ก่อนที่ผลจะงอมเน่าเสียไป ในภาพจึงมีทั้งที่เก็บได้ แล้วอ้อมเขยชมอยู่ เหาะไปบ้าง เพิ่งมาถึงกำลังเก็บ บ้าง ที่ยังไม่ได้ก็เข้าแย่งชิงต่อสู้กันซุลมุนอยู่ใน อากาศ ส่วนฤษีชีไพรที่เหาะไม่ได้มักปีนป่ายอยู่ ตามโคนต้นไม้ ไข่ม้วนสอยบ้าง เพื่อมุ่งหมายจะได้ มักกะสีผลเช่นเดียวกัน, *นารีผล* ก็เรียก.

มังสี

พานชนิดหนึ่ง รูปรี ใช้รองรับสังข์รดน้ำ.

มาลัยลูกแก้ว

ลูกแก้วที่เป็นส่วนประกอบของฐานเจดีย์กลมและ เจดีย์เหลี่ยมย่อมุม มีลักษณะเป็นทรงกลมแบน คล้ายผลลูกจัน ช้อนลดหลั่นกัน ๓ ชั้น ในแต่ละชั้น มีเส้นลวดและทองไม้กำกับ มาลัยลูกแก้วนี้จะอยู่ เหนือฐานแบบต่าง ๆ และอยู่ใต้บัวปากฐานหรือ

บัวปากกระฉัง เริ่มนิยมทำมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ส่วนสมัยสุโขทัยเจดีย์กลมและเจดีย์เหลี่ยมนิยม ทำเป็นบัวลดหลั่นกัน ๓ ชั้น ตัวอย่างเจดีย์กลม เช่น เจดีย์วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนคร ศรีอยุธยา ตัวอย่างเจดีย์เหลี่ยมย่อมุม เช่น เจดีย์ วัดชุมพลนิกายาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

เม็ดน้ำค้าง

ส่วนประดับบนยอดแหลมของเจดีย์ มีลักษณะ เป็นลูกกลม บางครั้งคล้ายรูปหยดน้ำค้าง หรือรูป ดอกบัวตูม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม พระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าบรม-

มาลัยลูกแก้ว

วงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงเรียกว่า *ลูกแก้ว* ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีลายพระหัตถ์เกี่ยวกับคำนี้ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในหนังสือ *สาส์นสมเด็จ* โดยยกเสภาเรื่อง *ขุนช้างขุนแผน* ความว่า

“ฟ้ายตาตะแกเป็นหมอดู
คิดคุณเลขอยู่ให้หลานชาย
ปีชวลวันอังคารเดือนห้า
ตกฟากเวลาสามชั้นฉาย
กรุงจีนเอาแก้วแพรพราย
มาถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา
ให้ใส่ปลายยอดพระเจดีย์ใหญ่
สร้างได้เมื่อครั้งเมืองหงสา
เรียกวัดพระยาไทยแต่โรมา
ให้ชื่อว่าพลายแก้วผู้แว่วไว”

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงมีลายพระหัตถ์ทูลสนอง ในหนังสือ *สาส์นสมเด็จ* ความว่า “เรื่องเอาลูกแก้วใหญ่ใส่ยอดพระเจดีย์นั้นสำคัญ เลยเป็นแพชชั่นจนถึงบัดนี้ บรรดา ยอดพระเจดีย์ออกจะขาดลูกแก้วไปไม่ได้ต้องมี เช่น พระศรีรัตนเจดีย์ เป็นต้น” พระศรีรัตนเจดีย์ในลายพระหัตถ์หมายถึงเจดีย์ทรงระฆังในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้จำลองแบบจากเจดีย์ประธานวัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาสร้างไว้

เจดีย์ต้นแบบซึ่งเป็นเจดีย์ประธานวัดพระศรีสรรเพชญ์ก่อไว้ ๓ องค์ ขนาดเท่ากัน เรียงกัน

ในแนวตะวันออกถึงตะวันตก เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๔ ระยะนั้นคงยังไม่มีเมื่อน้ำค้างประดับยอด ดังนั้นที่มีอยู่ในปัจจุบันคงเพิ่มเติมขึ้นในคราวบูรณะครั้งใดครั้งหนึ่ง เพราะสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงตั้งข้อสังเกตไว้ในลายพระหัตถ์ฉบับเดียวกันว่า การประดับเมื่อน้ำค้างที่ยอดเจดีย์ อาจารย์เริ่มทำกันในสมัยหลังลงมาแล้วคือราวรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๐๕๓-๒๐๗๔), *หยาดน้ำค้าง* และ *หยาดน้ำค้าง* ก็เรียก.

เมื่อน้ำค้างของเจดีย์พระศรีสรรเพชญ์
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระศรีรัตนเจดีย์ในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
กรุงเทพมหานคร

แม่พิมพ์

แม่แบบสำหรับทำสิ่งที่ต้องการให้มีรูปร่างลักษณะเหมือนต้นแบบและมีจำนวนตามต้องการ วัสดุที่ใช้ทำแม่แบบอาจเป็นไม้ หิน เป็นต้น โดยการแกะสลักลวดลายด้านกลับลงไป แล้วใช้วัสดุที่ต้องการพิมพ์กดหรือเทลงในแม่แบบ เมื่อแกะออกจากพิมพ์จะได้รูปหรือลวดลายตามแม่แบบนั้น แม่พิมพ์ชนิดนี้ใช้สำหรับทำรูปหรือลวดลายที่มีด้านเดียว เช่น แม่พิมพ์สำหรับทำพระพิมพ์ แม่พิมพ์สำหรับกดรักสมุกทำขึ้นลวดลายซึ่งเรียกว่า *รักกระหนะ*

แม่พิมพ์อีกชนิดหนึ่งเป็นแม่พิมพ์ ๒ ชั้น ประกอบกันใช้สำหรับหล่อรูปลอยตัว เช่น แม่พิมพ์

สำหรับหล่อเครื่องปั้นดินเผา.

แม่ลาย

๑. ลายหลักที่นำมาใช้เป็นประธานในการประดิษฐ์ลวดลายขยายต่อออกไปจนเต็มพื้นที่ที่ต้องการ ตัวอย่างแม่ลายเช่น กระหนกสามตัว ลายใบเทศ ลายเปลว ช่างจะใช้แม่ลายที่ต้องการมาประดิษฐ์เพิ่มเติม ปรับปรุง และวางจังหวะช่องไฟให้งดงามเหมาะสมกับพื้นที่ที่จะบรรจุลวดลายลงไปตามภูมิปัญญาความสามารถและความชำนาญของช่างแต่ละคน

แม่ลายที่เป็นหลักและนิยมใช้กันมากคือ กระหนกสามตัว เพราะตัวกระหนกสามารถดัดแปลงปรับเปลี่ยนยกย้ายให้อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ได้มากมาย เช่น ตาอ้อย ประจำยาม กระจ้ง กรวยเชิง กระหนกสามตัวจึงถือว่าเป็นแม่ลายสำคัญในกระบวนการผูกลวดลายไทย เพราะทำให้เกิดลายต่าง ๆ มากมายที่ซับซ้อนงดงาม วิจิตรพิสดารอย่างยิ่ง.

๒. ลายหลักซึ่งนำมาเขียนเป็นลายต้นแบบ มักเขียนซ้ำ ๆ กันเป็นแถว เช่น ลายก้านต่อดอก ลายประจำยามลูกฟักก้ามปู หรือเขียนกระจายเต็มพื้นที่ เช่น ลายก้านแย่ง ลายดอกไม้ร่วง.

ไม้กรูดสอง

ไม้แผ่นบาง ๆ ที่กรูดตรงคอดสองของเรือนเครื่องลับหรือเรือนไทยภาคกลาง ไม้กรูดนี้สอดอยู่ในรางโดยรอบ บังคับไว้ด้วยไม้กรอบฝา ลูกนอน และลูกตั้ง.

ไม้คลัก

ไม้ที่สอดอยู่ข้างบนและข้างล่างของภาพแขวน เช่น ภาพพระบรม ปฏิทิน เพื่อตรึงแผ่นภาพที่เป็น แผ่นผ้าหรือกระดาษนั้น.

ไม้จริง

ไม้ประเภทไม้ยืนต้น เช่น ไม้สัก ไม้เต็ง ไม้แดง ใช้เป็นส่วนประกอบของเรือน เช่น โครงหลังคา ฝา พื้นเรือน เสา.

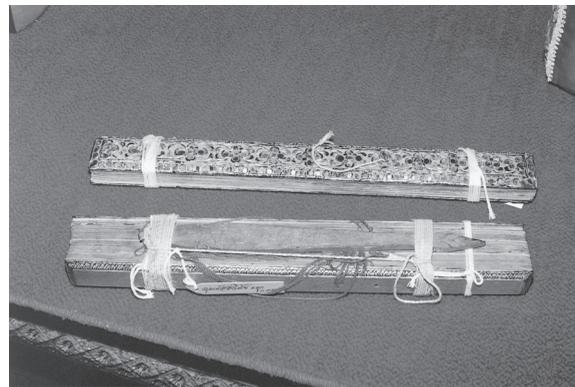
ไม้นอนแนบ

ไม้ไผ่ที่ใช้ข่มให้กลอนผูกอยู่กับที่ โดยมากเป็นไม้ รวกที่ผ่าสี่ แล้วเกลาให้เรียบ วางตามบนกลอน ผูกยาวไปตามแปดตลอดความยาวของผืนหลังคา โดยผูกไม้นี้กับแปดตรงกึ่งกลางระยะห่างของกลอน ทุก ๆ ระยะ ไม้นอนแนบนี้จะช่วยบังคับกลอนไม่ให้เคลื่อนที่นอกเหนือจากการบังคับด้วยไม้ข่มหัว กลอน.

ไม้ประกับคัมภีร์

ไม้ ๒ อัน ใช้ประกับด้านหน้าและด้านหลังของ คัมภีร์โบราณ ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้เนื้อแข็งคุณภาพ ดี เช่น ไม้สัก ไม้จันทน์ หรือทำด้วยงาช้างก็มี ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าให้มีขนาดเท่ากับหน้าของ คัมภีร์โบราณ ด้านหน้าของไม้นิยมตกแต่งด้วย กรรมวิธีต่าง ๆ เช่น ปิดทองทึบ เขียนลายรดน้ำ ประดับกระจก ประดับมุก คร่ำเงิน ทอง นาก ไม้ ประกับคัมภีร์นี้ทำขึ้นเพื่อป้องกันและรักษาโบราณ ไม้ให้เสียหายและคงอยู่ในสภาพเดิม นอกจากนั้น ด้านหน้าของไม้ประกับคัมภีร์บางอันยังเขียนชื่อ

บอกชุดของคัมภีร์โบราณ หรืออาจเรียกชื่อชุดและ เรื่องของคัมภีร์ตามลวดลายหรือลักษณะของไม้ ประกับคัมภีร์นั้น ๆ ด้วย เช่น คัมภีร์ชินกาลมาลี ปรกรณ์ ฉบับล่องชาด ไม้ประกับลายก่ามะละอใน รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม้ ประกับคัมภีร์นี้เรียกสั้น ๆ ว่า ไม้ประกับ ก็มี.

ไม้ประกับคัมภีร์ที่พิพิธภัณฑ์ภายในวัดหลวง
จังหวัดแพร่

ไม้พั้น

ไม้กระดานที่ใช้ปูพื้นเรือนเครื่องสับ ส่วนมากเป็น ไม้เนื้อแข็งเช่นไม้สัก ปูเป็นพื้นทั้งในและนอก ชายคา ที่ใช้ไม้ตะแบกทำเป็นไม้พั้นก็มีบ้างแต่น้อย และใช้เฉพาะพื้นที่อยู่ในชายคา

พื้นเรือนที่เป็นชานหน้า ชานแล่น หรือ ชานหลังซึ่งอยู่นอกชายคา ไม้พั้นจะมีความหนา ไกล่เคียงกับพื้นเรือนและพื้นระเบียงปูบนรอดเท่า นั้น และการปูจะไม่ปูให้ชิดกันมากนัก เพื่อให้ น้ำ ฝนไหลลงใต้ถุนได้สะดวก

พื้นเรือนที่ปูตามยาวจะมีความยาวมาก เวลาเดินพื้นจึงอ่อนโยน ทำให้ไม้พั้นแต่ละแผ่นมี ระดับต่างกันซึ่งเป็นอันตรายต่อผู้นั่งอยู่ที่พื้น จึง

ต้องยึดไม้พื้นให้ติดกันด้วยการใส่ลิ้นกระป๋องหรือ เขี้ยวหมู ในกรณีที่พื้นต้องรับน้ำหนักมาก จะใส่รา ที่ใต้ไม้พื้นตรงกึ่งกลางระยะห่างของรอด โดย แขนงราไว้กับท้องพริ้งทางด้านรีของตัวเรือน เพื่อ ไม้ให้พื้นอ่อนโยน สำหรับพื้นระเบียงไม่สามารถใส่ ราได้ เนื่องจากไม่มีพริ้งทางด้านรี.

ไม้ระแนง

ไม้จริงขนาดหน้าตัดประมาณ ๑ x ๑ นิ้ว วางตาม ความยาวตลอดหลังคา ทำหน้าที่รองรับกระเบื้อง หลังคา ไม้ระแนงจะวางอยู่จันทันซึ่งระยะที่ห่างขึ้น อยู่กับขนาดของกระเบื้อง สำหรับอาคารทางสถา- ปัตยกรรมไทยประเภทโบสถ์ วิหาร กุฏิ หรือเรือน ไทยภาคกลาง ไม้ระแนงจะวางอยู่บนกลอนขอ ชนิดที่มีขอรับไม้ระแนงทุกตัวและชนิดที่มีขอเว้น ขอ.

ไม้รัดฟาก

ไม้บังคับพื้นให้แนบกับตงและเพื่อให้พื้นอยู่กับที่โดย ใช้ไม้รวกหรือไม้ล้ามะลอกผ่าครึ่งเกลาปล้องและ เสี้ยนให้เรียบ นำไปวางทาบให้ขวางกับพื้นฟากสับ เหนือตงตัวริมฝาเรือน ใช้หวายผูกกับตงโดยผ่าน รอยสับของฟากเป็นระยะ ๆ ฟากสับจะแนบกับตง เป็นพื้นเรียบทำให้พื้นไม้กระเด็ดหรือเคลื่อนที่ ถ้ามี การกระเด็ดที่อื่นอีกจะใช้ไม้รัดฟากตรงที่กระเด็ด นั้นให้เรียบร้อย.

ไม้รับปลายเครื่องมุง

ไม้ที่ใช้รองรับปลายเครื่องมุงดัดล่างสุดตรงชายคา ของเรือนเครื่องผูก เพื่อให้อยู่ในระดับเดียวกันไม่

หลุดรูด โดยมากมักใช้ไม้รวกผ่าครึ่งวางบนส่วน ปลายสุดกลอนทุกตัวแล้วผูกให้แน่น เมื่อมุงดับ แรกหรือดัดล่างสุด ปลายของเครื่องมุงจะวางอยู่ บนไม้นี้ ไม้รับปลายเครื่องมุงทำหน้าที่เช่นเดียวกับ เชิงชายหรือเชิงกลอนโดยทั่วไป.

ไม้เรียวทวดน้ำ, ไม้เรียวทวดฟ้า

คำเรียกเปรียบเทียบบเจดีย์เหลี่ยมที่มีทรงเพรียว ปลายเรียว หรือที่เรียกว่า “เจดีย์ทรงจอมแห” ใน สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งนิยมสืบเนื่องกันมาเป็นแบบ อย่างเฉพาะของสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นด้วย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงใช้คำ “ไม้เรียวทวดน้ำ” ในลายพระ หัตถ์ถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรม พระยานริศรานุวัดติวงศ์ ในหนังสือ *ศาสนสมเด็จ* และอีกครั้งหนึ่งทรงใช้ “ไม้เรียวทวดฟ้า” ในลาย พระหัตถ์ถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงยกตัวอย่างเจดีย์ เหลี่ยมขนาดใหญ่อย่างน้อยจำนวนมากภายในวัดพระ เชตุพนวิมลมังคลาราม เจดีย์เหลี่ยมปิดทอง ๒ องค์ ด้านหน้าปราสาทพระเทพบิดร ในบริเวณวัด พระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร.

ไม้สามเหลี่ยม

เครื่องมือของช่างก่อสร้างที่ใช้กับงานปูน เป็นไม้ แผ่นแบน กว้างประมาณ ๕-๖ เซนติเมตร หนา ๑-๑.๕ เซนติเมตร ตรงกลางมีสันไม้ทาบตลอด ความยาว สำหรับใช้จับเมื่อปฏิบัติงาน และเพื่อ เพิ่มน้ำหนักกดขณะที่ปาดปูน ความยาวของไม้ สามเหลี่ยมมีหลายขนาดตามความเหมาะสมของ

“ไม้เรียวหวดฟ้า” เจดีย์เหลี่ยมภายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

งานแต่ละชนิด ช่างปูนใช้ไม้สามเหลี่ยมนี้ปาดปรับผิวหน้าเมื่อเทพื้นคอนกรีตแล้วหรือปรับพื้นผิวของปูนฉาบผนัง นอกจากนี้ยังใช้ในการทำแนวหรือระดับที่ริมของเสาหรือคานก่อนจะฉาบผิวต่อไป ปัจจุบันมีการใช้โลหะเช่นอะลูมิเนียมทำไม้สามเหลี่ยมด้วย.

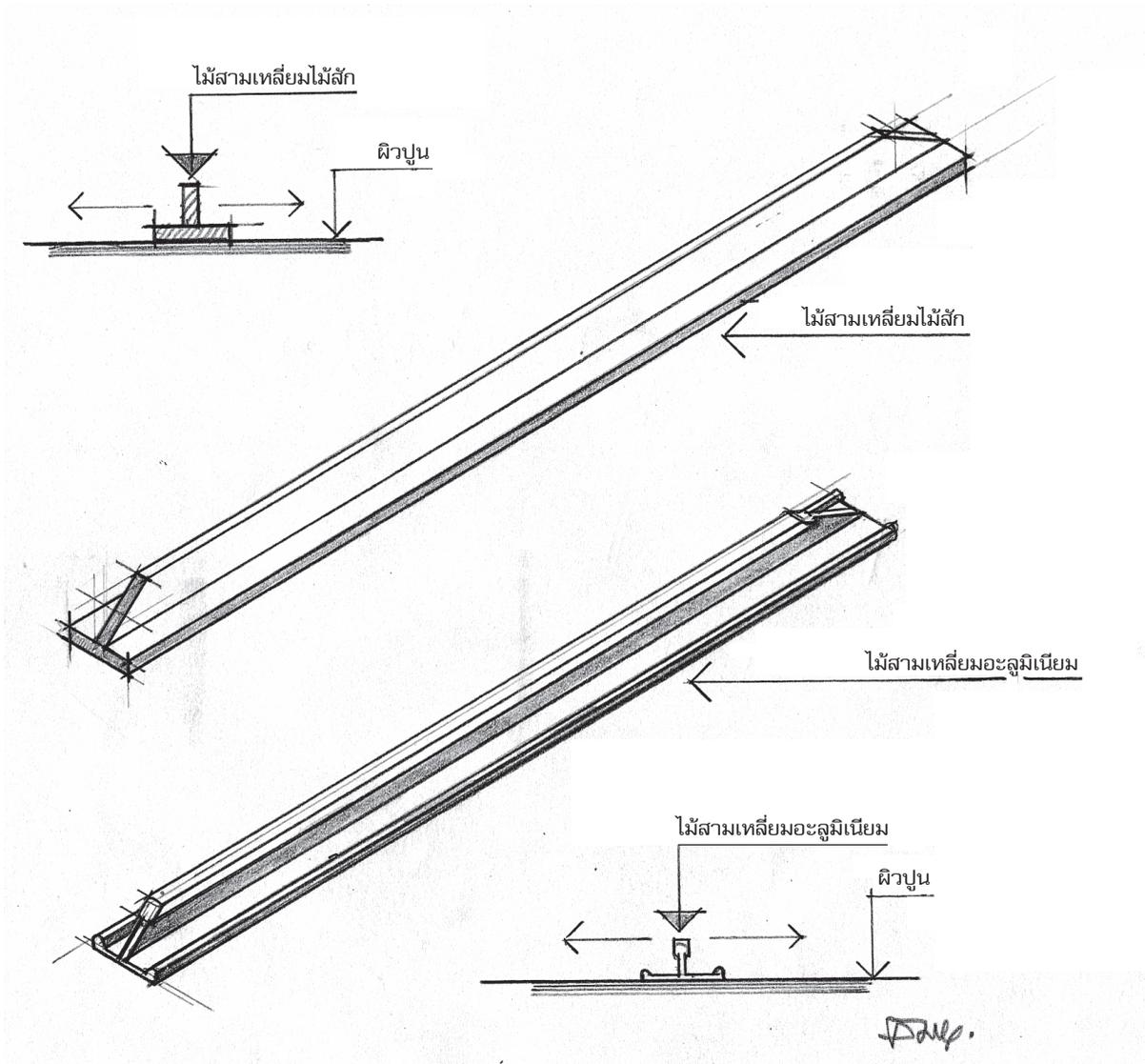
ไม้เสริมลูกนอน

ไม้ไฟชิ้นเล็ก ๆ กว้างประมาณ ๒-๓ เซนติเมตร ยาวเท่ากับระยะห่างของลูกตั้งฝา ใช้ชนาบด้านบนและด้านล่างของลูกนอนเพื่อลดช่องว่างที่เกิดจากความโค้งงอของซีเมนต์ตรงที่ขัดกับลูกนอนของเรื่อน

เครื่องผูกชนิดฝาขัดแตะ เพราะถ้ามองทแยงเข้าไปจะสามารถเห็นภายในได้.

ไม้เสียบหนู

ไม้ไฟแก่จัด โดยมากตกแต่งให้เป็นรูปคล้ายลูกธนู สอดยึดกับไม้ข้างควาย โดยเสียบส่วนที่เป็นหัวลูกธนูให้อยู่ในแนวนอนผ่านรูที่ไม้ข้างควายด้านหนึ่ง ลอดใต้ไม้ข่มหัวกลอนไปออกที่รูไม้ข้างควายอีกด้านหนึ่ง แล้วบิดให้ลูกธนูอยู่ในแนวตั้ง หัวและปลายลูกธนูก็จะกดและรัดทลบบหลังคาไม่ให้ร่วงหล่นหรือถูกลมตีเปิดขึ้นข้างบน เพราะไม้ข่มหัวกลอนบังคับไว้.

ไม้สามเหลี่ยม

